

HET LAND VAN AALST

Tijdschrift van de
Geschiedkundige
Vereniging
Het Land van Aalst

Het Land van Aalst

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Uitgegeven door de geschiedkundige vereniging "Het Land van Aalst", met de steun van Vlaamse Gemeenschap, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, Stad Aalst en Stad Ninove.

Prijs voor een jaarabonnement:

Leden: € 17 - Steunende leden: € 25 - Beschermende leden: € 35

Te storten op rek. 393-0303276-46 van Het Land van Aalst,

Asserendries 118, 9300 Aalst

Internationale betalingen: IBAN: BE33 3930 3032 7646

BIC:BBRUBEBB

De vereniging werd opgericht in 1949 en heeft als werkgebied de gemeenten van de vroegere bestuurlijke eenheid het "Land van Aalst" in haar grootste uitgestrektheid, alsmede van enkele aangrenzende Oostvlaamse gemeenten (grosso modo de streek tussen Schelde en Dender). Initiatiefnemers en stichters waren + Albert Van Lil (beheerder 1949-66) en + Jozef Van Overstraeten (voorzitter 1949-52). Tot de stichters hoorden eveneens + Arthur Broeckaert, + Hendrik Vangassen (voorzitter 1954-63), + Jozef Van Cleemput, + Jozef De Brouwer, + Valère Gaubomme, + Frits Van Acker, + Basiel Boel, + Marcel Cornelis en + Jules Pieters. Latere voorzitters waren + Jozef Borremans (1953-1954), + Frits Courteaux (1963-1980) en Luc De Rijck (1980-1984) erevoorzitter.

Het bestuur van de vereniging is als volgt samengesteld:

Luc Robijns, voorzitter

Marcel Cock, ondervoorzitter

Lieve De Mecheleer (verslaggever), Luc Geeroms, Michel Igual Pacheco, Wenceslaus Mertens, Marc Uyttersprot (bibliothecaris-archivaris), Geert Van Bockstaele, Mieke Van Damme (beheerder), Dirk Van de Perre (redactiesecretaris), Georges Vande Winkel (bibliografie en website), Wilfried Vernaeve (bibliografie).

Ledenadministratie en algemene correspondentie:

Mieke Van Damme, Asserendries 118, 9300 Aalst

tel. 053 21 63 30

e-mail: vdmieke@skynet.be

Redactiesecretariaat en toezending kopij:

Dirk Van de Perre, Hoogstraat 23, 9401 Ninove-Pollare

tel. 054 33 73 27

e-mail: dirkvandeperre@skynet.be

E-mail vereniging: hetlandvanaalst@telenet.be

Website: <http://www.hetlandvanaalst.be>

Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.

Zetel van de vereniging: Krokusstraat 1, 9308 Aalst-Hofstade

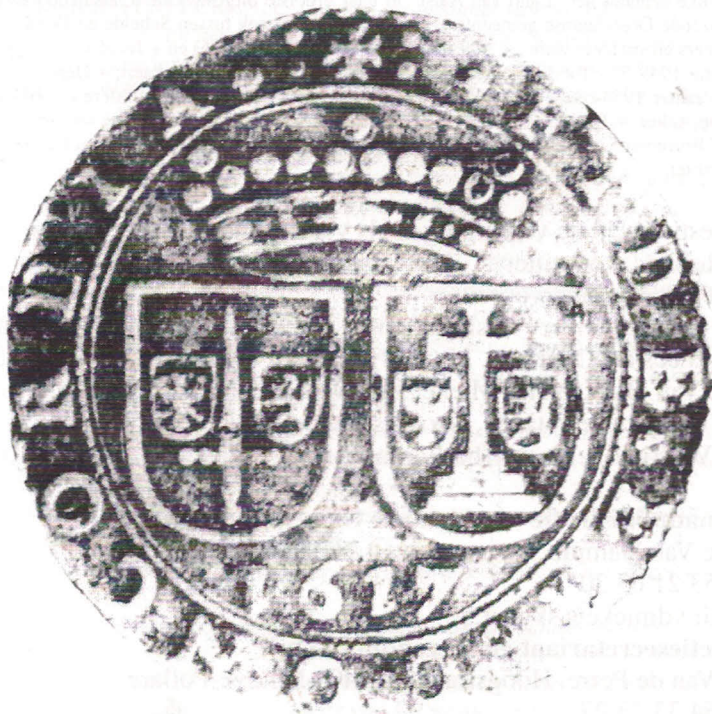
Kaftontwerp: Bart Maris

Druk: De Riemaecker Printing, Nukerkeplein 9, 9681 Nukerke 055 21 14 04

ISSN 0778-7731

HET LAND VAN AALST

Jaargang LXV - 2013

Tijdschrift van de
Geschiedkundige
Vereniging
Het Land van Aalst

Het Land van Aalst

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Uitgegeven door de geschiedkundige vereniging "Het Land van Aalst", met de steun van Vlaamse Gemeenschap, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, Stad Aalst en Stad Ninove.

Prijs voor een jaarabonnement:

Leden: € 17 - Steunende leden: € 25 - Beschermende leden: € 35

Te storten op rek. 393-0303276-46 van Het Land van Aalst,
Asserendries 118, 9300 Aalst

Internationale betalingen: IBAN: BE33 3930 3032 7646

BIC:BBRUBEBB

De vereniging werd opgericht in 1949 en heeft als werkgebied de gemeenten van de vroegere bestuurlijke eenheid het "Land van Aalst" in haar grootste uitgestrektheid, alsmede van enkele aangrenzende Oostvlaamse gemeenten (grosso modo de streek tussen Schelde en Dender). Initiatiefnemers en stichters waren + Albert Van Lil (beheerder 1949-66) en + Jozef Van Overstraeten (voorzitter 1949-52). Tot de stichters hoorden eveneens + Arthur Broeckaert, + Hendrik Vangasen (voorzitter 1954-63), + Jozef Van Cleemput, + Jozef De Brouwer, + Valère Gaublomme, + Frits Van Acker, + Basiel Boel, + Marcel Cornelis en + Jules Pieters. Latere voorzitters waren + Jozef Borremans (1953-1954), + Frits Courteaux (1963-1980) en Luc De Rijck (1980-1984) erevoorzitter.

Het bestuur van de vereniging is als volgt samengesteld:

Luc Robijns, voorzitter

Marcel Cock, ondervoorzitter

Lieve De Mecheleer (verslaggever), Luc Geeroms, Michel Igual Pacheco, Wenceslaus Mertens, Marc Uyttersprot (bibliothecaris-archivaris), Geert Van Bockstaele, Mieke Van Damme (beheerder), Dirk Van de Perre (redactiesecretaris), Georges Vande Winkel (bibliografie en website), Wilfried Vernaeve (bibliografie).

Ledenadministratie en algemene correspondentie:

Mieke Van Damme, Asserendries 118, 9300 Aalst

tel. 053 21 63 30

e-mail: vdmieke@skynet.be

Redactiesecretariaat en toezending kopij:

Dirk Van de Perre, Hoogstraat 23, 9401 Ninove-Pollare

tel. 054 33 73 27

e-mail: dirkvandeperre@skynet.be

E-mail vereniging: hetlandvanaalst@telenet.be

Website: <http://www.hetlandvanaalst.be>

Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.

Zetel van de vereniging: Krokusstraat 1, 9308 Aalst-Hofstade

Kaftontwerp: Bart Maris

Druk: De Riemaecker Printing, Nukerkeplein 9, 9681 Nukerke 055 21 14 04

ISSN 0778-7731

BIJ DE NIEUWE JAARGANG

We beginnen onze 65ste jaargang. Zoals altijd streven we kwaliteit en diversiteit na. In nummer één en twee komt een uitgebreid artikel van prof. Paul Trio (KU Leuven) over de identiteit van Raas van Herzele en zijn vrouw Clementia (begin 14de eeuw). Dit artikel voert ons ook naar de stambomen van de heren van Herzele, Boelare en Liedekerke en aanverwante families en naar de regio van Aspelare en Sint-Antelinks. Het nummer drie wordt voorbehouden aan de jaarlijkse bibliografie en in nummer vier komt de al enkele keren aangekondigde studie over de classicistische architectuur te Aalst, een uitloper van onze succesvolle Simoententoonstelling in het najaar van 2011. Naast die grote bijdragen voorzien we in elk nummer nog een aantal kleinere artikels.

Naast ons tijdschrift publiceren we regelmatig onze elektronische nieuwsbrief met korte mededelingen over specifieke activiteiten van onze vereniging of van aanverwante verenigingen. Op deze nieuwsbrief kan eenieder (leden en niet-leden) gratis intekenen.

Onze website wordt vernieuwd, dank zij de inzet en het werk van ons bestuurslid Georges Vande Winkel. Enerzijds kan je daar informatie vinden over onze vereniging, het bestuur, het tijdschrift, richtlijnen voor het publiceren van een artikel, onze activiteiten. Maar belangwekkend is vooral de beslissing om de eerste vijftig jaargangen van ons tijdschrift met het register op de inhoud van die jaargangen online op de website te plaatsen. Slechts weinig bibliotheken of particulieren beschikken over de complete reeks. De heer Geert Willems uit Aalst is bereid geweest kosteloos alle jaargangen in te scannen, alles samen bijna 20.000 pagina's. Dank zij zijn werk wordt nu een schat aan historische informatie voor elke onderzoeker gemakkelijk toegankelijk gemaakt. Het bestuur is hem uitermate dankbaar voor zijn werk.

Te Sint-Martens-Lierde is men begonnen met de heraanleg van het voormalige kloosterplein. SOLVA verricht er in een eerste fase archeologisch onderzoek. Het plan voor dit plein met de kloosterpoort en de aanpalende gebouwen is het werk van Jan Baptist Simoens. Marcel Cock wijdde in ons Simoensnummer (jg. 2011, nr. 4) een uitgebreid artikel aan deze kartuizersite. We plannen er voor dit jaar een bezoek onder zijn leiding, waarbij ook een bezoek aan de prachtig gerestaureerde kartuizerkerk (thans parochiekerk) op het programma staat. Een activiteit om niet te missen. We brengen u tijdig op de hoogte van dag en uur via ons tijdschrift en onze nieuwsbrief.

Onze gewezen ondervoorzitter dr. Herman Van Isterdael werd bekroond met de Tweejaarlijkse Provinciale Prijs voor Genealogie 2012 van Oost-Vlaanderen voor zijn studie *Families en personen te Okegem (Ninove) (12de eeuw-1909) en Impegem (Liedekerke) (17de eeuw- 1804)*. De jury prees “dit gigantische werk, waarin verschillende bronnen zijn samengebracht als een quasi onuitputtelijk werkinstrument voor genealogische studie”. Bij deze feliciteert het bestuur van harte zijn gewezen ondervoorzitter en hoopt dat in de toekomst nog vele andere studies zullen volgen.

We kijken met vertrouwen naar de toekomst van ons tijdschrift en onze vereniging en blijven rekenen op uw steun en waardering.

Het bestuur

Hoe onze elektronische nieuwsbrief ontvangen?

Stuur een lege e-mail naar hetlandvanaalst@telenet.be
met als onderwerp “inschrijven”

De nieuwsbrief is gratis en toegankelijk voor leden en niet-leden.

Bezoek onze vernieuwde website www.hetlandvanaalst.be

Onze vijftig eerste jaargangen (1949-1998) met het *Systematisch Register* op die 50 jaargangen zijn er online toegankelijk!

**PETRUS FRANCISCUS VAN DEN BROECK
(1791-1850)
RIDDER IN HET LÉGION D'HONNEUR EN
VOORZITTER VAN DE NAPOLEONISTEN
TE AALST**

Herman BRUYLAND

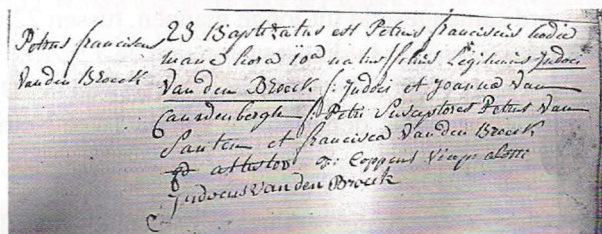
Het gezin Van den Broeck

Petrus Franciscus Van den Broeck werd op 23.04.1791 te Aalst geboren als tweede zoon in het gezin van Judocus Van den Broeck en Joanna Van Cauwenbergh. Zijn ouders waren te Aalst gehuwd op 04.11.1788.

Andere kinderen in het gezin:

1. Albertus Philippus
Geboren te Aalst op 26.10.1789
2. Petrus Joannes
Geboren te Aalst op 07.03.1792
3. Joannes Bapstista
Geboren te Aalst op 03.11.1793

Vader was herbergier (1812), tapper (1830) in de Nazarethstraat B41.¹

Doopakte

Soldaat in het 148^e linieregiment

Net zoals alle 20-jarigen werd Petrus Franciscus, of Pierre François volgens de taalgeplogenheden van die tijd, opgeroepen voor de loting voor de militie van het jaar 1811.

¹ SAA, Aalst, modern archief, volkstelling 1830; Nazarethstraat werd later Hoogstraat en is nu Louis D'Haeseleerstraat.

Nog voor de loting, bij akte verleden voor notaris Evit van 25.03.1811, sloot vader Van den Broeck voor zijn zoon Pierre François een plaatsvervangersovereenkomst af met Adrien Du Four, wever van Ninove. Deze laatste verbond er zich toe, mits betaling van 556 franc de plaats in te nemen van Pierre François, indien hij effectief opgeroepen werd.² Pierre François werd vermeld als bakker.

Hij ontsnapte echter niet aan de legerdienst, want een jaar later, op 23.04.1812 werd Petrus Franciscus opgenomen in het 73e Cohorte van de Nationale Garde. Deze Nationale Garde was van oorsprong een reservemilitie. Vooral eer op veldtocht naar Rusland te vertrekken, riep Napoleon 92.000 jongeren die tot deze reservemilitie behoorden op. Ze werden verdeeld over 88 cohortes (één voor elk departement) die onder militaire leiding in garnizoen geplaatst werden in versterkte forten verspreid over het Franse grondgebied (waartoe ook het grondgebied van het huidige België behoorde).

Ingevolge de beslissing van de minister van oorlog van 08.07.1812 werden de cohortes van het Scheldedepartement, het Dijledepartement en het departement van de Twee Nethen opgeheven en gingen de soldaten over naar het reguliere leger. Petrus Franciscus werd ingelijfd in het 148e linieregiment. Zijn regiment maakte deel uit van het *Armée d'Allemagne*, dat in allerijl door Napoleon werd opgericht nadat zijn *Grande Armée* gedecimeerd uit Rusland was teruggekeerd.

Het 148e werd samengesteld uit jonge mannen, tussen 22 en 28 jaar oud, die al minstens een jaar in dienst waren van de 72e, 73e, 74e en 75e cohortes van de Garde Nationale (t.t.z. de cohortes van het Dijledepartement, Scheldedepartement, departement van de Twee Nethen en het département de Jemappes)

NUMEROS D'ENREGISTREMENT ET SIGNALEMENS des SOUS-OFFICIERS ET SOLDATS.	D A T E S de l'arrivée au Corps des Recrues, LEUR QUALITÉ, LEUR DERNIER DOMICILE, ET LEUR PROFESSION.	NUMEROS des BATAILLONS ou Escadrons, et des Compagnies.	GRADES ou DATES DES NOMINATIONS à ces grades; ACTIONS D'ÉCLAT, ou BREVETS D'HONNEUR.	D A T E S ET MOTIFS DE SORTIE DU CORPS. DÉCÈS, SERVICES ANTERIEURS, BLESSURES, ET CAMPAGNES DE GUERRE.
N. 611 <i>De Wendenbroeck</i> (pénam) <i>Dyon penamoid</i> fils de <i>Nosfr</i> et de <i>Jean Catherine</i> né le 22 Mars 1783 <i>Wacok</i> capitou d' <i>alalok</i> département d' <i>le Chouet</i> taille d'un mètre <i>73</i> centimètres, visage <i>oval</i> front <i>en arc</i> yeux <i>gris</i> nez <i>en arc</i> bouche <i>may</i> menton <i>ronde</i> cheveux <i>bruns</i> sourcils <i>noirs</i> , marques particulières <i>pas</i>	entré au Corps le 20 Mars 1811 suite volontaire incorporé, venant de la 73 ^e Cohorte concisat de l'an 1811 remplaçant un concisat de l'an du département d compris sur la liste de désignation de canton d' <i>Allest</i> sous le N. 5118 son dernier domicile étant à <i>alalok</i> département d' <i>le Chouet</i> profession			<i>Chouet</i> <i>le 28 Mars 1811</i>

Inschrijving in het Registre de matricules.

2 RABW, NOT 335, nr. 23, notaris Evit, akte nr; 3541 d.d. 25.03.1811.

Persoonsbeschrijving op moment van zijn inlijving: 1m73 groot, ovaal gelaat, gewoon voorhoofd, grijze ogen, gewone neus, gemiddelde mond, zwart haar en zwarte wenkbrauwen.³ Op 15.05.1812 werd hij foerier benoemd en reeds op 15.07.1812 promoveerde hij tot sergeant-majoor.

Het 148e, o.l.v. kolonel Obert vormde samen met het 146e, het 147e, het 134e en het 3e *régiment étranger* de 17e infanteriedivisie o.l.v. generaal Puthod. Deze divisie maakte op haar beurt deel uit van het 5e infanteriecorps o.l.v. generaal Lauriston.

Tijdens de lente van 1813 nam de divisie Puthod deel aan diverse operaties in de Elbe-streek en de streek rond Maagdenburg. Ze namen deel aan de veldslag van Moockern (03.04.1813), deze van Lützen (02.05.1813) en aan de tweede dag van de slag van Bautzen (21.05.1813), nadat ze op 12 dagen tijd een afstand van meer dan 500 km hadden afgelegd zonder te hebben gerust. De Franse troepen boekten in deze veldslagen klinkende overwinningen. Petrus Franciscus nam ook deel aan de inname van Breslau, en de schermutselingen van Luremberg, Hannau en Goldberg.

Het treffen bij Goldberg op 27.05.1813 werd als eervol feit op de vlag van het regiment geborduurd.⁴ Na de wapenstilstand van 04.06.1813 kende Napoleon een groot aantal decoraties van het *Légion d'honneur*⁵ toe die moesten verdeeld worden onder de regimenten. Hij gaf de opdracht dat deze ook moesten toegekend worden aan jonge soldaten die een bijzondere moed hadden ten toon gespreid. Van den Broeck zal wellicht in dat kader op 18.06 deze decoratie ontvangen hebben. Blijkbaar werd er bijzondere aandacht besteed aan de toekenning van de benoemingen tot ridder in het *Légion d'honneur*. Men verkoos deze erkenning boven een bevordering. De hogere officieren kregen als antwoord: “ wat betekenen een pensioen van luitenant of kapitein als er – eenmaal terug in het burgerleven – niets verwijst naar mijn status als officier. Het dragen van het kruis als ridder van het *légion d'honneur* zal mij daarentegen het

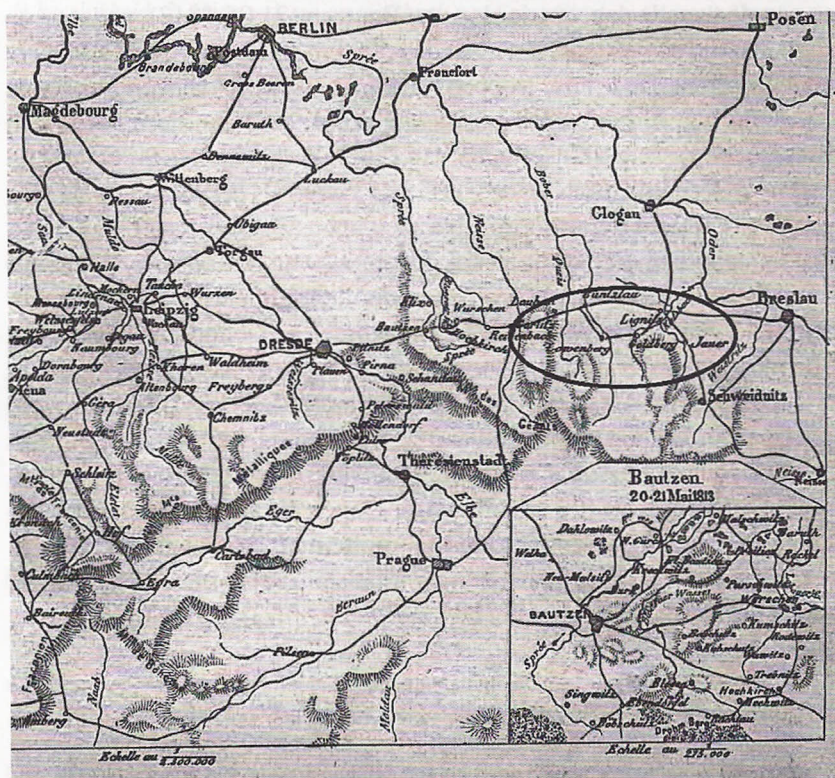
3 SHD, Armée de Terre, sous-série 21Yc 944.

4 http://fr.wikipedia.org/wiki/Fichier:148e_r%C3%A9giment_d'infanterie_de_ligne-drapeau.svg

5 Deze onderscheiding werd door Napoleon gecreëerd om militairen of burgers te eren voor buitengewone verdiensten aan de Franse natie. Op 19.05.1802 (of volgens de Franse republikeinse kalender: 29 Floréal van het jaar X) werd de wet gepubliceerd m.b.t. de oprichting van het *Légion d'honneur* (erelegioen). Van bij de oprichting tot op vandaag is het de hoogste Franse onderscheiding. Binnen de *Légion d'honneur* bestaan er verschillende graden, in stijgende volgorde: ridder, officier, commandeur, grootofficier en grootkruis. Wie de onderscheiding ontvangt moet een eed van trouw zweren. Het ereteken bestaat uit een medaille met vijf punten met centraal een afbeelding. Bij de oprichting was dit uiteraard de afbeelding van Napoleon Bonaparte. Vandaag is het hét Franse symbool bij uitstek, Marianne, die centraal staat. De medaille van ridder is in het zilver, met een diameter van 40 mm, vastgehecht aan een lint in rood moiré (glanzend gevlamd) van 37 mm breed.

respect van mijn landgenoten opleveren.” Het gevolg was dan ook dat de officierenkaders moeilijk opgevuld geraakten omdat onderofficieren een decoratie verkozen boven een promotie.⁶

Na het hernemen van de vijandelikheden op 12.08.1813 wordt het 148e infanterieregiment, het 5^e infanteriecorps, ingezet tegen het Duits-Russisch leger van Silezië o.l.v. de Pruisische generaal Blücher. De divisie neemt op 19.08.1813 deel aan de veldslagen van Plagwitz en Siebeneichen, en op 21.08.1813 opnieuw te Plagwitz. De divisie Puthod nam niet deel aan de slag bij Katzbach, waar de Fransen een nederlaag leden, maar werd op dezelfde dag volledig vernietigd bij Löwenberg⁷ tijdens en na het oversteken van de rivier de Bober.

Uit: JALLIFFIER, R. en BUCHNER, A., *Cartes et croquis des campagnes de 1789 à nos jours*, Paris, 1894

6 MAZAS, A., *La légion d'honneur, son institution, sa splendeur, ses curiosités*, Paris, 1854, p.297 ;

7 Het huidige Lwowek Slaski (sedert 1945 in Polen).

Vernietiging van het 148e regiment in de slag bij Löwenberg⁸

Op 26.08.1813 krijgt generaal Puthod de opdracht om met zijn 17e divisie⁹ zich via Schonau en Jauer achter de linies van de geallieerde troepen te begeven. De divisie bevond zich in Mochau als Puthod de nederlaag van het Franse leger in Katzbach verneemt. Hij wordt verplicht om zich terug te trekken, eerst naar Goldberg en nadien naar Hirschberg. Aangezien daar de brug vernield was, trekt hij langs de rivier de Bober om een doorwaadbare plaats te vinden. Van de 26^e tot de 28^e regende het onophoudelijk met overstromingen en wilde beken en rivieren tot gevolg. Op 29.08.1813 komt hij ter hoogte van Löwenberg en tracht men tevergeefs de brug – die eveneens vernield was – te herstellen.

Hij wordt er aangevallen door 25.000 Russische soldaten o.l.v. de Franse emigrant in Russische dienst, generaal Langeron. Generaal Puthod tracht vervolgens door te breken via Brunzlau, maar ook daar zijn de Russen o.l.v. generaal Rudzevich al meester. Ook zijn laatste uitweg, via Zobten, wordt afgesneden door de Russische cavalerie van generaal Korf en de infanterie van prins Czerbatow. Volledig ingesloten, tracht Puthod weerstand te bieden: hij laat zijn troepen posities innemen op de hoogtes van Plagwitz en wacht de vijand af. Achter de heuvel is er een kleine vlakte voor de rivier de Bober. Voor hem dagen de Russische en Pruisische troepen op. Onder leiding van generaal Sibuet vormen het 147e en het 148e regiment de linkerflank van de divisie. De rechterflank, onder leiding van generaal Falcon bestaat uit het 134e en 146e regiment aangevuld met het 5e *régiment étranger*.

Na hevig kanonvuur wordt de divisie langs drie kanten aangevallen door een enorme overmacht en moet zich tenslotte, bij gebrek aan munitie, overgeven. De overlevenden worden gevangen genomen. Menigen trachten al zwemmend de Bober over te steken, maar velen verdrinken. Slechts enkele honderden kunnen zwemmend de overkant van de rivier bereiken om uit de handen van de Russische troepen te blijven.

De generaals Falcon en Sibuet sneuvelen; divisiegeneraal Puthod wordt gevangen genomen. De Russen zelf verloren maar een honderdtal manschappen.¹⁰ Volgens Pruisische bronnen konden slechts 254 mannen van de in totaal 11.885 manschappen van de divisie ontsnappen. De rest

8 BRUYLAND, H., “Enkele Faluintjesjongens in het drama van het 148e linieregiment in de slag bij Löwenberg (29.08.1813)”, *De Faluintjes*, 2011, p. 434-439.

9 Behorend tot het corps van Lauriston.

10 PIGEARD, A., *Dictionnaire des batailles de Napoléon 1796-1815*, Parijs, 2004 ; DE BUTIURLIN, M., *Tableau de la campagne d'automne de 1813 en Allemagne*, Paris, 1817, p. 17; HARTLEBEN, K., *Der Deutsche Krieg im Jahre 1813*, Leipzig, 1814, p. 83.

werd gevangen genomen, verdronk of kwam om tijdens de gevechten.¹¹ Ook Van den Broeck werd krijgsgevangen genomen. De weinigen van het 148e die konden ontsnappen werden opgenomen in het 25e en 154e linieregiment. Ze namen deel aan de slag bij Leipzig en de terugtocht naar Frankrijk. Een deel werd nog krijgsgevangen gemaakt bij de capitulatie van Dresden.

Op 1 september maakte de Fransgezinde pers van dit débâcle nog geen melding. De keizer was in goede gezondheid ... Slechts twee weken later dook er een bericht op omtrent de gevechten aan de Bober:

BINNENLANDSCHE BERIGTEN.

AMSTERDAM, den 1 September.

MEN heeft tijdingen van den KEIZER, onder dagtekening van den 21 en 22sten augustus. Z. M. bevond zich te Lowenburg aan den Bober, en genoot de beste gezondheid. De Pruisen en Russen, onder de bevelen van den generaal Langeron, en vijf divisien sterk, waren volkomen geslagen. De operatien van den veldtocht ontwikkelden zich overal met groote werkzaamheid, en waren van alle kanten ten voordeele van het fransche leger. De prins van Eckmuhl had zich van Schwerin meester gemaakt, en het was waarschijnlijk, dat onze troepen binnen korte dagen in Berlyn zouden rukken.

Staatkundig dagblad van het departement Zuiderzee, 02.09.1813.

De hertog van Tarente besteedde de dagen van den 28 en 29sten, om zijne door de overstroming verspreide kolommen te vereenigen. Het gelukte derzelven, Buszlau te bereiken, alwaar zich de eenige brug bevond, die niet door de wateren van den Bober weggespoeld was. Doch eene brigade van de divisie Paderb kon aldaar niet aankomen. In plaate van naar het gebergte te trekken, wilde de generaal op Loevenberg terugkomen. Aldaar zich door vijanden omgeven vindende en achter zich de rivier hebbende, is hij genoodzaakt geweest, om, na zich op alle mogelijke wijzen te hebben verdedigd, voor de overmagt te moeten wijken. Alle de personen van die twee regementen, die zwemmen konden, ontkwamen het; men rekent er ongeveer 7 a 8 honderd; het overige werd gevangen genomen.

De vijand heeft ons in die onderscheiden gevechten 3 a 4000 gevangenen, en twee adelaars der twee regementen. beneven het kanon der brigade. ontnomen.

Staatkundig dagblad van het departement Zuiderzee, 21.09.1813.

11 <http://home.iprimus.com.au/hussar/despatch/despatp2.htm>

Krijgsgevangen door het Russische leger

Generaal Puthod wordt weggevoerd naar Hongarije.¹² Hoe het Van den Broeck en de anderen vergaan is in gevangenschap kunnen we lezen in de memoires van een onderluitenant van het 146^e regiment, die eveneens bij Löwenberg gevangen genomen werd.¹³

De krijgsgevangen officieren, onderofficieren en soldaten worden zeer slecht behandeld. Hun uniformen worden hen afgenomen, ze lijden honger en kou en worden aan de willekeur van hun begeleiders overgelaten. Velen sterven van uitputting, ondervoeding en dysenterie. Wie niet voort kan, wordt door de achterhoede van het Russische leger – bestaande uit kozakken, moejiks, kalmukken of bachkirs - afgemaakt. Af en toe krijgen ze kleren of eten van de Poolse bevolking. De officieren krijgen soms onderdak. De onderofficieren en soldaten moeten buiten in de regen, kou en sneeuw overnachten. Anderen die hun verhaal nalieten beschreven dezelfde wrede behandeling van gevangenen door de Russische begeleiders.¹⁴

De weg ging van Löwenberg naar Liegnitz, Neumark, Breslau, Rawa naar Warschau. Begin oktober bij het vertrek uit Warschau zijn er nog 100 officieren en 1.000 à 1.200 onderofficieren en soldaten in leven. De tocht gaat verder naar Bialistok, Grodno en Minsk. In december, wanneer ze in Minsk aankomen blijven er nog 50 officieren en 250 onderofficieren en soldaten over. Op 24.01.1814 vertrekken ze van Minsk naar Borisov. Daar werden de officieren van hun manschappen gescheiden en trok de colonne onderofficieren en soldaten verder naar Mohilew¹⁵, en nadien wellicht richting Siberië. Ze hadden er toen al een tocht opzitten van meer dan 1.200 km doorheen Polen, Litouwen en Wit-Rusland en waren al 5 maanden te voet onderweg.

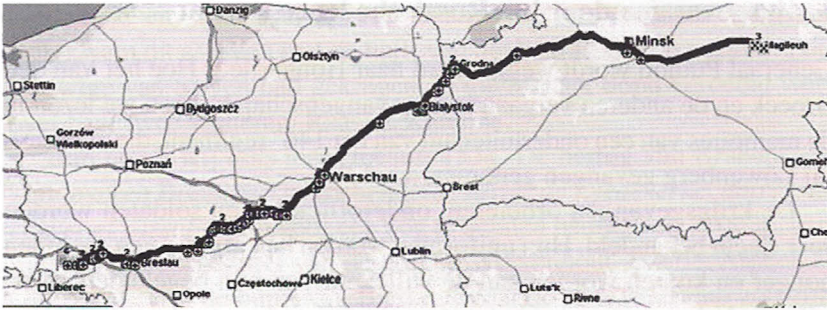
Wellicht bereikte het konvooi Siberië niet, want minder dan drie maanden later was de oorlog voorbij. De Franse krijgsgevangen werden vrijgelaten na de wapenstilstand van 14.04.1814 en ze keerden de daaropvolgende maanden terug uit hun verre gevangenschap ... tenminste diegenen die het overleefd hadden. De colonnes werden gevormd in

12 <http://www.histoire-empire.org/persos/puthod/puthod.htm>

13 BŌUISSON, X., *Les prisonniers français en Russie (1813-1814)*, Paris, 1859 ; de auteur ontving n.a.v. zijn boek op 13.08.1861 de onderscheiding van ridder in het *Légion d'honneur*.

14 THIRIET, J.B., *Mes souvenirs, ou les prisonniers français en Pologne*, Paris, 1823 ; PEETERS, K., *Soldaten van Napoleon*, Antwerpen, 1977 ; CRUYPLANTS, E., *Histoire illustrée d'un corps belge au service de la république et de l'empire, la 112e demi-brigade*, Brussel, 1902, p. 399-311 ; de gevangenschap van luitenant de Maugeer van het 112e regiment de ligne, gevangen genomen te Goldberg op 27.08.1813, op dezelfde dag als Van den Broeck.

15 Het huidige Mahiljow in Wit-Rusland.

Gevolgd traject naar Siberië.

Königsbergen¹⁶, vanwaar er diverse trajecten gevormd werden richting Frankrijk: sommige via Stettin, Mecklenburg, Bremen, Arnhem en Nijmegen, anderen via Berlijn.¹⁷ Vermoedelijk was hij bij de eerste transporten van krijgsgevangenen aangezien hij op 18.08.1814 opnieuw thuis was en de eerste transporten pas aangekondigd werden in Bremen na 16.07.1814.

BREMEN den 16 Julij. Binnen kort verwacht men het eerste transport franche krijgsgevangenen, welke uit Rusland terug keren. Hetzelve bedraagt omstreeks 500 man en men denkt dat in gelijke afdeelingen de geheele kollonne van 30,000 man, welke over deze stad marscheert, volgen zal. Zoo men verzekert bevinden de manschappen zich in een zeer beklagelijken toestand.

Opregte Haarlemse Courant, 17.07.1814

De daaropvolgende maanden berichten de kranten regelmatig over groepen van 300 à 500 ex-krijgsgevangenen die naar huis trekken; Dikwijls wordt er bij vermeld dat ze in een beklagenswaardige toestand verkeren. Van den Broeck behoorde tot de gelukkigen die vrij snel konden terugkeren uit Rusland. Nog verschillende jaren rapporteren kranten over soldaten die uit Russische krijgsgevangenschap terugkeren.

Terug in het burgerleven

Zoals reeds gemeld kwam hij op 18.08.1814 opnieuw aan te Aalst. In het voorjaar van 1815 wordt hij opgeroepen voor de keuring en de lo-

16 Sedert 1946 Kaliningrad genoemd. Een Russische enclave tussen Polen en Litouwen.

17 *Arnhemsche Courant*, 15.11.1814; *Arnhemsche Courant*, 12.01.1815.

ting voor de nationale militie, ditmaal voor het Nederlandse leger.

Als beroep geeft hij op: écrivain, of schrijver, dit kan bijvoorbeeld zijn op een stads- of gemeentebestuur, bij een notaris of advocaat. Zijn persoonsbeschrijving komt grotendeels overeen met deze van 1812. Hij heeft nu eerder een rond gezicht en rond voorhoofd, daar waar deze in 1812 nog als ovaal en gewoon werden omschreven. Met 1m72 zou hij 1 cm gekrompen zijn. De legercommissie beslist dat hij voldoende gezond is om te dienen in het leger. Hij wordt ook ingeloot maar laat zich vervangen door Jacques Albert Schollaert, wever, eveneens uit Aalst, die op 17.06.1815 vertrekt naar het 37^e infanterieregiment.¹⁸ Hij was winkelier¹⁹ en “commis-reiziger” of vertegenwoordiger.²⁰ Op 19.05.1832 was hij getuige bij het huwelijk te Aalst van Marie Jeanne Meert, dochter van Joannes Clementius Meert, koopman (+1830) en Maria Joanna D’Haens (winkelierster, koopvrouw), met Balduinus Beatze van Ronse, eveneens koopman. Hij werd vermeld als particulier en expliciet als “lid van het legioen van Eere”.

Op 31.01.1835 werd hem bij Koninklijk Besluit toegelaten om zijn medaille van het Légion d’Honneur te dragen.²¹ Op 25.04.1842 huwde hij te Aalst met Coleta Virginie Hantson. Als weduwe had zij nog de toestemming van haar moeder nodig (haar vader was reeds overleden). Op dat moment was hij 51 jaar. In de huwelijksakte wordt hij vermeld als “particuliere” of rentenier, wonende in de Nieuwstraat. Zijn status als ridder in het legioen van eer werd opnieuw vermeld. Zijn bruid was 11 jaar jonger. Zij was geboren te Ronse op 25 Thermidor IX (13.08.1801) als dochter van Emmanuel Joseph Hantson (1757-1824), apotheker en Isabelle Françoise Vandenhende (1767-1842), en ze was weduwe van Franciscus Van Puyvelde, dokter te Aalst in de Leopoldstraat (nu Kattestraat).²² Getuigen bij het huwelijk waren Romanus Josephus Vandenhende, 71 jaar, particuliere²³, Carolus Josephus De Schaepdrijver, 56 jaar, koopman in linnen, Judocus Antonius Carolus Boone, 41 jaar, koopman en Josephus Hubertus De Schaepdrijver, 26 jaar, particuliere, allen van Aalst.

18 RABW, Toegang 273 : militieregisters van Oost-Vlaanderen, nr. 28: militieregister van (o.a.) Aalst van de lichte 1815.

19 SAA, Registre matricule de la Société des Anciens Frères d’armes de l’Empire Français.

20 GHYSENS, J. Geschiedenis der straten van Aalst, Aalst, 1980, p. 207; SAA, Aalst, Bevolkingsregister 1847.

21 Pasinomie, deel 5, année 1835, p. 238, Brussel, 1860.

22 Geboren te Belsele op 19.06.1789; Memoriaal administratief van Oost-Vlaanderen, Gent, 1830, p. 152; Mémoires Administratifs de la Flandre Orientale, Gent, 1833, p. 132; ibid, 1836, p. 128; ibid, 1840, p. 124; Franciscus Van Puyvelde studeerde in 1815 af als dokter in de geneeskunde aan de universiteit van Leiden.

23 Gewezen koopman in kant, op de Keizerlijke Plaats.

Zijn echtgenote had kinderen uit haar eerste huwelijk, allen geboren te Aalst:

- Lodewijk Pieter (°1824)
- Henricus (°1826)
- Maria (°1829)
- Felix (°1833) gehuwd met Victorina Maria Levionnois en vermeld als fabrikant te Aalst, Zoutstraat²⁴
- Romanus Josephus (°1837), in 1858 vermeld als kolenhandelaar te Antwerpen, in 1883 “bijzonderen”, wonende te Brussel

Haar broers waren apotheker, schatter, “schrijver” en deurwaarder te Ronse. Haar halfbroer Emmanuel Jean maakte ook de veldtochten van de *Grande Armee* mee. Na de val van Napoleon bleef hij in het leger. In 1819 werd hij genaturaliseerd tot Fransman en hij bleef ook in Frankrijk wonen. Hij eindigde zijn militaire loopbaan als *chirurgien-major* in het 56e linieregiment.. Ook hij bekwam in 1836 de onderscheiding van ridder in het *Légion d'honneur*.²⁵

Petrus Franciscus en Coleta Virginie hadden geen kinderen. In zijn lijkrede wordt hij als goede vader bestempeld. Wellicht gaat het om de kinderen uit het eerste huwelijk van zijn echtgenote. Zij woonden in de Leopoldstraat (nu Kattestraat) 19. In 1847 hadden ze een inwonende dienstmeid: Francisca Sienaert, 30 jaar.²⁶

Bestuurslid en voorzitter van de Napoleonisten

In 1840 krijgt Napoleon eerherstel. Men haalt zijn urne naar Frankrijk en geeft die een staatsbegrafenis in het Hôtel des Invalides. In 1841 verenigen de Gentse oud-strijders zich onder de welluidende naam ‘*Société fraternelle et philanthropique des anciens frères d’armes de l’Empire Français*’. De Gentse Napoleonisten zijn echte fans van de keizer. Elk jaar vieren ze zijn geboorte, zijn dood en het terugbrengen van zijn as. Hun vergaderlokalen stouwen ze vol met Napoleon- memorabilia. Niet

24 Zijn dochter Virginie Charlotta Alice Maria huwde met de latere bankier Julius Crick, notariszoon uit Asse.

25 Emmanuel Jean Hantson, geboren te Ronse op 25.12.1785, zoon van Emmanuel Joseph en zijn eerste echtgenote Maria Theresia Josepha Van Coppenolle. In 1805 werd hij *adjuvant-chirurgien-major* in het 96e *régiment de ligne*. Hij maakte de veldtochten mee in Spanje, Portugal en Rusland. In 1813 huwde hij met Marie Chottin. Twee zonen en twee kleinzonen maakten carrière in het franse leger en werden eveneens onderscheiden met het *légion d'honneur*: Georges (°1809), luitenant-kolonel in het 15e legioen gendarmerie, Pierre August (°1822), *chef de bataillon* in het 75e *régiment de ligne* en diens zonen Jacques Louis Georges (°1856), *capitaine-adjutant-major* in het 162e *régiment de ligne* en Louis Joseph (°1863) *capitaine-adjutant-major* in het 147e *régiment de ligne*. Bron: <http://www.culture.gouv.fr/documentation/leonore/pres.htm>

26 SAA, Aalst, bevolkingsregister 1847.

alleen schilderijen, standbeelden en bustes, maar ook een inktpot met Napoleon erop, grond van zijn graf en het absolute hoogtepunt: 'een beetje haar van de keizer'. De Napoleonisten zijn ook overtuigde Belgische patriotten (of ze doen toch alsof). Naast de Franse hangt de Belgische driekleur en in het lokaal staat een buste van Leopold I. De Belgische autoriteiten vertrouwen het zaakje maar half. Actieve officieren mogen bij wet geen lid worden en in 1849 vraagt men de Napoleonisten hun begrafenisceremonies met zo weinig mogelijk vertoon uit te voeren.

In België werden na het voorbeeld van Gent nog diverse oudstrijdersverenigingen opgericht: Antwerpen, Ath, Bergen, Brugge, Brussel, Dendermonde, Deinze, Dinant, Hasselt, Jeper, Izegem, Jalhay, Jodoigne, Luik, Mechelen, Menen, Nijvel, Oostende, Oudenaarde, St.Jans Molenbeek, St.Niklaas, Tienen, Torhout, Verviers, Visé, Zottegem, en zo ook te Aalst.

Op 12.11.1843 behoorde Van den Broeck tot de 18 stichtende leden van de *Société Philantropique des anciens Frères d'armes de l'Empire Française*, in de volksmond de *Napoleonisten* genoemd. Deze vereniging had haar lokaal in de herberg "La Lis" op de Oude Graanmarkt (achter de St.Martinuskerk). Het doel van de vereniging was liefdadigheid, de behoeftige leden ondersteunen en het organiseren van een jaarlijks banket.²⁷ Al vlug waren er 111 leden, wat in verhouding tot het aantal oudstrijders niet veel was. Het is opvallend dat naast Van den Broeck ook nog twee andere vroegere fuseliers uit het 148^e linieregiment, beiden eveneens krijgsgevangen gemaakt te Löwenberg, lid waren van deze vereniging. Het gaat om Joseph Alexandre Lenssens²⁸, voerman te Aalst en Joseph Biddelo, bakker te Aalst, Houtmarkt. De gezamenlijke zware tocht als krijgsgevangen zal hen ongetwijfeld voor het leven verbonden hebben.

Medaille N.

27 VAN NUFFEL, P., *De maatschappij De Napoleonisten te Aalst*, Aalst, 1933; UYTTERSROT, C., "De Napoleonisten te Aalst", *Land van Aalst*, 1979, p. 1-34.

28 Overleden te Aalst op 28.04.1848.

Van den Broeck was van bij de stichting penningmeester. Hij werd ondervoorzitter op 01.03.1846 en voorzitter op 06.12.1846, nadat Frans-Edmond de Tramasure zijn ontslag had gegeven wegens verhuis naar Gent. Op 01.03.1844 werd hij door de zustervereniging uit Gent gedecoreerd met een medaille met een gekroonde N. Zowel hij als Frans-Edmond de Tramasure waren overigens ereleden van de zustervereniging uit Gent.²⁹

Hij was blijkbaar zeer trots op zijn onderscheiding als ridder van het *Légion d'Honneur*, want hij ondertekende de verslagen van de vergaderingen met een sierlijke "le chevalier Vandebroeck". Dat hij zich als edelman liet aanspreken was niet helemaal onterecht. Bij de creatie van de keizerlijke adel in 1808 werd de adellijke titel van ridder toegekend aan eenieder die lid was van het *Légion d'honneur*. De riddertitel was zelfs erfelijk in rechte mannelijke lijn voor zover diegene die geridderd was een inkomen van minstens 3.000 franc kon aantonen. Dit erfelijk ridderschap werd opgeheven in 1875.³⁰

OVERLEÉDENE.

Cath. Nys, huyshoudster, 42 j., Burgt. — Alph. De Strooper, 9 maend, Gendschestraet. — Petrus Frans Van den Broeck, man van Coleta Virg. Hantson, rentenier en ridder van het legioen van Eere, oud 59 j., Leopoldstraet. — Isabelle Vael, zonder bedryf, 62 j., St-Joristraet. — Philemon Kieckens, 5 j., Brusselschensteenweg. — J. Petron. Van Assche, zonder beroep 47 j., Mylbeek. — Maria J. Strypens wede. van Jan Bte. Van den Bossche, particuliere, 90 j., Vischmerkt. — Jan Eeckhout, 5 weeken Stoolstraet.

Overlijdensbericht (*Den Denderbode*, 21.07.1850).

Volgens het verslagenboek was de laatste vergadering waaraan hij deelnam deze van 06.06.1847. Wellicht was de slepende pijnlijke ziekte waaraan hij leed en waarnaar verwezen wordt in de lijkrede, daar niet vreemd aan. Begin 1849 werd hij benoemd tot Armmeester van de stad, ter vervanging van dhr. De Meeter die ontslagnemend was. Hij wordt genoemd als M. den ridder Van den Broecke.³¹ Hij overleed te Aalst op 15.07.1850 om 3 uur 's morgens, amper 59 jaar oud. De aangifte werd gedaan door Elias Reymaecker, "ziekendiener" (verpleger ?) en Hyacinthus Leclerc, bediende aan de stad.

29 *Wegwyzer der Stad Gent en der Provincie Oost-Vlaenderen*, volume 47, Gent, 1845, p. 282.

30 <http://www.france-phaleristique.com/lh.htm>

31 SAA, Aalst, bevolkingsregister 1847.

De lijkrede werd uitgesproken door Joseph Léger³², fabrikant te Aalst en “spreker” van de Napoleonisten. Ze werd integraal gepubliceerd in de Denderbode van 28.07.1850:

Mes Frères,

Nous voilà de nouveau réunis au pied d'une tombe, c'est pour y rendre les derniers devoirs aux dépouilles mortelles de Pierre François Van Den Broeck, notre bien-aimé Président, qui vient de succomber à la suite d'une lente et douloureuse maladie.

Van Den Broeck Pierre François, Membre et Fondateur de la Société Philantropique des anciens Frères d'armes de l'Empire Français établie à Alost, était né en cette ville en 1791. Il entra au service et fut incorporé dans la 73me cohorte, le 23 avril 1812, il fut nommé fourrier le 25 mai suivant et passa sergent-major au 148me de ligne, le 15 juillet même année.

Il a fait les campagnes de 1812 et 1813 en Allemagne, était présent aux batailles de Lutzen, Bautzen, et à la prise de Breslau, aux affaires de Luremberg, Hanau et Goldenberg ; il fut nommé Chevalier de la Légion d'Honneur le 18 juin 1813, fait prisonnier de guerre le 19 août suivant. Il est rentré dans ses foyers le 18 août 1814.

Mes Frères, vous l'avez tous connu à la fleur de l'âge, où, plein de jeunesse et de santé, de force et de courage, il a quitté ce qu'il avait de plus cher pour aller prendre une part active à la lutte terrible et acharnée que nous avons soutenue glorieusement pendant vingt-cinq ans, contre toutes les puissances de l'Europe coalisées contre nous. Il s'est distingué dans différents combats, ce qui lui a valu le signe éclatant de la Légion d'honneur, récompense que notre grand Capitaine n'accordait qu'aux braves.

Eh bien ! Mes Frères, ce brave, que le fer et le temps ont longtemps respecté, ce brave, encore dans la force de l'âge, et à qui le ciel semblait promettre encore quelques heureuses années sur cette terre, ce brave vient d'être enlevé à sa famille, à ses frères, à ses amis, par la mort qui ne respecte rien.

Mes Frères, la mort est la chose qui arrive le plus souvent dans le monde, c'est à quoi nous pensons le moins et c'est ce qui nous frappe les plus.

Mourir au champ d'honneur, c'est une mort glorieuse pour un soldat ; mourir de vieillesse, c'est la vie qui s'éteint après avoir passé sous le soleil le temps qui nous a été prescrit ; mais, Mes Frères, mourir d'atroces douleurs comme notre bien-aimé Président, il y a dans ce cruel arrêt du sort, je ne sais quel renversement des lois générales, un assemblage de circonstances, de pensées et d'expressions contradictoires dont l'esprit se révolte en même temps que le

32 Geboren te Reims op 19.03.1793.

cœur se brise.

Adieu Van Den Broeck ! Tu fus un soldat courageux ; bon père, bon époux, bon camarade, bon citoyen ; ta mémoire restera à jamais gravée dans nos cœurs. Adieu Van Den Broeck ! Que la terre te soit légère.

Zijn weduwe, Coleta Virginie Hantson overleed te Aalst op 06.03.1883. Ten tijde van haar overlijden woonde ze te Aalst op het Keizerlijk Plein. De aangifte werd gedaan door haar zoon Romanus, "bijzonderen" te Brussel en haar (aangetrouwde) kleinzoon Jules Crickx, rentenier te Asse.

Besluit

Petrus Franciscus Vandebroeck werd geboren in een bescheiden gezin. Toch slaagde zijn vader erin om hem vrij te kopen van de militaire dienst. Desondanks werd hij kort nadien toch opgeroepen. De legerdienst viel hem al bij al wel mee, want al vlug promoveerde hij tot sergeant-majoor. Na de slag bij Goldberg wordt hij zowaar opgenomen in het Franse *Légion d'honneur*. Op 29.08.1813 wordt hij krijgsgevangen genomen in Löwenberg en afgevoerd naar Siberië. Hij komt een jaar later thuis en leidt verder in Aalst de eerste dertig jaar een vrij onopvallend bestaan als handelaar. Pas op 51-jarige leeftijd trouwt hij met een doktersweduwe. Een jaar later behoort hij tot de stichters van de Napoleonisten, een oudstrijdersvereniging waarvan hij in 1846 voorzitter wordt. In 1849 wordt hij armmeester van de stad, maar in 1850, amper 59 jaar oud overlijdt hij.

Herman Bruyland
Bierbeekstraat 78
3052 Blanden

WAT STELLEN DE 18de-EEUWSE BAS-RELIËFS IN DE HOSPITAALKERK VAN GERAARDSBERGEN VOOR?

Geert VAN BOCKSTAELE

Inleiding

Toen ik onlangs een, voor mij onbekende, gids aan een groepje zeer geïnteresseerde dames met veel aplomb hoorde uiteenzetten hoe twee bas-reliëfs in het 18de-eeuws kerkje van het oud-hospitaal te Geraardsbergen de doop van Jezus voorstelden, rezen mijn haren te berde. Hoe kan zo'n man dergelijke onzin uitkramen. Iedereen kan toch zien dat de entourage van de gedoopte nooit die kon zijn van Joannes in de Jordaan. En zeggen dat er wat verderop, in de kerk van St.-Jans-Hemelveerdegem, een prachtig 16de-eeuws retabel staat, waar vijf scènes uit het leven van Sint-Jan de Doper uitgebeeld zijn.

De twee houten bas-reliëfs, waarvan de ene uit 5 planken en de andere uit 4 planken is samengesteld, zijn in het koor rechtover elkaar in een rococokader met stucwerk geplaatst. Aan de epistelkant, de rechterzijde van het koor, bevindt zich een doopscène en aan de evangeliekant een duiveluitdrijving. Beide panelen zijn even groot en meten: B. 1,70 m en H. 2,65. Dit is één van de vele werken die aan de Geraardsbergse beeldhouwer Gilles de Ville (2de helft 18de eeuw) wordt toegeschreven. Ik ben in mijn toewijzing voorzichtig omdat ik in de kerkrekeningen geen bewijs heb gevonden dat die wel degelijk door de Ville zijn gesculpteerd. Oorspronkelijk hingen de half verheven beeldhouwwerken in de hoofdkerk, die aan de Heilige Bartholomeus is toegewijd. Wanneer die naar de hospitaalkerk verhuisd zijn, is niet duidelijk. Was dit op het einde van de 18de eeuw, tijdens of na de Franse revolutie, of was dit op het einde van de 19de eeuw, wanneer Louis-Bert de l'Arbre tijdens zijn neogotische verbouwing van de hoofdkerk de meeste barok en rococo heeft buiten gegooid.¹ Feit is dat het hospitaal in beide perioden kunstwerken van andere Geraardsbergse kerken heeft verworven.²

- 1 Zie meer hierover in mijn vorig artikel: *Louis Bert-de l'Arbre, 1835 – 1903), architect en schilder in Geraardsbergen, archivalisch doorgelicht*, in: Het Land van Aalst, LXIV, 2012, p. 113 – 150. ASG (Albert Schrever), Na twintig jaar klaar, Eindpunt van de restauratiewerken aan St.- Bartolomeus, de Geraardsbergse hoofdkerk, in: Het Nieuwsblad, 19 nov. 1982.
- 2 A. DE CEULENEER, *Geeraardsbergen*, in: Oudheidkundig inventaris van Oost-Vlaanderen, tweede aflevering, Gent, 1911, p. 1.

1. Vroegere interpretaties

De gids treft evenwel niet alle schuld. Wellicht heeft hij zich laten leiden door publicaties die allerlei varianten van interpretatie geven. Dat er steeds twijfel en verwarring is geweest over welke scènes uitgebeeld zijn, is voor een deel te verklaren door een tekst van Adolf De Ceuleneer, lid van het Provinciaal Comité van Monumenten, die het in 1911 heeft over de “Kananeesche vrouw smeekende voor de genezing harer dochter door den duivel bezeten” en “de koningin van Saba”. Met andere woorden hij situeert de scènes in een totaal andere context en meent dat de beeldhouwer zijn inspiratie in de bijbel gevonden heeft. Het verhaal van de vrouw van Kanaän is te vinden in het evangelie van Mattheus, XV, 21-28. In het Oud Testament, het Boek der Koningen, komt het verhaal aan bod waarbij de koningin van Shaba (Seba, Saba) koning Salomon bezoekt. Dat zou een plausibele uitleg kunnen zijn, maar dan moet men aantonen welk verband er is tussen die scènes en de Geraardsbergse kerk.

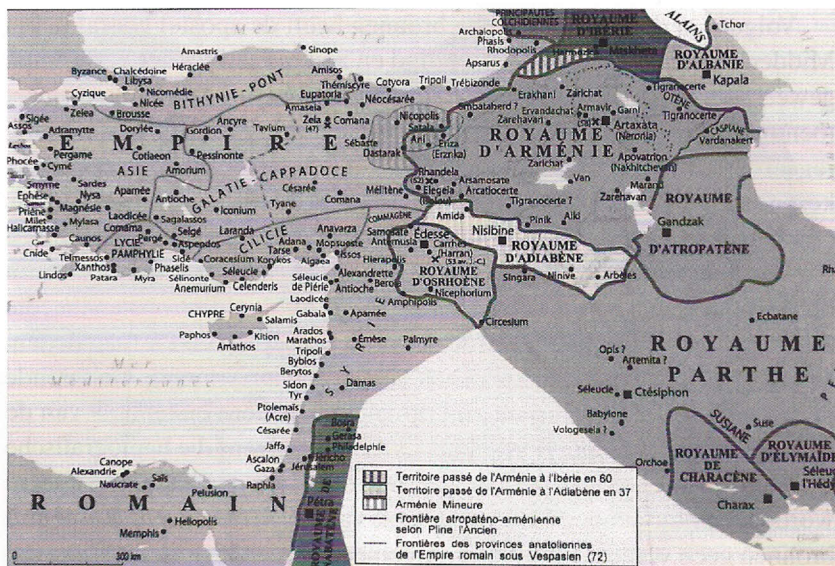
Later hebben enkele Geraardsbergse publicaties de verwarring nog versterkt. Zij hebben het steeds over de doop van Jezus door Joannes.³ Het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK) beweert, zonder bijbelse vermelding, dat de andere scène de genezing van een bezetene door Christus voorstelt.

De verklaring van de scènes is nochtans eenvoudig. Men moet die niet gaan zoeken in de bijbel, maar in het leven van de patroon van de Geraardsbergse hoofdkerk, de heilige Bartholomeus, vanwaar de kunstwerken afkomstig waren.

2. Wie is apostel Bartholomeus?

Veel is niet geweten over die zesde apostel van Jezus. In de bijbel wordt hij twee keer aangehaald. Op een bepaald ogenblik roept Jezus zijn leerlingen bijeen en “gaf hen de macht om de onreine geesten uit te drijven en alle ziekten en kwalen te genezen”. Achtereenvolgens noemt hij hen bij naam: Petrus, Andreas, Jakobus, zijn broer Joannes, Philippus en Bartholomeus... (Mattheus, X, 1). In enkele bronnen wordt Bartholomeus vereenzelvigd met Natanaël, die samen met andere leerlingen aanwezig was toen Jezus

3 VINCENT VAN BOSSUYT, *Geraardsbergen*, Toeristisch Centrum, Geraardsbergen, 1963. In een voetnoot meldt de auteur dat hij die tekst gekregen had van Aug. Ghysbrecht. *Toeristische gids voor Geraardsbergen*, Jaycees, 1982, p. 26. *O.-L.-Vrouwshospitaal in Geraardsbergen, Gidsboekje*, Stedelijke Culturele Raad, 1992, p. 21. De fototheek van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium beeldt bovendien de panelen in spiegelbeeld af.

Het koninkrijk Armenië kort na de missionering van de H. Bartholomeus, 2de eeuw . Uit: *Une histoire de l'Arménie...*, Les Dossiers d'Archéologie..., p. 18.

na zijn dood aan het meer van Tiberias verscheen (Joannes, XXI, 2).

Nadien is er geen enkele historische bron die ons betrouwbare informatie over het verdere leven van de apostel kan verschaffen. Wij zijn dus op hagiografische teksten aangewezen. Van de apostel bezit men een *Passio*, die zowel in het Grieks als het Latijn bewaard is. Voorts behandelen de H. Ambrosius, Gregorius van Tours (*De gloria martyrum*) en Jacobus de Voragine (*Legenda aurea*, deel 2) uitvoerig het leven van de apostel en de mirakelen na zijn dood.⁴ Tenslotte vindt men in de *Acta Sanctorum*, de *Analecta Bollandiana*, en de *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, uitgebreide syntheses en evaluaties van de bronnen over Bartholomeus.⁵ Enkele jaren geleden is het apocriefe verhaal van de H. Bartholomeus in een uitgave van het Davidsfonds uitvoerig aan bod gekomen.⁶

4 Kunstenaars hebben in de Nederlanden veelvuldig gebruik gemaakt van het werk van Jacobus de Voragine, dat ook in het Nederlands meerdere uitgaven kende. In de Nederlanden verscheen het onder de titel "Gulden legende", maar ook als "Passioneel winter- ende somerstuc". Ik steun mij op de uitgave: JACQUES DE VORAGINE, *La légende dorée*, Parijs, 1997, deel 2, p. 125 – 133.

5 *Acta Sanctorum*, Augustus 5. Parijs, 1866, p. 39. *Analecta Bollandiana*, Brussel, 1985, deel 14, p. 353 ev. G. BARDY, *Barthélemi*, in: *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, deel VI, Parijs, 1932, kol. 965 – 968.

6 JO en ALFONS CLAES, KATHY VINCKE, *De twaalf apocriefe verhalen over de apostelen*, Leuven, Davidsfonds, 2006, p.152 – 164.

Volgens al die hagiografische bronnen heeft de apostel vooral in het Midden Oosten het geloof verkondigd en zou hij zelf tot het verre Indië geweest zijn. Zijn hoofdactiviteit van zijn missionering ligt evenwel in het toenmalig Groot-Armenië. In het begin van de christelijke tijdsrekening regeerde een zekere Polymios over dit gebied. Hij beschouwde zich als koning van de Bosporus, van Pont en van Silicië. Zijn broer Astyages (Astreges) regeerde over een niet nader omschreven gebied. Algemeen werden die als vreemde prinsen beschouwd, die door Rome waren opgedrongen. Die politieke ingreep leidde tot veelvuldige opstanden, die in 53 eindigden doordat de Armeniërs een beroep op de Parthen deden. Deze laatste plaatsten hun leider aan het hoofd van Armenië. Gedurende drie eeuwen regeerden hij en zijn opvolgers als het vorstenhuis van de Arcaciden over het land. Bartholomeus moet – volgens die hagiografische bronnen – in die woelige periode van anti-romeinse opstanden gesitueerd worden. Spijtig genoeg krijgen we ook van de Armeense of Romeinse bronnen geen verdere informatie. Algemeen nemen historici wel aan dat de eerste sporen van christianisatie precies in de eerste decennia van de 1ste eeuw gesitueerd moeten worden. Het zou evenwel nog tot het begin van de 4de eeuw duren vooraleer het christendom de officiële godsdienst van Armenië zou worden.⁷

3. Situering en beschrijving van de twee panelen

3.1. *Uitdrijving van een bezeten vrouw*

De dochter van koning Polymios was al geruime tijd door een duivel, een demon, bezeten en beet iedereen die in haar omgeving kwam. Daarom werd zij met kettingen in een soort kooi geplaatst. De koning had vernomen dat er in zijn stad een man aangekomen was die de duivel bij één van zijn onderdanen had uitgedreven. Daarop moesten zijn hovelingen die man opsporen en hem naar het koninklijk paleis brengen. Die man was niet minder dan de apostel Bartholomeus. Zonder problemen bevrijdde hij het meisje van de duivel zodat zij voortaan een normaal leven kon leiden.

Centraal staat Bartholomeus, blootvoets, zonder hoofddekseel, maar met baard en snor. Met zijn linkerhand wijst hij naar de koningsdochter die op de grond geknield zit. Uit haar mond komt een wolk, waarin een demonische figuur ontsnapt met een kop van een dier, vleugels en een lange staart. Nog meer op het voorplan en links van de apostel is een vrouw

7 JEAN-PIERRE ALEM, *L'Arménie*, in: *Que sais-je*, nr. 851, Parijs, 1972, p. 17-23. PATRICK DONABEDIAN, *La christianisation de l'Arménie et les débuts de l'architecture religieuse (IV-VI siècles)* in : *Arménie, des origines à la christianisation*, Les Dossiers d'Archéologie, Parijs, 2007, nr. 321, p. 88 – 95.

geknield, die een smekend gebaar tot Bartholomeus richt. Merkwaardig genoeg is zij identiek aan de bezeten vrouw. Het is niet duidelijk welke rol zij in het verhaal speelt. Smeekt zij Bartholomeus om hulp? Is zij het alter-ego van de bezeten vrouw?

Aan de linkerzijde van het paneel staan de koning en de koningin samen met twee kinderen en drie gehelmde en bewapende soldaten. De koning draagt een halsketting met een zevenpuntige ster.

De scène situeert zich op een plaats van het kasteel, waarvan een toegang en een zuilencomplex zeer duidelijk merkbaar zijn. Op de boogrand van de toegangspoort is een medaillon met het hoofd van een man afgebeeld. De beeldhouwer laat ons ook een deel van de verre achtergrond zien: een stad op een helling. Aan de andere zijde van het paneel staat een boom, die bijna de hele rechterzijde van het paneel inneemt. Het geheel is met een goudkleurige rococoband afgesloten.

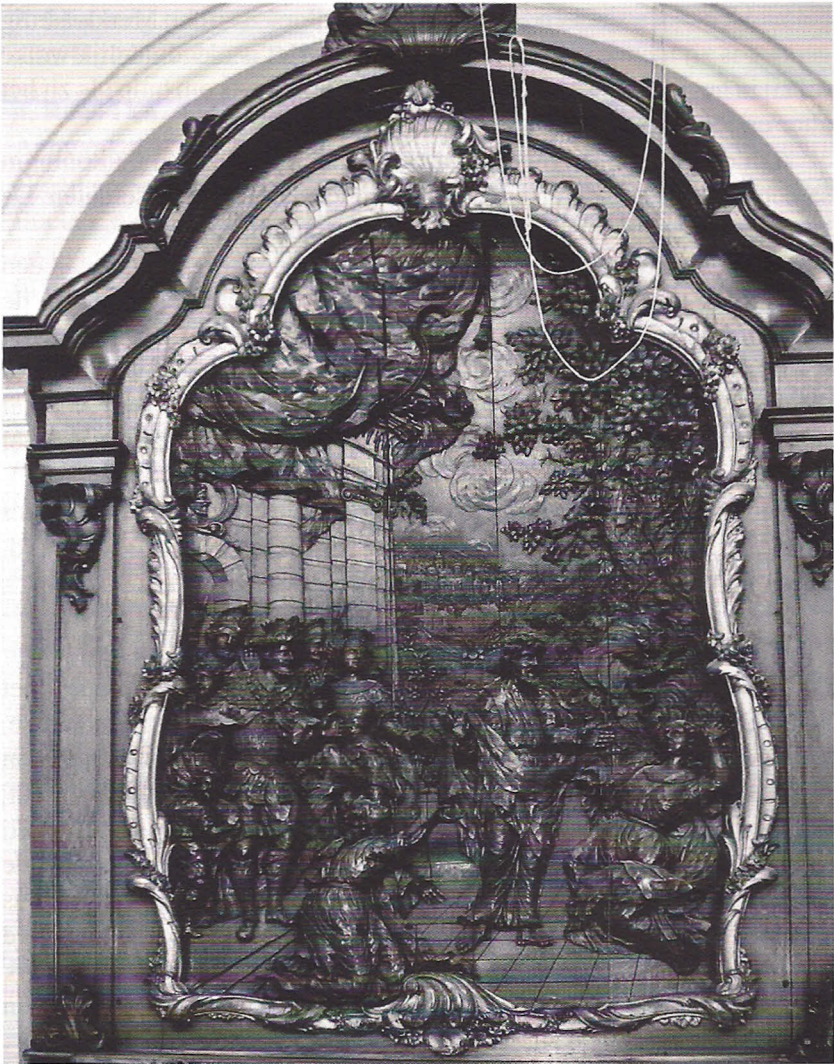
Het paneel zelf bestaat uit vier planken, waarvan twee er reeds meer dan 1 cm. van mekaar gekomen zijn. Het bas-reliëf is vrij goed bewaard, alleen zijn er drie vingers van de apostel afgebroken.

3.2. Doop van de koning en zijn familie

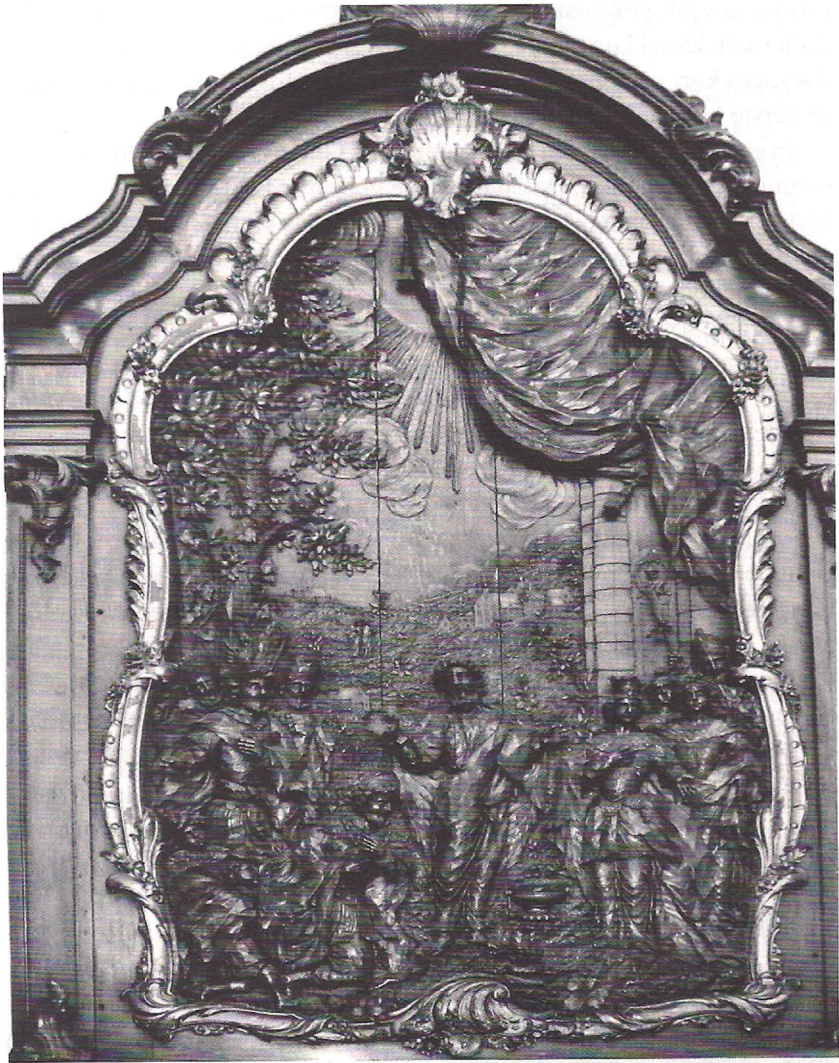
De koning was de apostel zo dankbaar dat hij hem wilde overladen met goud, zilver en edelstenen, wat Bartholomeus natuurlijk niet aanvaardde. De volgende ochtend verscheen deze laatste evenwel in de slaapkamer van de koning om hem ervan te overtuigen dat hij geen wereldse rijkdom zocht, maar de boodschap van Jezus wou verkondigen en dat men de afgoderij in zijn rijk moest afzweren. Daarop trokken zij samen naar één van de tempels waar de demon Asteroth in een beeld verbleef. Bartholomeus verdreef de afgod, waarop het beeld in stukken vloog. Kort nadien werd de tempel tot een kerk omgevormd. De koning en zijn familie waren sterk onder de indruk van de macht van Bartholomeus en lieten zich meteen door de apostel dopen.

De doop van de leden van het koninklijk hof betekende een hoogtepunt en meteen ook een keerpunt in het missioneringswerk van de H. Bartholomeus. Sommige onderdanen waren niet akkoord met de bekering van hun koning en gingen hun beklag maken bij de broer van koning, nl. Astyages (Astreges). Deze laatste was op zijn beurt woedend en liet onmiddellijk Bartholomeus arresteren.

Wat er nadien met de apostel gebeurde, is niet zo duidelijk. Volgens de ene bron werd hij onthoofd en nadien in de zee gegooid, zodat hij veel later in Lipari, een eiland ten noorden van Sicilië, aanspoelde. Volgens de andere bronnen werd hij eerst met knuppels geslagen, vervolgens

De duiveluitdrijving door apostel Bartholomeus bij een dochter van koning Polymios. Zeer waarschijnlijk gebeeldhouwd door de Geraardsbergse kunstenaar Gilles de Ville, 2de helft 18de eeuw. (Geraardsbergen, Oud-hospitaal).

Doop van koning Polymios door Bartholomeus. (Geraardsbergen, Oud-hospitaal).

levend gevild, gekruisigd met het hoofd omlaag en nadien onthoofd. Zo'n marteldood kon niet ongestraft blijven, en, zegt de hagiograaf, werd Astyages kort nadien vermoord. De verdienstelijke Polymios werd later de eerste bisschop in de regio.

In een licht gevarieerd decor sculpteert Gilles de Ville de doop van de koning en zijn familie. Ook nu staat de gebaarde Bartholomeus centraal. Met een schelp heeft hij zo juist de neergeknielde koning gedoopt. De half open mond laat vermoeden dat hij een tekst uitspreekt. Aan zijn andere zijde staat een groot wijwatervat. Gans vooraan ligt op een kussen de kroon en de scepter van de koning. Aan de linkerzijde van het paneel staan alleen mannen: twee jongens met baret en achter hen twee soldaten en een burger, die volgens zijn kledij een vooraanstaand iemand moet zijn. Aan de rechterzijde staan drie vrouwen, de koningin, met kroon, en twee andere vrouwen samen met een soldaat die er als een wacht bijstaat. Wat verder vooraan staan als decoratie twee vazen. Het achterliggend decor is lichtjes anders uitgewerkt. Er is meer plaats vrij gemaakt voor het zicht op de helling met enkele huizen en een wandelend paar. De helling is rijkelijk begroeid met planten en vruchten. Links en rechts van het paneel staat terug een boom en hangt een groot gordijn over de kapitelen van de zuilen. Op één van de zuilen is een medaillon afgebeeld met de buste van een mansfiguur. Gans bovenaan is een stralenkrans merkbaar die vermoedelijk de H. Geest symboliseert onder de vorm van een duif, maar door de drapage is dit niet zichtbaar.

Bartholomeus, zoals hij in de vroegere abdijkerk van Lipari werd uitgebeeld: volledig ontveld, zodat zijn beenderen zeer goed zichtbaar zijn. Naast een mes heeft hij ook een palm in de andere hand en een kroon op zijn hoofd.

3.3. Iconografie van de H. Bartholomeus

Bartholomeus heeft zich als zesde apostel van Jezus beperkt tot één van zijn hoofdtaken, de afzwering van de heidense goden en de bekering tot het christelijk geloof. Om dit te realiseren heeft hij zoals dat ook bij ons gebeurde, denken we maar aan de bekering van Chlotilde en Clovis, het koninklijk hof tot “het ware geloof” gebracht, waardoor de onderdanen automatisch volgden. Om de koning te overtuigen, was een wonderbare tussenkomst nodig. Daaruit moest blijken dat die leer, die godsdienst, krachtiger en juister was dan die welke men tot hiertoe beleed. De geslaagde duiveluitdrijving was hiervoor een duidelijk signaal.

De H. Bartholomeus wordt meestal afgebeeld met zijn huid, die hij op de schouders of de arm draagt. In de andere hand heeft hij een (schraap)mes. In de 17de en 18de eeuw deinst men er niet voor terug om de brutale manier weer te geven waarop hij door de beulen werd gevild (Ribera, 1629 en de schilderijen in de Bartholomeuskerk en het stadhuis te Geraardsbergen). In Lipari, het eiland waar zijn lijk zou zijn aangespoeld, heeft de beeldhouwer voor een nog lugubere uitbeelding gezorgd. Het lichaam van Bartholomeus is er volledig ontvild zodat men duidelijk de beenderen en de ribben van zijn borstkas kan zien. Gilles de Ville (?), of zijn opdrachtgevers, hebben voor een totaal andere aanpak geopteerd: niet de marteling maar het wezenlijke werk van de apostel, het zendingwerk en de resultaten ervan, vond hij belangrijker. Dat is een uitzonderlijke iconografische uitbeelding, die ik in mijn jarenlange zoektocht nog niet ben tegengekomen. Gilles de Ville (?) is in zijn opdracht schitterend geslaagd.

Besluit

Met dit artikel heb ik willen aantonen dat de afbeeldingen op de twee bas-reliëfs niets te maken hebben met de doop van Jezus in de Jordaan of met een andere bijbelse scène. Vermits de twee panelen afkomstig zijn van de Geraardsbergse hoofdkerk, die toegewijd is aan de H. Bartholomeus, moeten we de verklaring van de afbeeldingen daar zoeken. De beeldhouwer is zeer waarschijnlijk de Geraardsbergse Gilles de Ville. Hij heeft heel wat opdrachten in de hoofdkerk van de stad en in de kerken van de ruime omgeving uitgevoerd. Spijtig genoeg heb ik van die half verheven beeldhouwwerken geen schriftelijk bewijs gevonden, waaruit moet blijken dat ze wel degelijk van hem zijn. De stijl sluit alleszins goed aan bij zijn andere werken.

Ik mag aannemen dat hij, zoals veel kunstenaars in die tijd, nog steeds gebruikt maakte van het 14de-eeuwse werk van Jacobus de Voragine. De beeldhouwer geeft geen klassieke iconografische uitbeelding van de apostel. Hier toont hij geen sporen van zijn marteling en ontveling. Integendeel, hij beklemtoont scènes uit het leven van Bartholomeus, die de verering van heidense goden stopzet en de mensen tot het christelijke geloof bekeert. In beide panelen hanteert Gilles de Ville (?) eenzelfde structuur: Bartholomeus staat centraal; links en rechts van hem staat er telkens een groepje personen, terwijl er gans vooraan een persoon neerknielt. Het decor van die scènes is gelijkaardig. Aan de zijkanten treft men er een boom aan met kleine maar dikke bladeren, een zuilengroep met drapering en op de achtergrond een stad op een helling gelegen. De beeldhouwer heeft er ook voor gezorgd dat de figuren, die op beide panelen voorkomen, dezelfde kledij dragen, zodat de toeschouwer goed het verhaal kan volgen.

Algemeen wordt zijn zendingswerk in Armenië gesitueerd. Waarom die heilige in Geraarsbergen al op het einde van de 12de eeuw werd vereerd, is niet gekend. Of poogde de parochiekerk een tegenhanger te zoeken van de zeer populaire Sint-Adriaan, die in de gelijknamige abdij, iets verder gelegen, een grote aantrekkingskracht had op bedevaarders, die van heinde en ver kwamen?

Wat de stijl betreft, passen de panelen zeer goed in het interieur van de hospitaalkerk. Zij sluiten evenwel beter aan bij de verering van de patroonheilige in de hoofdkerk, waar ze ongetwijfeld naast elkaar hingen: de duiveluitdrijving links en de doop rechts. Zoals veel andere kunstwerken zijn de panelen wellicht op het einde van de 19de eeuw het slachtoffer geworden van de anti-barok en anti-rococomentaliteit.

Ik hoop dat de gidsen, die de zeer mooie hospitaalkerk aandoen, voortaan met die bevindingen zullen rekening houden en een brok Geraardsbergs erfgoed juist zullen interpreteren.

Geert Van Bockstaele
Bevegemstraat 14
9620 Zottegem

EEN NIEUWE GRONDSLAG VOOR HET ONDERZOEK NAAR DE MIDDELEEUEWSE ADELLIJKE FAMILIES VAN GAVERE - VAN LIEDEKERKE - VAN HERZELE (Deel 1)¹

Paul TRIO²

Inleiding: De traditionele visie verworpen?

De integratie van stedelijke elite en adel bracht met zich mee dat een deel van de adel zich ging opwerpen als beschermers van de stedelijke privileges. Wij laten hierbij even de Amerikaanse historicus Nicholas aan het woord: *The interaction of these developments is illustrated very well by the case of the family of Gavere, lords of Boulare, Breda, Eksaarde, and Aspelare ... The Mulaert branch of the family was in extremely close relations with Ghent and Gentenaren from the 1290s. The family became increasingly prominent in the affairs of Ghent with the advent of Raes Van Liedekerke, called Van Herzele, who became lord of Aspelare in 1294 in a further division of the familial estates.*³ De familie Van Gavere-Van Liedekerke (voortaan vGvL), en zeker de tak Van Liedekerke-Van Herzele (vLvH) lijkt dus een interessante casestudy om deze problematiek van toenadering tussen twee sociale groepen in laatmiddeleeuws Vlaanderen te bestuderen. Vervolgens geeft Nicholas nog verdere concretisering. Zo verwijst hij naar de dochter van genoemde Raas van Liedekerke, genoemd Herzele, wier voornaam niet gekend was, en die in het huwelijk trad met de Gentse patriciër Gijzelbrecht de Grutere. De volgende decennia intensifieerde de verstrengeling nog tussen de familie vGvH en het Gentse patriciaat. Zo was er het huwelijk van de volgende Raas met Avezoete Ute Merham, eveneens lid van een vooraanstaande familie uit de Gentse burgerij. Toch zou die Raas blijkbaar nooit poorter van Gent worden, noch bezit in de stad hebben, behalve dan via zijn vrouw. Hij bleef te Aspelare wonen. De climax kwam er met de rol die de derde Raas van Liedekerke of van Herzele

- 1 Deze studie kadert in een ruimer onderzoek getiteld: 'Adellijke families geprangd tussen landsheerlijke en stedelijke belangen: Gent, de familie Van Liedekerke en de graaf van Vlaanderen (dertiende-veertiende eeuw)' weliswaar telkens vanuit het perspectief van memorievieringen en andere religieuze fundaties.
- 2 We danken dra. Marjan De Smet voor het nalezen van de tekst en het aanbrengen van bepaalde gegevens. Verder ook dank aan dr. Dirk Van De Perre voor enkele nuttige aanvullingen en voor de aanbreng van illustraties.
- 3 NICHOLAS, *The Metamorphosis*, 263-265; ook al opgemerkt door GdL, I, 429.

zich aanmat, nl. door met Gent mee te strijden tegen de Vlaamse graaf. Nicholas komt tot de conclusie: *Thus a lesser noble was assimilated into the bourgeoisie while remaining fundamentally a man of the countryside.* Hij verwerpt daarmee de standpunten van o.a. Jan Buntinx en Guy de Liedekerke (GdL), die spreken over een volledige integratie tussen beide sociale groepen, het (Gentse) stadspatriciaat en de landelijke adel.⁴ In deze veertiende eeuw ziet Nicholas dus nog een duidelijk onderscheid tussen een naar adeldom strevende stedelijke bourgeoisie en de echte edellieden die toch het platteland boven de bruisende stad verkozen, ook al geeft hij toe dat er toch een sterke toenadering bestond.⁵ Los van zijn conclusies, die later uitvoerig besproken zullen worden, moeten we toch vaststellen dat Nicholas zich haast uitsluitend (en soms ook foutief) baseerde op GdL voor zijn gegevens over de families vGvL en vLvH, waarbij hij toen al, anno 1971, betere studies over de familie negeerde. In het kader van het hiernavolgende betoog is het interessant om nu al te melden dat hij zonder veel omwegen stelt dat de sleutelfiguur Raas van Herzele te identificeren valt met Raas van Liedekerke als *a man ... of a long and illustrious lineage.*⁶ Maar deze stelling neemt hij eerder in uit onwetendheid dan op basis van doorgedreven onderzoek.

Ook gaat Nicholas in tegen de visie van de voormalige befaamde Gentse historicus Paul Rogghé, die vaststelde dat de Gentse elite via het dragen van de titulatuur *ser* en *her*, het zich tot ridder laten slaan, het betrekken van buitenstedelijke versterkingen, de deelname aan steekspelen, het leenbezit, het optreden als raadsheer van de graaf, het zich omringen door knapen, het leven als renteniers en de begiftiging van religieuze instellingen, zich in die mate associeerde met de adel dat zij ermee vereenzelvigd kan worden. Als typisch voorbeeld verwees hij naar de familie De Grutere.⁷ Interessant is dat deze familie in de loop van de veertiende eeuw verwant geraakte aan de familie vLvH.

4 BUNTINX, *Audiëntie*, 95; GdL, I, 455.

5 NICHOLAS, *The Metamorphosis*, 265-266.

6 Wij zouden ook de tak Van Gavere-Mulaert kunnen bestuderen. Zo was Raas Mulaert, heer van Eksaarde, grafelijk aanhanger in de jaren 1290 van de dertiende eeuw. Hij en zijn zoon huwden beiden met een Borluut, wat hen gronden en huizen opleverde in de stad Gent (o.a. in de Donkersteeg). Vanaf de tweede helft van de veertiende eeuw zouden zij er ook het poorterschap verwerven, en later speelden leden van die familie een rol in de opstand van Gent tegen de Vlaamse graaf. Zie daarom met enige voorzichtigheid NICHOLAS, *The Metamorphosis*, 256-257. Wij zullen later even wijzen op hun precieze betekenis.

7 ROGGHE, 'Het Gentsche stadsbestuur', 157.

Een ander fenomeen dat men tijdens de dertiende-veertiende eeuw bij de Vlaamse adel heeft opgemerkt, is zijn verarming.⁸ Het is Corijn geweest die al geruime tijd geleden op deze trend heeft gewezen.⁹ Dat hij naast de familie Van Gistel ook de familie vGvL als uitgangspunt nam om deze trend te bestuderen, wijst op het belang van deze familie om evoluties binnen de Vlaamse adel in laatmiddeleeuws Vlaanderen te onderzoeken. Hij verwees daarbij o.a. naar de verkoop van de jurisdictierechten die Raas van Gavere bezat op *Her Raeses Gherecht*. Hij verkocht deze aan de stad Gent in 1274 voor een bedrag van 230 lb. Vlaams. Dit gebied lag net buiten de Gentse Zandpoort en strekte zich uit over het grootste deel van de parochie Akkergem. Raas hield dit in leen van de Vlaamse graaf. De reden voor de verkoop was de nood aan vers geld om zijn pelgrimage naar Sint-Jacob van Compostela te bekostigen.¹⁰ Op basis van nog andere voorbeelden met betrekking tot de familie vGvL zag Corijn al de eerste tekenen van financieel verval in de jaren veertig van de dertiende eeuw, terwijl de echte problemen zich vooral vanaf het laatste kwart van de dertiende eeuw manifesteerden. Ook deze zienswijze zullen wij hierna toetsen.¹¹ Merken wij nu al op dat Corijns conclusies wat scheefgetrokken zijn, omdat hij de diverse takken van de familie vGvL niet van elkaar onderscheidde. Wil men echter een correcter beeld krijgen van de eventuele financiële turbulenties binnen de adel, dan moeten familiale entiteiten beter tot hun recht komen. Dat houdt in dat men diverse takken van een familie niet zomaar kan samenvoegen, aangezien ze vanaf de tweede of derde generatie een volledig apart vermogensbeheer kenden dat nog weinig door het overkoepelende familieverband beïnvloed werd. In feite zijn de twee hierboven opgesomde veranderingen die men bij de Vlaamse adel in de eeuw voor en na 1300 heeft menen te mogen vaststellen, volgens bepaalde onderzoekers ook geen van elkaar losstaande ontwikkelingen geweest. Precies de geldnood deed bepaalde edellieden ervoor kiezen om de lucratieve job van militair bevelhebber ten voordele van een vorst of zelfs stad op zich te nemen.

8 WARLOP, *De Vlaamse adel*, 351-383, met diverse voorbeelden uit het geslacht vGvL. Deze en andere standpunten uit de oudere literatuur zijn ook aangehaald door BUYLAERT, *Eeuwen*, 15, die voor de periode na 1350 hiermee niet akkoord gaat. In de huidige definitie van laatmiddeleeuwse adeldom is rijkdom wel geen exclusief voorrecht van de adel, cf. BUYLAERT, *Repertorium*, 6-7.

9 CORIJN, 'Het finantieel verval', 159-166.

10 Zie ook: GdL, I, 345; NICHOLAS, *The Metamorphosis*, 56; DES MAREZ, *La propriété*, 194-195; DE POTTER, *Gent*, I, 80-82 (met uitgave); VIII, 290; DE LIMBURG-STIRUM, 'Les seigneurs', 50, wijst eerder op het vermijden van allerlei gerechtelijke problemen als verklaring voor deze afstand.

11 Zie in afwachting kritiek op Corijn door BUYLAERT, *Eeuwen*, 89 n. 18.

De vraag of dit inderdaad ook bij de familie vGvL in het algemeen, en binnen de tak vLvH in het bijzonder, het geval is geweest, vormt het uitgangspunt van deze studie. Uiteraard kan men dit onderzoek pas goed uitvoeren wanneer de personen waarover men handelt voldoende gekend zijn binnen hun familiale context. Het is dus nodig vooraf even de verschillende leden van de veertiende-eeuwse familie vLvH, familiaal ingebed, de revue te laten passeren. Aangezien er sedert enkele jaren nogal wat twijfels en vragen zijn gerezen over de precieze plaats van Raas van Herzele ten aanzien van de familie vGvL, kunnen wij niet anders dan hierop in te gaan. Deze Raas werd voor het eerst opgemerkt in 1301 en ging door voor de vader en grootvader van de twee volgende heren Raas van Herzele of van Liedekerke. De twijfels gaan bij sommige auteurs zo ver dat deze Raas van Herzele uit 1301 niet langer beschouwd wordt als een zoon van Raas VIIIa van Gavere, heer van Liedekerke en Breda, uit diens huwelijk met Aleydis van Boelare.¹² In die optiek behoren hij en zijn directe nakomelingen niet tot het illustere geslacht van de familie vGvL, wat dan natuurlijk een heel ander licht werpt op de bovenstaande vraagstelling. De band van diverse leden van de familie vLvH met het Gentse patriciaat, en zelfs het opnemen van een leidende functie in de opstand tegen de landsheer, zouden dan ook helemaal niet kunnen doorgaan als typische voorbeelden van de manier waarop de hoge Vlaamse landadel zich in de stad integreerde. Door deze problematiek van de afkomst van Raas van Herzele aan een nieuw onderzoek te onderwerpen, willen wij toch niet helemaal of enkel de genealogische toer opgaan. Via de studie van de directe familiale voorgangers, naasten en nakomelingen willen wij ook aandacht schenken aan allerlei maatschappelijke fenomenen in verband met de laatmiddeleeuwse adel, *in casu* de families vGvL en vLvH. Bepaalde van onze vaststellingen aangaande familiale politiek en strategie kunnen, ons inziens, soms getransponeerd worden naar andere adellijke families binnen het voormalige graafschap Vlaanderen tijdens die laatmiddeleeuwse periode.

De oorsprong van de laatmiddeleeuwse Vlaamse adellijke familie Van Liedekerke wordt doorgaans bij het geslacht Van Gavere gesitueerd, met de lignage Van Gavere, heren van Liedekerke. Met name voor de eerste helft van de veertiende eeuw is de genealogische reconstructie uitzonderlijk complex, maar over het algemeen neemt men thans in de historische wetenschappelijke vakliteratuur, zoals Buylaert in zijn toonaangevend

12 Over de verantwoording voor de toevoeging van een Romeins cijfer in combinatie met een letter bij de naam Raas binnen de familie vGvL, cf. *infra*.

repertorium van 2011, nog altijd aan dat de familie Van Liedekerke, als een eigen familiale entiteit, ten laatste een aanvang nam met de zoon van de in 1306-1308 gestorven Raas VIIIa van Gavere en diens echtgenote, Aleydis van Boelare. Dit heeft dan specifiek betrekking op de omstreeks 1335 overleden Raas van Liedekerke ‘dit de Herzele’, ridder, heer van Aspelare, die gehuwd was met Clementien van Berchem.¹³

In zijn nog lopende overzicht van de veertig oudste families van België stelde Hervé Douxchamps in 2002 immers nog dat de huidige tak van de graven Van Liedekerke, o.a. verblijvend in Leefdaal, een jongere tak is van de heren Van Gavere, waardoor een oude these dat zij zouden afstammen van de familie Van Gistel niet langer houdbaar zou zijn. Hiermee sloot hij aan bij de traditionele visie zoals die werd verdedigd, eerst door Vannérus in 1945-50, en daarna voorzien van uitgebreide commentaar door Raoul de Liedekerke (RdL) in zijn boek uit 1961, ook al bekende deze laatste dat er geen document is dat dit expliciet staft, terwijl hij ook wat verveeld zat met het feit dat de eerste Raas van Herzele alleen met de naam Van Herzele verschijnt. De zogenaamde ‘Raas van Herzele’ die vermeld wordt in 1301 en waarvan de huidige familie De Liedekerke afstamt, wordt er aangezien als de vierde zoon van Raas VIIIa van Gavere en Aleydis van Boelare, waardoor op die manier de rechte mannelijke lijn met de oudste vGvL verdedigd wordt.¹⁴ Vannérus en RdL, gevolgd door Douxchamps, zijn unaniem in hun beweringen dat de in het kader van deze problematiek eveneens cruciale figuur Wouter van Herzele, die in datzelfde document uit 1301 als *frater* van de hiervoor genoemde Raas van Herzele aangeduid wordt, een zoon was van Zeger van Gistel en Ida van Herzele. Deze Wouter huwde eerst een Van Steenhuize, om daarna in het huwelijk te treden met een dochter van Raas VIIIa en Aleydis van Boelare. Wouter is dus een Van Herzele van het huis Van Gistel.¹⁵

In 2003, vrij recentelijk dus – althans vanuit historiografisch perspectief – heeft mevr. Claessens in een artikel in *Le Parchemin* onder al deze zienswijzen een bom geplaatst, waarbij zij ook de stelling dat Raas van Herzele de zoon was van Raas VIIIa en Aleydis van Boelare compleet onderuit haalde.¹⁶ Haar standpunt luidt kort en krachtig: *il n’y a aucun document, absolument aucun document, qui rattache formellement*

13 BUYLAERT, *Repertorium*, 431, op basis van DOUXCHAMPS, ‘Liedekerke’, 376-396.

14 RdL, 369-370; VANNERUS, *Les changements*, 43 en passim. Grotendeels gevolgd door LINDEMANS, *Voorouders*, 82, en DOUXCHAMPS, ‘Liedekerke’, 388 en 396, die hem noemt: Raas van Liedekerke, gezegd Van Herzele, ridder, heer van Aspelare (1294), gehuwd met Clementien van Berchem (Berthout).

15 DOUXCHAMPS, ‘Liedekerke’, 396.

16 CLAESSENS, ‘L’orgine’.

*l'ancêtre de cette famille, soit le chevalier Rasse de Herzele, cité en 1301, à la maison de Gavre-Liedekerke. Ce rattachement résulte d'un ensemble de déductions faites par Jules Vannérus en 1950 et par les comtes Guy et Raoul de Liedekerke dans leurs études respectives, étant entendu que le premier a travaillé en étroite collaboration avec les seconds.*¹⁷ Volgens haar was de tak Van Herzele geen jongere tak van de familie vGvL. In beknopte bewoordingen meent ze te moeten concluderen: (1) Raas en Wouter, beiden 'Van Herzele' genoemd, waren (half)broers.¹⁸ Het zou hier gaan om de lokale heren Van Herzele, die er door hun lokale aanwezigheid en macht ook bezit hadden. Het waren m.a.w. geen Van Liedekerkes, temeer daar zij ook nooit zo genoemd worden. (2) Raas van Herzele was geen zoon van Raas VIIIa en Aleydis van Boelare, maar een kleinzoon. Zijn vader, die als heer van Herzele voor het overige niet te identificeren valt, was gehuwd met de oudste dochter van Raas VIIIa en Aleydis van Boelare. De moeder van Raas van Herzele zou jong gestorven zijn, waardoor zij weinig sporen heeft nagelaten in de bronnen. (3) Raas van Herzele bezat een heerlijke woonst en gronden te Aspelare en renten te Breda, die afkomstig waren uit het bezit van Raas VIIIa of zijn vrouw. De tussenkomst van Raas van Herzele en van zijn nazaten in charters die in verband staan met de familie vGvL, alsook het uitzicht van zijn wapenzegel met de voorstelling van de drie leeuwen, kenmerkend voor het huis Van Liedekerke, wijzen enkel op verwantschap met die familie: *Rien de cela ne prouve une filiation directe.*¹⁹ Misschien was Raas van Herzele vroeg wees geworden, waardoor de genoemde bezittingen hem via zijn ouders snel toevielen.

Haar stellingen en argumenten zullen tijdens de hiernavolgende studie te gepasten tijde besproken worden, waarbij zal worden nagegaan of haar *hypothèse ... simplement plus crédible que l'hypothèse traditionnelle* is ... *Si ceci n'est évidemment qu'une hypothèse, elle a le mérite d'être infiniment plus vraisemblable que l'hypothèse traditionnelle dont nous avons démontré, me semble-t-il, les insurmontables contradictions.*²⁰ Wel is het zo dat deze nieuwe visie slaafs overgenomen werd in enkele recente genealogische overzichtswerken over de Belgische adel²¹ of in daarop betrekking hebbende artikels.²²

17 CLAESSENS, 'L'origine', 292.

18 In haar besluit wordt wel weer wat betwijfeld of Wouter van Herzele een broer was van Raas van Herzele: CLAESSENS, 'L'origine', 306.

19 CLAESSENS, 'L'origine', 295.

20 CLAESSENS, 'L'origine', 304-305, 307.

21 Bv. HOUTART, *Anciennes familles*, 50, die de familie De Liedekerke pas laat beginnen met Raas van Herzele, vermeld in 1301.

22 Bv. D'URSEL, 'Gavre', 352-353 en 356 n. 17.

Eerder had de zeventiende-eeuwse Brabantse historiograaf Butkens, daarin bijgetreden door Guy de Liedekerke, beweerd dat de Wouter van Herzele (†1331) die begraven werd bij de dominicanen te Gent, gehuwd was met een dochter van Jan van Liedekerke, heer van Neigem, en Aleydis van Trazegnies, vrouwe van Wedergraat, terwijl een dochter N van Raas VIIa en Aleydis van Boelare huwde met Wouter, heer van Herzele, die de schoonbroer was van Raas van Liedekerke, gezegd Van Herzele.²³ De eerste degelijk uitgewerkte studie, vooral op basis van oorkonden en zegels, die deze problematiek grondig uitzocht was Vannérus. Raas van Herzele was volgens hem zoals eerder gemeld de zoon van Raas VIIa en Aleydis van Boelare. Raas was gehuwd met Clementien van Berchem (1301-1330), die zelf geen zus was van de heer van Herzele. Wouter van Herzele, ook heer van Herzele, huwde een zus van Raas van Herzele, die al voor 1301 gestorven was.²⁴

Er werden dus in de laatste eeuwen al meerdere oplossingen geformuleerd, alleen wordt nu in het artikel van Claessens een totaal nieuwe visie ontwikkeld die het uitgebreide en gedetailleerde genealogische onderzoek uit de voorgaande eeuw grondig door elkaar haalt. Dat er al heel wat uiteenlopende hypothesen ontwikkeld werden, hoeft ons ook niet te verwonderen. Het ontrafelen van deze genealogie wordt immers gezien als een bijzonder moeilijke materie, zoals de bekende Gentse rechtshistoricus Napoléon de Pauw het rond de voorgaande eeuwwisseling al formuleerde: *De opstelling van den stamboom der heeren van Gavere is eene der moeilijkste vraagstukken der geslacht- en geschiedkunde van Vlaanderen. De zwarigheid rijst uit hunne gelijknamigheid, alle dragende in de XIIIe en XIVe eeuw den voornaam Raas, die niet alleen van vader tot zoon overgaat, maar dikwijls door twee broeders wordt gedragen.*²⁵ Toch is het zo dat de stellingname en bewijsvoering van Claessens tot

23 GdL, I, 314, 342; VANNERUS, *Les changements*, 41; zie een reeds vroeger geuite bewering in die zin door 'L.' (staat dit voor 'Liedekerke?'), *Parchemin*, (1947) 241, die *selon toute vraisemblance et d'après les dernières recherches* formuleerde: Jan van Liedekerke en Aleydis van Wedergraat hebben ten minste volgende vier kinderen: Otto van Wedergraat, Raas van Liedekerke, *dien men heet van Eerzele* (anno 1301, met zegel van drie leeuwen, en gehuwd met Clementien van Berchem), Margriete van Wedergraat en dochter N. Deze laatste huwde met Wouter van Herzele, ridder, heer van Herzele, die door bovengenoemde Raas in 1301 zijn *frater* wordt genoemd.

24 VANNERUS, *Les changements*, vooral 41, 43, 48 en passim.

25 SAG, *Napoléon de Pauw* (= *NdP*), nr. 2295. Zie ook VANNERUS, *Les changements*, 41, die spreekt van *sa complexité*.

hiertoe nog niet hebben geleid tot een inhoudelijk grondig nieuw debat.²⁶ Wij zijn dus verplicht om het genealogische debat aan te gaan, vooraleer wij verder kunnen gaan met het oplossen van onze initiële vraagstelling. Vooraleer hierover verder uit te weiden, is het zinvol nog even te wijzen op het onderzoek naar deze familie dat in de loop van de negentiende en vooral twintigste eeuw, vooral vanuit genealogisch oogpunt, is gebeurd. Hierin wordt uiteraard meestal ruime aandacht besteed aan de moeilijke te ontrafelen stamboom van de periode kort voor en na 1300. De latere familiehistorie zullen wij, logischerwijze, buiten beschouwing laten.²⁷

In ons onderzoek vertrekken wij doorgaans van de studie van Ernest Warlop, op dit moment nog altijd de meest degelijke en historisch-wetenschappelijk best onderbouwde studie over de vroege Vlaamse adel in het algemeen, en dus ook over de familie vGvL in het bijzonder. Wel dient gezegd te worden dat de daarin opgelijste personen geen exhaustieve biografie krijgen; alleen de voornaamste biografische gegevens worden gegeven.²⁸ Belangrijk om te weten is dat dit magistrale oeuvre stopt in het jaar 1300, zodat het cv van de hierin nog opgenomen personen met een eerste vermelding voorafgaand aan het jaar 1300 niet aangevuld wordt voor wat betreft de veertiende eeuw, terwijl personen die slechts na 1300 in de bronnen opduiken, niet meer opgenomen worden.²⁹ Daarom hoeft het ons niet te verwonderen dat Raas van Herzele in Warlops adelstudie niet werd opgenomen, ook al zien mevr. Claessens en de heer d'Ursel hierin een afwijzing door Warlop van een rechtstreekse verwantschap tussen de familie vGvL en Raas van Herzele³⁰: Raas van Herzele, met

- 26 DE LIEDEKERKE, e.a., 'L'origine', 391-395, stellen vooral de polemische toon van mevr. Claessens aan de kaak en merken op dat deze auteur – mevr. Claessens schijnt ondertussen overleden te zijn – op dit ene artikel na zich nooit met historisch, laat staan met dit soort specifiek middeleeuws onderzoek, kenbaar heeft gemaakt. Verder wijst men op de *lettres patentes* als Koninklijk Besluit van 24 sept. 1963, die de huidige familie De Liedekerke verbinden met de oude familie vGvL. De auteurs attenderen ook op een publicatie van WARLOP e.a., *Moorsele*, 46, waarin de familie De Liedekerke wel een zijtak van de oude adellijke familie Van Gavere wordt genoemd.
- 27 Zie naast de hierna opgesomde werken ook nog: HOUTART, *Anciennes familles*, 50 en 355; D'URSEL, 'Gavre', i.v.m. nazaten van Arnulf van Impegem. Resterende archieven van bepaalde takken worden o.a. behandeld in: DE LIEDEKERKE BEAUFORT en DOUXCHAMPS-LEFEVRE, *Inventaire*; LEJOUR, *Famille*; GdL, II, 5 en 471-472, m.b.t. de archieven uit het kasteel van Lexh, vroeger bewaard in dat van Harlue, en momenteel in het Rijksarchief van Luik, vooral van belang voor de periode vanaf de achttiende eeuw.
- 28 WARLOP, nr. 86, geeft naast de stamboom ook voor iedere opgenomen persoon op bronnen en literatuur gebaseerde biografische nota's met telkens de eerste en laatste verschijning, vermeldingen van titulatuur, functies en verwantschap. Uiteraard komen ook bij andere families ingehuwde leden van de familie vGvL voor.
- 29 Eerlijkheidshalve moet men zeggen dat Warlops repertorium minder exhaustief is voor de 13de eeuw: BUYLAERT, *Repertorium*, 3; BUYLAERT, *Eeuwen*, 92.
- 30 CLAESSENS, 'L'origine', 292; D'URSEL, 'Gavre', 353.

zijn toen gekende eerste vermelding in 1301, viel gewoon buiten de in dat werk behandelde periode, niet meer en niet minder. Wel dient vastgesteld te worden dat Warlop vreemd genoeg de studie van RdL niet heeft gebruikt, ook al was het eerste deel in 1968 (datum van de eerste uitgave van Warlop) al zeven jaar eerder verschenen. Een reden kan misschien zijn dat de studie van RdL een beperkte verspreiding heeft gekend, zodat zij aanvankelijk aan het reguliere circuit en dus ook aan het oog van Warlop kan ontsnapt zijn. Zowel de (vernederlandste) naamgeving wat betreft de voornamen, als de cijfers bij het benoemen van de telgen uit de familie vGvL met de naam Raas – noodzakelijk om de verschillende ‘Razen’ uit elkaar te houden – hebben wij van Warlop overgenomen.³¹ In de licht aangepaste Engelstalige versie van Warlops studie uit 1976 zijn vooral de zegelbeschrijvingen met fotografische weergave nieuw. Alleen aanvullingen op het Nederlandstalige werk zullen wij expliciet aanhalen. Om ook elke verwarring tussen de verschillende Razen van eenzelfde ouderpaar te vermijden, krijgt elke Raas van dat gezin naast het Romeinse cijfer – dat voor die Razen dus hetzelfde is – ook een verschillende letter van het alfabet naast zijn naam, waarbij de oudste de letter ‘a’ ontvangt. Vrij recent verscheen het volumineuze repertorium van de Vlaamse adel uit de periode 1350 tot 1500,³² voorafgegaan door een magistrale synthese,³³ beide van de hand van Frederik Buylaert. Het kan als een soort vervolg op de studie van Warlop gezien worden. Wel blijft op die manier een zekere lacune in het onderzoek aanwezig voor wat betreft de (late) dertiende eeuw en de eerste helft van de veertiende eeuw, precies de periode waarin een groot deel van ons onderzoek te situeren valt.

In tweede instantie namen wij de zeer gedetailleerde en evenzeer wijdloppige – en net daarom niet altijd gemakkelijk leesbare – studie van Raoul de Liedekerke. Het eerste deel van dit werk gaat ook zeer grondig op de problematiek ‘Raas van Herzele’ in. De studie van RdL mag als uitstekend beschouwd worden. De argumentatie, de kritische houding en het gebruik van zeer vele bronnen en studies zijn voorbeeldig te noemen. Een boekbespreking over beide delen had het over *les deux ouvrages ... demeurent comme un modèle du genre, un exemple de probité et de*

31 De Romeinse cijfers van Warlop komen overeen met die gebruikt door GdL. Die bij RdL wijken daar bv. van af. In voetnoot geven wij – indien dit nuttig is – de door andere auteurs gebruikte cijfers.

32 BUYLAERT, *Repertorium*.

33 BUYLAERT, *Eeuwen*.

vérité historique.³⁴ Wij vragen ons daarom zelfs af of Raoul, een niet academisch geschoold historicus, wel als de eigenlijke of de enige auteur mag doorgaan. Zat hier niet de hand van Vannérus achter, die bv. al een studie over de wapenschilden van de familie had gepubliceerd?³⁵ Ons vrij lovende oordeel over het werk van RdL belet niet dat we er, afgezien van het vanzelfsprekende ontbreken van de indrukwekkende studie van Warlop, toch enige mankementen aan moeten toeschrijven. Die zaken zullen te gepasten tijde aangehaald worden in ons betoog.

Een andere omvattende, eveneens tweedelige studie is die van GdL, maar deze is veel minder exhaustief en niet altijd kritisch. Bovendien zijn de verwijzingen naar documenten of literatuur nogal dikwijls minder precies, terwijl nogal wat dateringen vaag blijven of foutief zijn. Toch waren dit niet de eerste gedegen studies over de familie vGvL. Het eerste wetenschappelijk verantwoorde onderzoek is van de hand van Thierry de Limburg-Stirum uit 1891, waarin hij de zegels van de familie bes-tudeerde.³⁶ Nadat hij nog een bronnenuitgave met interessante documenten betreffende de familie vGvL verzorgde,³⁷ publiceerde hij in 1925 ook een

34 MEURGEY DE TUPIGNY, *Bibliothèque de l'école des chartes*, 127 (1969) 483-385. Zie ook de gunstige kritiek bij DOUXCHAMPS, 'Liedekerke', 378. Er waren echter ook minder positieve kritieken zoals bv. Jean DUGNOILLE, *Belgisch tijdschrift voor filologie en schiedenis*, 41 (1963) 710 : ... *les solutions qu'il apporte à certains problèmes – tel celui de la succession de Rasse VIII – n'emportent pas toujours la conviction et semblent parfois demander un nouvel examen*. Toch is verbazend dat mevr. Claessens over dit boek spreekt als *oeuvre brillante mais plus romancée que scientifique*, terwijl het naar ons oordeel beduidend zwakkere boek van GdL als *ouvrage honnête* wordt beschouwd: CLAESSENS, 'L'origine', 292. De stelling van GdL in verband met Raas van Herzele paste natuurlijk beter in haar kraam. Haar sterk negatieve kwalificatie wordt nog versterkt, wanneer mevr. Claessens aanhaalt dat Hervé Douxchamps een zin uit het voorwoord van het boek van RdL, geschreven door de bekende mediëvist Léopold Génicot, had vergeten, nl. *Les solutions qu'elle propose à des questions qu'une documentation rétive rend souvent ardues n'emportent peut-être pas toujours la conviction*. Los van het feit dat deze passage duidelijk op geheel het boekdeel van RdL slaat, vergeet zij er ook bij te vermelden wat Génicot daar onmiddellijk aan toevoegde: *elles sont toujours défendables et elles ne procèdent jamais d'un souci d'apologie. Elle prouve aussi chez son auteur une solide dose de sens critique et, denrée non moins précieuse en science, pas mal d'ingéniosité*. Zie ook DE LIEDEKERKE, e.a., 'L'origine', 393. Dat volgens Claessens Génicot zich privatim sceptisch uitgesproken zou hebben over *le rattachement des Liedekerke aux Gavre-Liedekerke* kunnen wij niet gebruiken, aangezien dit niet te controleren valt. Zie een gelijkaardig en dus evenmin controleerbaar geluid bij D'URSEL, 'Gavre', 352-353. De bewijsvoering die RdL rond Raas van Herzele geeft, noemt ze *acrobates intellectuelles contestables* en elders *les plus belles hypothèses du monde afin d'écartier le spectre de l'inacceptable*: CLAESSENS, 'L'origine', 293.

35 VANNERUS, *Les changements*.

36 DE LIMBURG-STIRUM, *Les sceaux*.

37 DE LIMBURG-STIRUM, *Les bouteillers*.

meer omvattende familiegeschiedenis.³⁸ Deze laatste behandelt echter alleen de heren van Gavere, waardoor de focus na Raas V van Gavere en zijn kinderen alleen nog ligt op de tak Van Gavere-Chièvres. Eveneens van groot belang, al is het maar vanwege zijn degelijkheid, is de reeds vermelde bijdrage van Vannérus over de wapenschilden, waardoor ook allerlei genealogische gegevens worden uitgewerkt.³⁹

Veel minder aandacht moet besteed worden aan de gegevens in oudere genealogische verzamelwerken, die altijd met de grootste voorzichtigheid gehanteerd moeten worden,⁴⁰ alsook aan de recente beknopte behandelingen in enkele overzichtswerken van de Belgische adel. Zij zullen waar nodig en te gepasten tijde aangehaald worden. Over sommige takken van de familie vGvL zijn ook nog eens aparte bijdragen verschenen. Zo kennen wij er over de families Van Gavere-Schorisse en -Herimez⁴¹ en Van Gavere-Mulaert, heren van Eksaarde,⁴² beide takken ontstaan sedert de kinderen van Raas VI. Zij zullen hier niet verder behandeld worden, omdat ze weinig met de onderhavige studie van doen hebben, al kunnen zij soms randinformatie bieden bij het hier ondernomen onderzoek.

Bij het overschouwen van dit vele interessante studiewerk, kan men zich dan ook terecht afvragen of een hedendaags historica/-us nog veel nieuws kan bijbrengen. Wij menen dat er toch voldoende redenen zijn om de zaak opnieuw aan te kaarten. Recente onderzoeken van families, instellingen en organisaties waarmee de familie vGvL te maken had tijdens haar lange middeleeuwse geschiedenis, hebben heel wat nieuwe elementen aangebracht; alleen op basis daarvan zou een nieuwe studie al relevant zijn. Wij denken daarbij o.m. aan studies over het Gentse clarissenklooster,⁴³ de abdij van Ninove⁴⁴ of het O.L.V.-kapittel van Antwerpen.⁴⁵ De laatste decennia werden in de archieven en bibliothe-

38 DE LIMBURG-STIRUM, 'Les seigneurs'. De auteur verwijst op p. 27 n. 1: *Note de M. Rassman qui avait réuni de nombreux documents sur la famille de Gavre dans le but d'en écrire l'histoire*; p. 36: *Le P. Cahour, qui a étudié la généalogie des Gavre, ...* We weten niet wat er hiervan geworden is. Tenslotte gebruikte VANNERUS, *Les changements*, 47 n. 4, nog nota's over deze familie destijds door Thierry de Limburg-Stirum, die nogal wat publiceerde hierover (cf. bibliografie), verzameld. Vannérus kon die nota's kort na de Tweede Wereldoorlog raadplegen in de bibliotheek van het kasteel te Rumbekke. Deze persoonlijke papieren van Thierry de Limburg-Stirum bevinden zich thans in het RAK. De inventarisatie hiervan is pas recent door dr. Hendrik Callewier opgestart.

39 VANNERUS, *Les changements*.

40 Zie een gedeeltelijke opsomming met kritiek bij BUYLAERT, *Repertorium*, 3.

41 BUYLAERT, *Repertorium*, 237-250, met verwijzingen naar recente bibliografie.

42 BUYLAERT, *Repertorium*, 250-251, met verwijzingen naar recente bibliografie.

43 GHYSSELS, *Het rijkeklarenklooster*.

44 PUT en PEERSMAN, *Inventaris*, met verdere verwijzingen. Zeker te vermelden is de vrij recente uitstekende tekstuitgave: VAN DE PÉRRE, 'Het necrologium'.

45 VAN DEN NIEUWENHUIZEN, ed., *Oorkondenboek*, met verdere verwijzingen.

ken zeer veel bronnen van onder het stof gehaald en geïnventariseerd, waardoor zij pas meer recentelijk gemakkelijk toegankelijk werden voor historisch onderzoek. Wij denken onder meer aan bepaalde fondsen en collecties van het Stadsarchief Gent of de Gentse Universiteitsbibliotheek, afdeling handschriften, om maar de twee belangrijkste depots met betrekking tot ons onderzoekstopic te noemen.⁴⁶ Vooral de papieren van Napoléon de Pauw, die onderzoek deed naar diverse Gentse families en in het bijzonder ook naar de families vGvL en vLvH, leverde interessante aanwijzingen op.⁴⁷ Minder toegankelijk is de reeks *Familiepapieren* op het Gentse Stadsarchief, maar daar werd op een aantal trefwoorden van families gezocht.⁴⁸ In de Rijksarchieven van o.m. Gent en Brussel zijn heel wat centrale archieven, maar bovenal ook kerkelijke fondsen, pas recentelijk ontleed geworden. Zo is er een recente inventaris opgemaakt van het abdijarchief van Ninove, dat thans in het Rijksarchief te Beveren bewaard wordt.⁴⁹ Bovendien kregen wij van dr. Peersman (KU Leuven) haar voorlopige regestenlijst van de oorkonden ter inzage. Die telt maar liefst 613 nummers en is veel uitvoeriger dan de regesten in de gepubliceerde inventaris.⁵⁰ Al dat nieuwe of voor het eerst goed ontsloten archiefmateriaal noodzaakt op zich al een nieuw onderzoek.⁵¹

Bovendien is er de laatste twee decennia een sterke vooruitgang geboekt in het adelsonderzoek met betrekking tot laatmiddeleeuws Vlaanderen, dankzij talrijke grote en kleine onderzoeken, waarbij naast andere zeker de namen van Jan Dumolyn en Frederik Buylaert te noteren vallen.⁵² Ook voor de aanverwante landsheerlijkheden zijn er lovenswaardige prestaties op dat vlak te noemen, met bv. de studie en bronnenuitgave over de Brabantse Berthouts door Croenen.⁵³ Niet alleen is deze familie verwant aan de familie vGvL, en dus relevant om deze beter te leren

46 Voor het Stadsarchief Gent is er naast de algemene inventaris van DECAVELE en VANNIEUWENHUYSE, *Archiefgids*, uit 1983, sinds enkele jaren een nog betere en vollediger ontsluiting via <http://www.gent.be/eCache/THE/2/122.html>. Voor de Universiteitsbibliotheek, zie vooral DÉROLEZ, *Inventaris*. Een belangrijk deel, het fonds *Gandensia*, bleef lang alleen via steekkaarten geïnventariseerd. Zie thans: <http://search.ugent.be/meeecat/x/all?q=type:manuscript>.

47 SAG, *Napoléon De Pauw (=NdP)*, nrs. 2313 en 2856 (=Herzele).

48 DECAVELE en VANNIEUWENHUYSE, *Archiefgids*, nr. 525 (p. 252-253). De inventaris nr. 78, een alfabetische lijst met familienamen, staat online op de website van het archief, maar blijft zeer rudimentair.

49 PUT en PEERSMAN, *Inventaris*.

50 PEERSMAN, *Chronologische regestenlijst*. We zijn haar daarvoor bijzonder dankbaar.

51 Cf. DOUXCHAMPS, 'Liedekerke', 378: *on ne peut qu'émettre le souhait qu'une histoire plus exhaustive, bénéficiant des nombreux inventaires d'archives réalisés depuis lors, soit reprise de fond en comble par un nouvel historien ...* Van alle interessante oorkonden of andere akten met vGvL-personalia werd door ons een databank aangelegd, die altijd ter inzage is.

52 Zie bibliografische lijst en cf. supra.

53 CROENEN, *Familie*; CROENEN, ed., *De oorkonden*.

kennen, bovendien toont deze monografie eigenheden van en ontwikkelingen bij een naburige adel die ook voorkomen onder de Vlaamse adel en die aldus bepaalde toestanden en evoluties binnen de door ons hierna bestudeerde familie beter doen begrijpen.

Meer recente boeken over de geschiedenis van een dorp waar de familie vGvL het voor het zeggen had of uitgestrekte bezittingen verworven had, hebben weinig of niets aan het debat toegevoegd. Alhoewel de studies over Liedekerke, Herzele en Berchem getuigenis afleggen van een groot en jeudig enthousiasme,⁵⁴ zijn zij zelfs naar de normen van het amateur-historisch onderzoek van een bedroevend laag wetenschappelijk niveau. Bestaande oudere gegevens – zelfs negentiende-eeuwse – uit genealogische repertoria worden er zonder veel schroom en meestal foutief overgenomen. Wij zullen niet steeds de daarin voorkomende fouten aanhalen.

1. De familie Van Gavere-Van Liedekerke eind dertiende-begin veertiende eeuw

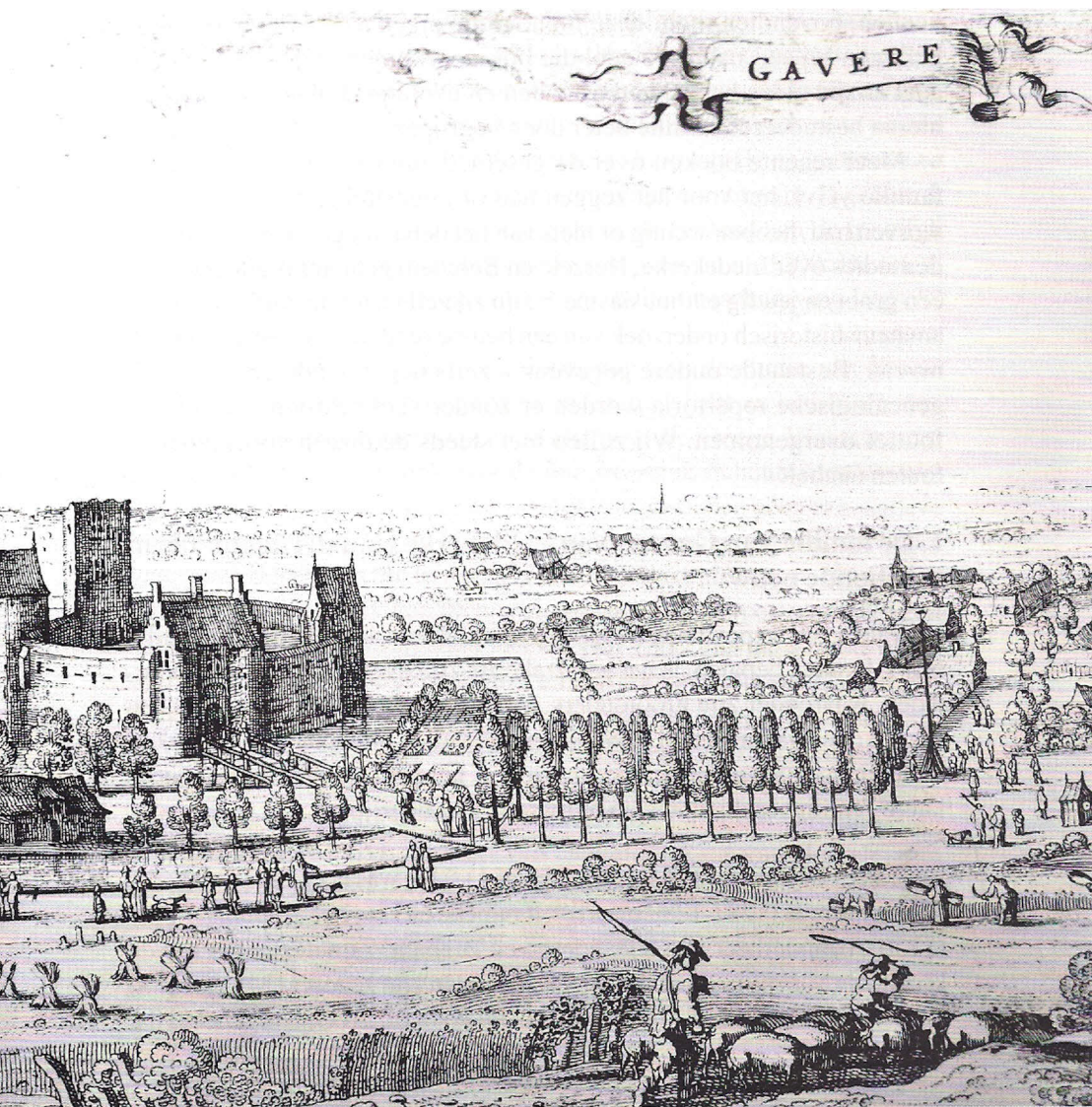
Vooraleer wij de positie van Raas van Herzele ten aanzien van de familie vGvL kunnen bepalen, is het noodzakelijk zijn eventuele naaste familieleden, waaronder zijn grootouders, ouders, ooms en tantes en broers en zussen even van naderbij te bekijken. We zullen er bepaalde kenmerken en tendensen terugvinden die ons zullen helpen bepaalde zaken uit de latere familiegeschiedenis op te lossen en te begrijpen.

Raas VII van Gavere (1231-1291, januari 1).⁵⁵ Hij was heer van Liedekerke (1241-), Breda (1287-1289 maart)⁵⁶, Kruibeke en Lombeke, *nobilis*, ridder (1250), baanderheer van Vlaanderen en Brabant. Zijn deelname aan de kruistocht van 1248 is niet helemaal zeker. Op zijn zegels (1248 en 1288) vinden we het typische familiewapen van de familie vGvL afgebeeld dat

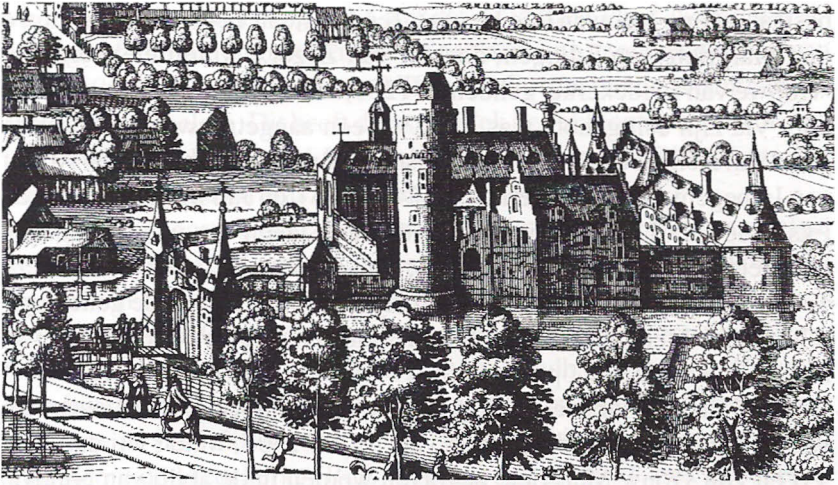
54 BRONSELAER, *Liedekerke*, 33 e.v., die zich voor de familiegeschiedenis bijna uitsluitend op GdL baseerde; DE BUYSSCHER, *Bijdrage*, 62 e.v.; DE KEYSER, *De lange weg*; DUQUET, *Zo was Herzele*, 63 e.v.

55 WARLOP, nr. 86/26; DOUXCHAMPS, 'Liedekerke', 387; GdL, I, 261-265; RdL, 207-250 (hij noemde hem 'Raas X'); CORIJN, 'Het finantieel verval', 159-160; VANNERUS, *Les changements*, 60. Volgens RdL zou Raas VII pas gestorven zijn in 1296; GdL geeft 1290.

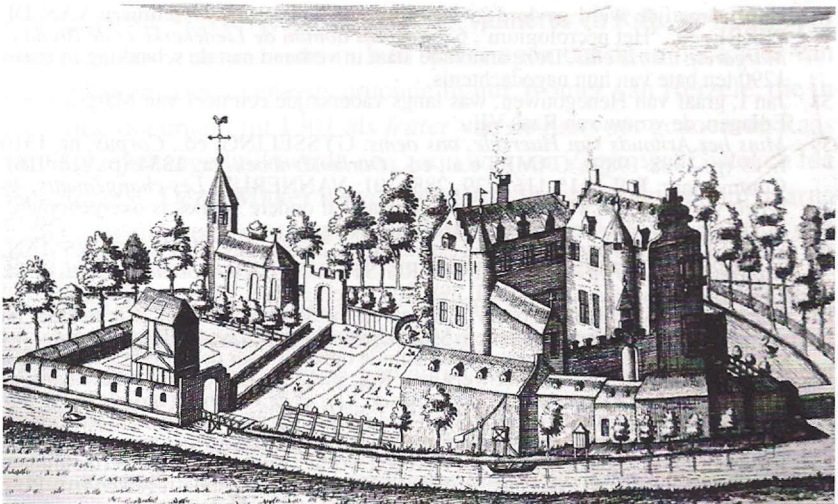
56 Over de verwerving van Breda in 1287, zie meer recentelijk VAN ERMEN, *De landelijke bezittingen*, vooral 118 e.v., ter correctie van MERCKELBACH, 'Reimerswaal'. Dit overkwam hem ten gevolge van het overlijden van Beatrijs van Breda (10 of 11 februari 1281) en haar echtgenoot Arnold van Leuven, die tot aan zijn dood, wellicht op 30 juli 1287, het vruchtgebruik behield. De erfenis werd opgedeeld tussen de zoon van Beatrijs en de zoon van Sofie, haar zuster, die met Raas VI van Gavere was gehuwd. Zo verkreeg Arnold van Wezemaal Bergen op Zoom en verwierf Raas VII Breda. Deze regeling werd opgedrongen door de hertog van Brabant, ook al had Raas juridisch gezien recht op beide lenen.

De burcht van Gavere. Detail uit de desbetreffende gravure in SANDERUS, *Flandria illustrata*, II (1644).

De burcht van Liedekerke. Detail uit de desbetreffende gravure in SANDERUS, *Verheerlijkt Vlaandre*, II (1735).

De burcht van Boelare volgens de gravure in SANDERUS, *Flandria illustrata*, II (1644).

bestaat uit drie leeuwen (zie hierna). Ten laatste in 1248 was hij gehuwd met Margriete van Edingen, dochter van Zeger.⁵⁷ Margriete werd ook 'vrouwe van Liedekerke' genoemd (1286). Ze zou al ca. 1288 gestorven zijn. Via zijn echtgenote was Raas VII een aangetrouwde neef van de graaf van Henegouwen, Jan van Avesnes.⁵⁸ Broers van hem waren Arnulf van Impegem, heer van Hérimez (1248-1268), en Jan Mulaert, heer van Eksaarde (1267-1284), die elk aan de basis lagen van een belangrijke familietak binnen de familie vGvL: Van Gavere-Hérimez en Mulaert. Toch moet er nog een broer geweest zijn die tot hiertoe in de genealogische overzichten ontbreekt, nl. Arnulf van Herzele, die door de zoon van Raas VII, Raas VIIIa, op 12 maart 1294 als zijn oom bestempeld werd.⁵⁹ Marie, Sofie en Margriete zijn gekend als zijn zussen. Uit het testament van hun zoon Arnulf, dat dateert van 12 juli 1304, weten wij dat Raas VII en zijn vrouw Margriete begraven werden in de abdij van Ninove, meer bepaald in de buurt van het Sint-Niklaasaltaar.⁶⁰ Het ouderpaar had, zoals hierna blijkt, een zeer kroostrijk gezin.⁶¹

a. Raas VIIIa (in oudere studies 'Raas XI' genoemd)⁶²

Hij verschijnt voor het eerst in de bronnen in januari 1267 n.s. en stierf

- 57 Hun jaargetijde werd gevierd in de abdij van Ninove op 27 februari: VAN DE PERRE, ed., 'Het necrologium', 63: *Rasonis domini de Liedekerke et de Breda et Margarete uxoris eius*. Deze annotatie staat in verband met de schenking in maart 1290 ten bate van hun nagedachtenis.
- 58 Jan I, graaf van Henegouwen, was langs vaderszijde een neef van Margriete van Edingen, de vrouw van Raas VII.
- 59 *Mins her Arnolds van Haersele, ons oems*: GYSSELING, ed., *Corpus*, nr. 1316 r. 18 (p. 1988-1989); CAMPS e.a., ed., *Oorkondenboek*, nr. 1334 (p. 914-916). Commentaar: RdL, 115-116, 239, 288, 301; VANNERUS, *Les changements*, 46 (geeft verkeerdelijk a° 1284, zoals in een aantal oudere studies is overgenomen). We komen op deze Arnulf van Herzele nog terug.
- 60 PEERSMAN, *Chronologische regestenlijst*, nr. 282 (p. 62); PUT en PEERSMAN, *Inventaris*, nr. 397 (p. 85); DE LIMBURG-STIRUM, ed., *Les bouteillers*, nr. 87 (p. 118-120); RdL, 252-253; GdL, I, 298, 301 (geeft 10 mei 1305 n.s.), 340, 345.
- 61 Warlop geeft slechts de eerste vijf zonen en bij de twee dochters, Clementien en Agnete, plaatst hij een vraagteken. Maar zijn twijfels zijn waarschijnlijk eerder het gevolg van het feit dat hij geen documentatie opzocht voor de periode na 1300. Hij kende ook op dat moment het werk van RdL niet. Zie RdL, 322 e.v., die aanstipt dat *Le deuxième Rasse fut le seul des fils de l'un et de l'autre lit qui ait laissé une postérité masculine*. Hieronder volgen vooral de biografische gegevens die binnen het kader van ons onderzoek hun belang hebben. Buiten de in voetnoot aangehaalde literatuur moet zeker telkens ook verwezen worden naar de diverse vermeldingen in: GYSSELING, ed., *Corpus*; PEERSMAN, *Chronologische regestenlijst*; PUT en PEERSMAN, *Inventaris*; CAMPS, e.a., ed., *Oorkondenboek*.
- 62 WARLOP, nr. 86/35; DOUXCHAMPS, 'Liedekerke', 388; RdL, 207-250, 422 (door hem 'Raas XI' genoemd); GdL, I, 321-342; VANNERUS, *Les changements*, 19-20, 60-61. De studies gebeurden los van elkaar, maar spreken elkaar nauwelijks tegen omtrent deze figuur en zijn echtgenotes; CORIJN, 'Het finantieel verval', 160-164, is enigszins verouderd. Een mogelijke geboortedatum van Raas VIIIa in 1241 op basis van allerhande berekeningen (huwelijksdatum van ouders, etc.) door RdL, 209 en 265, lijkt ons nogal riskant. Zie hieromtrent ook GdL, I, 257-293. Deze Raas wordt door ons 'Raas VIIIa' genoemd, omdat hij nog een jongere broer had die ook Raas werd genoemd.

tussen 1306 en 1308.⁶³ Mogelijk vond hij zijn laatste rustplaats in de abdij van Sint-Bernard te Hemiksem.⁶⁴ Raas VIIIa werd meestal ‘Van Gavere’ (1291-1304), maar soms ook ‘Van Liedekerke’ genoemd, zoals bv. in 1267 en 1304. Op het hoogtepunt van zijn macht was hij heer van Liedekerke, Breda⁶⁵ en Boelare (1267) en bezat hij het heerschap over Aspelare. Met al deze titels wordt hij voor het eerst opgemerkt in een oorkonde van mei 1290.⁶⁶ Raas VIIIa was de neef van Raas Mulaert (1274-1300) en Jan van Gavere, heer van Hérimez (1285-1297). Hij trad op als pair van Vlaanderen (1281) en droeg de titel van ridder (1286). Warlop verwijst ook naar de titel ‘van adel’ (*nobilis*) voor het jaar 1291, maar dat is fout, want deze akte slaat op Raas van Gavere, heer van Gavere en Chièvres (†1300).⁶⁷ Dit wil natuurlijk niet zeggen dat Raas VIIIa niet net als zijn vader van adel geweest zou zijn. Wij kennen ook zijn zegel uit 1289 met de drie klimmende leeuwen, 2 en 1, over alle een balk, met de legende: + S’ RASONIS FILII DNI D.ERKE PRIMOGENITI.⁶⁸

Raas VIIIa was ten laatste in januari 1267 n.s. gehuwd met Aleydis van Boelare:⁶⁹ *Rasso de Liedekerke, dominus de Boulario et Adelisa uxor ejus, heres et domina de Boulario*. Aleydis van Boelare (1257-1294) was de eerstgeboren dochter van Filips van Boelare (1213-1249), heer van Boelare, Aspelare en Nederhasselt, konstabel en pair van Vlaande-

63 Aangezien zijn zoon Raas IXa op 17 maart 1306 n.s. alleen ‘Raas van Liedekerke, heer van Boelare’ genoemd werd, betekent dit dat Raas VIIIa toen nog niet overleden was. Volgens RdL stierf Raas VIIIa in zijn baronie van Breda, wellicht zelfs in zijn kasteel van Breda, op 23 november 1306.

64 Zijn mogelijke opname in het memorieboek van die abdij: *Commemoratio domini Rasonis de Gavere, domini de Breda et de Liedekerke in choro nostro sepulti* (datering 1306 november 23). Volgens GdL, I, 341, betrof het zijn zoon (cf. infra). Een dag eerder was er volgens het memorieboek van de abdij van Ninove een herdenking aldaar voor Raas VIIIa en zijn echtgenote: *x kalendas decembris. Cecillie, virginis et martyris, ... et Alicie domine de Liedekerke et domini Rasonis domini de Liedekerke mariti eius*. Zie hiervoor RdL, 317, 323 en 327 (op basis van een ander, later geredigeerd, necrologium).

65 Breda was een van de meest uitgebreide heerlijkheden in het hertogdom Brabant. Het bestreek een oppervlakte van ca. 50.000 ha. Zie GdL, I, 329.

66 PEERSMAN, *Chronologische regestenlijst*, nr. 245 (p. 54); PUT en PEERSMAN, *Inventaris*, nr. 738 (p. 124); GYSELING, ed., *Corpus*, nr. 929 (p. 1450-1451); CAMPS e.a., ed., *Oorkondenboek*, nr. 1287 (p. 817); RdL, 247 (geeft a° 1291), 286-287; WARLOP, nr. 86/35 (geeft a° 1290); GdL, I, 284-285, 321-322; VANNERUS, *Les changements*, 43.

67 Zie voor hem in eerste instantie WARLOP, nr. 86/33. Gavere was reeds veel vroeger via Raas V overgegaan op de eerstgeboren zoon Raas van Gavere, heer van Chièvres (†1214), die aan de basis lag van een nieuwe familietak.

68 ‘Raas, zoon van de heer van Liedekerke, eerstgeborene’: WARLOP, *The Flemish Nobility*, nr. 86/35.

69 Over haar en haar voorouders, zie in eerste instantie WARLOP, nr. 27 (Boelare) en nr. 103 (Harnes), en verder RdL, 265-267 en GdL, I, 322. Zie bv. de oorkonde van september 1257 waarin duidelijk gezegd wordt dat *Aelidis, filie quondam Philippi militis et domini de Boulario ... Ymaine ... matris dicte A(elidis) domicelle de Boulario* en *prefate A(elidis) domicelle et heredis de Boulario*: DE LIMBURG-STIRUM, ed., *Les bouteillers*, nr. xlvi (p. 52-54).

ren, ridder en *nobilis*, in huwelijk met Ymeina.⁷⁰ Aleydis was dan ook de enige belangrijke erfgename. De hiervoor genoemde Filips was de zoon van Filips van Harnes (1174-1197), die gehuwd was met Alix van Boelare (1181-1240), de enige erfdochter van Nikolaas van Boelare (1166-1175). Een jaargetijde voor Raas VIIa en Aleydis vond plaats in de abdij van Ninove op 22 november.⁷¹ Boelare was een baronie die zich langs weerszijden van de Dender uitstreckte, gaande stroomafwaarts van voor Geraardsbergen tot Ninove. Ze omvatte zeventien dorpen, waaronder Aspelare.

Voor Aleydis van Boelare bleven twee interessante informatiesets bewaard. Enerzijds is er haar testament van 21 november 1294.⁷² Anderzijds beschikken wij ook over de tekst op haar grafzerk, die oorspronkelijk in de abdijkerk van Beaupré lag, juist voor het hoofdaltaar. Het was een koperen grafplaat waarop een vrouwenfiguur stond afgebeeld. Hierop bevonden zich de wapenschilden van respectievelijk Liedekerke, Boelare, en op de derde plaats een klimmende leeuw, die volgens RdL verwijst naar 'Schendelbeke'.⁷³ Dat Schendelbeke een belangrijk bezit was in handen van Aleydis valt niet te ontkennen.⁷⁴ Wij vermoeden daarom dat dit gebied haar bleef toebehoren als een soort van bruidsschat.

b. Zeger⁷⁵

Nobilis genoemd was hij de tweede zoon (1280-1299). Dankzij diverse gegevens bestaat er geen enkele twijfel omtrent zijn precieze verwantschap en plaats binnen de familie. Zijn voornaam had hij te danken aan het huis Van Edingen, via zijn moeder. Hij kreeg de naam van zijn grootvader langs moederszijde. Het was immers de traditie bij de Vlaamse

- 70 Ten laatste in 1243 gehuwd, nadat zijn eerste vrouw Adeliza hem geen kinderen had geschonken.
- 71 VAN DE PERRE, ed., 'Het necrologium', 169: *Alicie domine de Liedekerke et domini Rassonis domini de Liedekerke mariti eius*. Zie ook RdL, 317 n. 5, 302 en 303; GdL, I, 341. Ook voltrok zich mogelijk een herdenking in de Sint-Bernardsabdij te Hemiksem, meer bepaald op 2 februari: *commemoratio domini Rasonis de Liedekerke et de Breda*.
- 72 PEERSMAN, *Chronologische regestenlijst*, 56 (nr. 252); PUT en PEERSMAN, *Inventaris*, nr. 199 (p. 49); CAMPS e.a., ed., *Oorkondenboek*, nr. 1339 (p. 924-928); RdL, 114 n. 3, 266 n. 3, 267-269, 289, 302-303, 321, 322; GdL, I, 330-333, 343.
- 73 RdL, 115, 270-271, 303, 317; GdL, I, 333-334: *Aelys de Boulers ky fut feme au sr. de Liedekerke et de Bréda*, met datum van overlijden 22 november (Ceciliadag) 1293, wat niet kan (moet minstens 1294 zijn, zoals RdL en GdL aanstippen). Over het wapenschild van Schendelbeke in de dertiende eeuw, steeds een klimmende leeuw, zie WARLOP, *The Flemish Nobility*, nr. 195.
- 74 Zie ook haar testamentaire schenking met daarin een voorrangsrol voor de parochie Schendelbeke, te zien in het feit dat er, afgezien van een schenking, ook in de kerk een jaargetijde werd ingesteld.
- 75 WARLOP, nr. 86/36; RdL, 251-252; 256-257; GdL, I, 294-296 (met nogal wat gegevens over de verdere familie); VANNERUS, *Les changements*, 21, 60.

adel uit die periode de voornaam van de tweede zoon bij de familie langs de moeder te halen. Ook hij werd ‘Van Liedekerke’ genoemd. Hij werd heer van Beaufort (via zijn vrouw) en Kruikebeke. Die laatste betiteling dankte hij aan een erfenis via zijn vader, die deze heerlijkheid in 1283 nog onder het gezag van de Keure van Waas had geplaatst. Ten laatste in 1280 huwde hij met Sofie, erfgename van Beaufort-sur-Meuse nabij Hoei, die een dochter was van Hendrik, heer van Beaufort. Hun zoon Raas zou later eveneens heer van Beaufort en Kruikebeke worden, terwijl de dochter Sofie van Liedekerke, dame van Grammene en Uitbergen, in het huwelijk trad met Willem van Nevele. Het wapenzegel van Zeger en zijn zoon Raas kende de drie leeuwen.

c. Arnulf⁷⁶

Ook voor deze derde zoon zorgt de precieze plaatsbepaling binnen de familie niet voor bijzondere moeilijkheden (1268/74 - †1306). De naam ‘Arnulf’ was in elk geval een vrij populaire naam binnen de familie vGvL. Zo kennen wij ook twee ooms van hem met die voornaam.⁷⁷ Net als zijn broers droeg hij de eigennaam ‘Van Liedekerke’, maar in tegenstelling tot hen koos hij, mogelijk uit noodzaak, voor een kerkelijke carrière, wat hem niet belette om zich daarnaast te blijven profileren als een wereldlijk heer met een adellijke levensstijl. Tijdens deze kerkelijke carrière reeg hij de ambten en functies aan elkaar, al werden zij niet alle tegelijkertijd ingevuld: tesorier van de kerk van Leuze, kanunnik van het prestigieuze O.L.V.-kapittel van Doornik en van Saint-Géry te Kamerijk (Cambrai) en ‘vast priester’ in de parochiekerk van Geraardsbergen. Mogelijk verklaart dat waarom hij een kapelaan in dienst nam,⁷⁸ al kan het ook een uiting geweest zijn van zijn status en kapitaalkracht. Hij werd heer van Borchtlombeek – een heerlijkheid afhankelijk van Liedekerke die nog in 1286 door zijn vader geïnfoderaliseerd werd tegenover Jan van Namen – waar hij een woning bezat en waar hij af en toe verbleef. Van hem kennen wij zijn testament van 12 juli 1304 en een aanvulling daarop van 17 maart 1306 n.s. Kort daarop moet hij overleden zijn. Net zoals voor diverse leden van zijn familie, werd voor hem een jaargetijde ingesteld in de abdij van Ninove, te houden op 11 november, terwijl hij er ook opgenomen werd als *frater ad succurendum*.

76 WARLOP, nr. 86/37; RdL, 252-254; 257; GdL, I, 276-277, 298-303 (met vooral gegevens over de verdere familie). Het jaargetijde bij VAN DE PERRE, ed., ‘Het necrologium’, 164. Verder ook: PYCKE, *Répertoire biographique*, nr. 347 (p. 344-345); KITTTEL, *From Ad Hoc to Routine*, 94.

77 Cf. supra.

78 Zie ook nog de akte van 30 september 1292-1299: DE LIMBURG-STIRUM, ed., *Les bouteillers*, 118.

d. Jan⁷⁹

Deze vierde zoon in de rij stelt evenmin genealogische problemen (1286-1304). Naast 'Van Liedekerke' droeg hij ook een enkele keer de naam 'Van Gavere'. Hij liet zich kennen als ridder. Door zijn huwelijk, ten laatste in 1283 met Aleydis uit het huis Van Wedergraat (Contrecoeur), erfgename van de dorpen Meerbeke (Brabant), Denderwindeke, Appelsterre en Neigem (Vlaanderen). De familie Van Wedergraat, een 13de-eeuwse zijtak van de Henegouwse familie 'de Trazegnies', noemde zich naar de omtrent 1230 opgetrokken burcht Wedergraat, gelegen nabij de Dender te Denderwindeke. Ze verenigde in een personele unie de vier genoemde dorpen. Haar tweede en voornaamste residentie was evenwel de oudere burcht Eigen (Allodium, Alleu, Alluet) op het grondgebied van Meerbeke, die tevens zijn naam gaf aan het aanpalende dorp Neigem (verbastering van Eigen-Allodium). Dat verklaart waarom leden van de familie Van Wedergraat ook met de naam Van Eigene (Van Neigem) aangeduid worden. Na de dood in 1445 van de laatste erfgename van de familie Van Wedergraat kwamen de dorpen in handen van de familie van kanselier Pierre de Goux. In 1486 werd het 'Land van Wedergraat' opgericht, waardoor vier Vlaamse dorpen (Denderwindeke als hoofdplaats, Appelsterre, Neigem en Pollare) tot één heerlijkheid werden samengevoegd. Meerbeke bleef een afzonderlijke heerlijkheid, maar was tot het einde van het Ancien Régime in een personele unie verbonden met de heren van het Land van Wedergraat. Verder erfde hij ook bezittingen in Capellen (afhankelijk van Breda), Ekeren, Borchtlombeek (met o.a. een groot bos van ca. 325 ha tussen Lombeke en Liedekerke) en Brakel, en bezat hij een verblijf in Hunnegem (Denderwindeke, thans gehucht Renderstede). Uit hun huwelijk kwamen de kinderen Jan en Otto, mogelijk ook Margriete, gezegd van Alleu, kanunnikes in het Sainte-Waudrukapittel te Bergen, en Hendrik voort. Deze kinderen, alsook sommige kleinkinderen, zoals Hendrik van Liedekerke,⁸⁰ bleven de naam 'Van Liedekerke' gebruiken. Na de dood van hun priester-oom Arnulf mochten de kinderen zich ook diens erfenis van Borchtlombeek laten welgevalen. Jan droeg het Van Liedekerke-wapenschild met de kenmerkende drie leeuwen, dat hij ook aan zijn kinderen doorgaf. In Jans testament, dat dateert van juni 1304,

79 WARLOP, nr. 86/38; WARLOP, *The Flemish Nobility*, nr. 86/38 (met zegel); GdL, I, 268, 303-316 (met vooral gegevens over de verdere familie); RdL, 252, 254-255 en 257; VANNERUS, *Les changements*, 21, 37-38, 60. Een recentelijk aanvulling bracht VAN DE PERRE, 'De berg', 245-265; VAN DE PERRE en VAN HAUWE, 'De geschiedenis', vooral p. 26-29; VAN DE PERRE, *Twee attestaties*. De viering van zijn jaargetijde in de abdij van Ninove bij VAN DE PERRE, ed., 'Het necrologium', 164

80 Over Hendrik van Liedekerke, die ook in het testament van Raas IXa van 1313 n.s. wordt genoemd, zie RdL, 398.

vallen vooral de talrijke missen en uitdelingen op die hij stichtte in Ninove, Liedekerke, Neigem, Hunnegem, Geraardsbergen en Meerbeke. Zijn memorieviering samen met die van zijn vrouw vond in de abdij van Ninove plaats op 5 april: *domini Johannis de Liedekerke, militis, et domine Aleydis, uxoris eius, domine de Contrecuer*.⁸¹

e. Gerard⁸²

Gerard, die ridder was, stelt evenmin veel problemen en kan gemakkelijk als de vijfde zoon geïdentificeerd worden (1292-1328). Ook zijn voornaam lijkt te komen uit het huis Van Edingen, meer bepaald van zijn oom langs moederszijde, die heer van Zottegem was. Hij ging door het leven met de naam ‘Van Liedekerke’. Hij werd heer van Oosterhout, een heerlijkheid die van oudsher als onderdeel van het Land van Breda tot het familiebezit behoorde. Op 22 juli 1300 werd deze heerlijkheid verkocht aan zijn broer Raas VIIa, die haar engageerde voor zijn aanstaande huwelijk met Hedwige van Stryen.⁸³ Volgens GdL was het mogelijk diezelfde Gerard die huwde met Ymmenzoete en het Catharinaklooster in Oosterhout (Land van Breda) stichtte. Gerard was zeker ook een tijdje kastelein van de grafelijke burcht in Ath (Henegouwen).⁸⁴ Van hem zijn geen huwelijk of kinderen gekend. Zijn zegel droeg de drie leeuwen.

De volgorde van de andere zonen en dochters is minder goed gekend en bovendien moet hun ouder-kindrelatie met Raas VIIa en Margriete van Edingen uit indirecte, maar daarom niet minder overtuigende bewijzen, gehaald worden. Hierin volgen wij meestal RdL, die het uitvoerigst op deze materie ingaat. De bewijsvoering bestaat uit de vaststelling van één of meerdere van volgende kenmerken: de naamgeving (naam ‘Van Liedekerke’), de familieband met de graaf van Henegouwen (te verklaren via de moeder van het huis Van Edingen), een zegel met drie leeuwen, een voornaam die verwijst naar de familie Van Edingen; bepaalde bezittingen die teruggaan op erfgoed van de familie vGvL, en de intense relatie met de abdij van Ninove, die een familiale constante was.⁸⁵

81 VAN DE PERRE, ed., ‘Het necrologium’, 79, met melding van een gift van 40 s. jaarrente op bos te Liedekerke Een later necrologium van de abdij geeft een andere datering, cf. GvL, I, 310, waarbij ten onrechte wordt verwezen naar *Johannis de Liedekerke, dictus van des Eigen*, op 11 april, die volgens ons niemand anders was dan zijn zoon. Idem voor wat betreft de opname in het necrologium van de Sint-Bernardsabdij: GdL, I, 341.

82 WARLOP, nr. 86/39; RdL, 254-256; GdL, I, 316-319 (met vooral gegevens over de verdere familie); VANNERUS, *Les changements*, 60.

83 Cf. infra.

84 RdL heeft dit reeds gesuggereerd, maar door een nieuwe lezing en interpretatie van het testament van Aleydis van Boelare uit 1294, zijn we hieromtrent vrij zeker. Cf. infra bij de behandeling van Schendelbeke. Zie de vergissing bij VANNERUS, *Les changements*, 45.

85 RdL, 257.

f. en g. Clementien⁸⁶ en Agnete⁸⁷

Beiden 'Van Liedekerke' genoemd, traden zij in de periode 1300-1315 naar voren als devote vrouwen, ook begijnen genoemd. Ze woonden samen op het kerkhof van de abdij van Ninove en beschikten over de inkomsten van een lijfrente, die door de abdij op 8 augustus 1300 werd omgezet in een bedrag voor twee jaargetijden, waarvan één voor het zielenheil van Margriete van Edingen, de echtgenote van Raas VII en bijgevolg hun moeder, en een andere voor dat van de zuster van Raas VII, Mathilde van Lombeek, vrouw van de kastelein Arnulf van Lombeek.⁸⁸ Hierdoor wordt duidelijk hoe dicht Clementien en Agnete verwant waren met bovengenoemde personen. Van Clementien, die Agnete overleefde, is een testament van december 1315 bewaard gebleven met allerlei jaargetijden en uitdelingen in respectievelijk Denderleeuw, Strythem, Voorde, Ninove, Borchtlombeek,⁸⁹ Pamel en Liedekerke. Zij stond voor het jaar 1315 – wellicht verwijst die datum naar het testament en de stichting van het jaargetijde – ingeschreven in het necrologium van de abdij van Ninove op 1 juni.⁹⁰ Haar zuster Agnete werd op diezelfde dag herdacht.⁹¹ De ligging van de geschonken bezittingen wijst op een erfenis of schenking van vaderszijde. De expliciete vermelding dat beide zusters verwant waren aan de graaf van Henegouwen, bevestigt hun statuut. In het testament van Clementien wordt als getuige en uitvoerder Gozewijn van Liedekerke, kanunnik van de abdij van Ninove, opgevoerd. In het necrologium van de abdij staat een herdenking voor hem op 24 februari: *fratris Gosuini de Liedekerke, sacerdotis et canonici huius ecclesie*.⁹² In navolging van RdL durven wij gerust te aanvaarden dat deze Gozewijn een dicht familielid was, ook al kunnen wij zijn precieze verwantschap niet verder concretiseren.

86 WARLOP, nr. 86/40, RdL, 257, 261-263; GdL, I, 319-320; VANNERUS, *Les changements*, 46. Mogelijk, maar verre van zeker, is de Clementien die een kledingstuk (*wardecors vert fourré*) krijgt in het testament van Aleydis van Boelare (21 november 1294) met haar te vereenzelvigen. Zie GdL, I, 332.

87 WARLOP, nr. 86/41; RdL, 257, 261-263; GdL, I, 319-320.

88 Vreemd is dat deze oorkonde van de abdij Ninove, in oudere studies vermeld als deel uitmakend van dit archieffonds, niet is opgenomen in PEERSMAN, *Chronologische regestenlijst*, en PUT en PEERSMAN, *Inventaris*. Een oorkonde van mei 1301, waarbij Clementien en Agnes gekocht land in Pamel in erfpacht gaven aan de abdij, is dan weer niet teruggevonden bij RdL. Op de rug van de akte staat te lezen dat het stuk grond later door Clementien aan de abdij werd geschonken, zie RdL, 262; GdL, I, 319 (geeft 3 augustus).

89 Cf. supra voor het bezit van deze plaats in handen van Arnulf van Liedekerke.

90 VAN DE PERRE, ed., 'Necrologium', 101.

91 Ibidem. Zie ook GdL, I, 320.

92 VAN DE PERRE, ed., 'Het necrologium', 62.

Wel menen wij dat, in tegenstelling tot wat RdL en GdL beweren, de ‘Clementien van Liedekerke’ die in een akte van 1334 vermeld wordt, niet met de hier genoemde begijn Clementien, zuster van Raas VIIIa, vereenzelvigd mag worden.⁹³ Er is immers een nogal groot tijdsverschil tussen december 1315, datum waarop ze haar laatste wilsbeschikking vastlegde, en een eventueel volgend eenmalig optreden in 1334. Bovendien sloot in die tijd het geregistreerde testament dicht bij het sterftejaar aan, omdat men bij het opmaken van testamenten zo dicht mogelijk het moment van de dood probeerde te benaderen. Bij een eventuele genezing na een dodelijk geachte ziekte werd het testament dat men had opgemaakt daarom dikwijls tenietgedaan, om pas een nieuw testament op te maken als men het einde opnieuw voelde naderen. Om die redenen vermoeden wij dat de begijn Clementien ook effectief kort na de opmaak van haar testament overleden is. Daarom dringt zich voor de Clementien van Liedekerke die in 1334 handelde, een andere persoon op dan de zuster van Raas VIIIa. Clementien van Berchem, vrouw van Raas van Herzele, komt hiervoor veel beter in aanmerking.⁹⁴

h. Raas VIIIb⁹⁵

Van 1311 tot 1328 zien we hem werkzaam als schatbewaarder van de kerk van Leuze en als scholaster te Meerbeke. Het eerste gebeurde wellicht in opvolging van zijn broer Arnulf († 1306), de tweede functie dankte hij mogelijk aan zijn broer Jan, die heer van Meerbeke was. Door de graaf van Henegouwen, van wie hij op 26 oktober 1309 een kanonikaat in het kapittel van Sainte-Waudru te Bergen kreeg, werd hij een ‘dierbare verwant’ genoemd, wat dan weer lijkt uit te sluiten dat hij bv. een bastaard van zijn broer Arnulf van Liedekerke zou zijn.

i. en j. Engelbert en Wouter⁹⁶

Beiden vertoefden, wellicht vanaf eind 1287, in Griekenland, op uitnodiging van Florens, een jongere zoon van hun verwant, Jan I graaf van Henegouwen. Deze Florens was aldaar sinds 1289 gehuwd met Isabel, dochter van Robert van Anjou, waardoor hij tot aan zijn dood in 1297 prins van Morée was. Engelbert van Liedekerke, met een laatste vermelding in 1305, schopte het tot konstabel van Achaïa, terwijl Wouter de post van kastelein van het kasteel van Korinthe bemachtigde. Engelberts

93 Zie bv. GdL, I, 330.

94 Cf. *infra*.

95 RdL, 257, 261. Zie de verwarring bij VANNERUS, *Les changements*, 42, 60.

96 RdL, 257-261, met ook gegevens over de dochter van Engelbert; VANNERUS, *Les changements*, 21, 60. Niet vermeld bij GdL.

wapenzegel vertoont de drie leeuwen. De voornaam 'Engelbert' vinden we terug bij de grootvader van Margriete van Edingen. Het feit dat men beide mannen uit Henegouwen ziet komen met de familienaam 'Van Liedekerke', lijkt hun afkomst als zonen van Raas VII en Margriete van Edingen te bevestigen.

k. Hedwige⁹⁷

Ook 'Van Liedekerkerke' genoemd, huwde ze met Gillis (Egidius/Egide) van Beveren, een telg uit de adellijke familie die onder meer de burggraven van Diksmuide leverde. Op gezag van Butkens zou Gillis een jongere broer geweest zijn van Diederik V van Beveren, heer van Diksmuide. Gillis liet een testament van oktober 1299 na. Hierin is sprake van een misstichting voor het zielenheil van hem, zijn vrouw en hun zoon, broeder Gillis, die naderhand kanunnik werd te Ninove.⁹⁸ Er wordt op 26 augustus een herdenking vermeld in het necrologium van de abdij van Ninove: *Heylewigis de Lidekerke et Egidii de Beverne mariti sui. Itemque Egidii sacerdotis et canonici nostri filii eorumdem.*⁹⁹

Het is belangrijk uit bovenstaande gegevens enkele algemene vaststellingen te destilleren die wijzen op bepaalde gewoonten en gebruiken eigen aan de genealogische ontwikkeling binnen de familie vGvL aan de vooravond van de veertiende eeuw, en die op hun beurt wellicht weer representatief zijn voor meer algemene tradities onder de Vlaamse adel in die periode. Deze vaststellingen laten ons toe hierna een aantal problemen in de volgende generatie, namelijk die van de kinderen van Raas VIIIa, te ontrafelen.

1) De familie vGvL was blijkbaar een vruchtbare familie die talrijke nakomelingen verwekte. Wij weten dat dit voor een stuk genetisch bepaald is en zich eventueel ook gemakkelijk in een volgende generatie kan herhalen.

2) Het gebruik om onder de zonen van eenzelfde ouderpaar naast de eerstgeborene ook nog een andere zoon Raas te noemen. Hier zien wij wel de tweede 'Raas' pas opduiken op het moment dat de eerstgeborene Raas (Raas VIIIa) al was komen te overlijden. Maar dat kan een docu-

97 RdL, 263. Over de familie Van Beveren, zie ook WARLOP, nr. 22/26, waar alleen Diederik V 1269-1293 genoemd wordt en niet zijn vrouw en kinderen. Niet vermeld bij GdL.

98 RdL die slechts gebruikmaakt van een uittreksel uit een later necrologium van de abdij van Ninove waarin de zoon niet is opgenomen, leidt ten onrechte af dat Gillis zijn vrouw al gestorven moet zijn op de dag van het testament. Voor broeder Gillis vermoedt hij – terecht, zoals wij hierna zien – dat hij kanunnik werd in Ninove.

99 VAN DE PERRE, ed., 'Het necrologium', 130.

mentaire reden hebben.

3) Bij de echtgenotes van een vGvL was het eind dertiende – begin veertiende eeuw niet ongewoon om zich als ‘(vrouw) Van Liedekerke’ te laten betitelen.

4) Met uitzondering van de eerstgeborene, Raas VIIIa, die ook nog regelmatig ‘Van Gavere’ genoemd werd en zich zo als de belangrijkste erfopvolger en voortzetter van de familie onderscheidde van zijn broers en zussen, kregen de laatsten enkel de naam ‘Van Liedekerke’ toegemeten.¹⁰⁰ Daarnaast lieten zij zich ook kennen met de naam van hun belangrijkste bezit, bv. Jan van Neigem (of Jan, heer van Neigem), wat wijst op het zoeken naar een nieuwe aansprektitel, eventueel nieuwe identiteit. Soms werden ook beide identificaties opgenomen om zich kenbaar te maken, bv. Jan van Liedekerke, heer van Neigem. Slechts eenmaal hebben we een uitzondering gevonden, nl. Jan van Neigem die ook eens optrad onder de naam ‘Jan van Gavere’. Dat dit precies door middel van zijn zegel was, zegt misschien iets over het meer traditionele en statische karakter van dit medium.¹⁰¹ De naam ‘Van Gavere’ kwam op die manier nagenoeg geheel te vervallen ten voordele van ‘Van Liedekerke’, zodat wij inderdaad vanaf dan kunnen spreken van de tak(ken) ‘Van Liedekerke’. In andere takken van de familie vGvL was dit evenwel niet het geval, zoals wij kunnen vaststellen bij de families Van Schorisse, Mulaert en Hérimez. Het kan ons ook helpen om beter diverse familieleden uit elkaar te houden en te plaatsen binnen of buiten de takken vGvL en vLvH.

5) Wij zitten duidelijk in een transitieperiode van het feodale erfrecht waarbij de vroegere situatie, toen nog alle lenen naar de eerstgeborene gingen, veranderde ten gunste van het vererven van kleinere stukken van het feodale erfbezit door de latere zonen. Hoe verder men echter afstond van de eerstgeborene, hoe minder er natuurlijk te rapen viel.¹⁰² Niet-eerstgeboren zonen zullen daarom, mede dankzij een eventuele bruidsschat, op zoek gaan naar een nieuwe identiteit, die onder meer geëxpliciteerd werd door hun eigennaam of toenaam te wijzigen in die van een belangrijk bezit (bv. leen of heerlijkheid) die zij via hun vrouw gekregen hadden. Daarnaast waren sommige zonen verplicht om te kiezen voor een kerkelijke carrière of om hun geluk in den vreemde te gaan beproeven.

¹⁰⁰ Zie ook GdL, I, 294.

¹⁰¹ Waardoor we GdL, I, 294, gedeeltelijk moeten tegenspreken.

¹⁰² Over de veranderingen in het Vlaamse feodaal leenerfrecht in die periode, cf. supra.

2. Met vrij grote zekerheid gekende kinderen uit het huwelijk van Raas VIIa en Aleydis van Boelare¹⁰³

a. Raas IXa, de eerste zoon (1281-1313)¹⁰⁴

Aanvankelijk enkel 'Raas Van Liedekerke' genoemd, met mogelijk al een eerste vermelding in augustus 1281. Daarna werd hij heer van Boelare met een eerste verschijning op 26 februari 1295 n.s. Deze vererving gebeurde wellicht pas na het overlijden van zijn moeder in 1294. In een oorkonde uit de vasten van 1296 n.s. noemde Raas VIIa, *Raso de Gavera, dominus de Liedekercke et de Breda*, deze zoon Raas zijn eerstgeborene, *ejus primogenitus*. Al eerder verschenen in het testament van Aleydis van Boelare uit 1294 haar twee zonen, waarin Raas, de oudste, ook expliciet de oudste genoemd werd, *filiorum meorum, Rasonis, natu majoris, et Philippi*. Dat verklaart meteen waarom hij, vooral op het einde van zijn leven, ook af en toe net als zijn vader 'Van Gavere' werd genoemd. Na de dood van zijn vader (1306-1308) ontving hij ook de heerlijkheden van Liedekerke en Breda. Er is over hem – wij zien niet in wie het anders zou kunnen zijn – nog een interessante vermelding opgedoken uit 1297. Dat jaar liet hij zich als *miin here Rase van Liedekerke, riddere*, inschrijven in de Gentse Sint-Jacobsbroederschap binnen de parochie van Sint-Jacobs.¹⁰⁵ In zo een rudimentaire ledenlijst mag men niet verwachten dat alle titels van de betrokkene opgenomen zouden zijn. Het wijst wel op een band met de stad Gent en een tijdelijk of langdurig verblijf in deze Gentse parochie. Tussen het einde van de dertiende eeuw en het opnieuw opduiken in 1304 lijkt hij eventjes van het toneel verdwenen geweest te zijn. Mogelijk had dit te maken met zijn betrokkenheid in de Frans-Vlaamse oorlog. Omdat hij geen kinderen had, werd ook geopperd dat hij niet al te gezond geweest zou zijn,¹⁰⁶ wat natuurlijk nogal kort door de bocht is, maar uiteraard niet uitgesloten is.

Nadat hij op 18 februari 1312 n.s. Boelare had overgedragen aan zijn broer Zeger, verklaarde hij daarbij van de graaf van Vlaanderen nog wel het kasteel van Liedekerke en de *vilae (viles)* van Liedekerke en Denderleeuw, die 800 lb. zwarte par. opbrachten, in leen te houden.¹⁰⁷ Uit

103 Buiten de in voetnoot telkens aangehaalde literatuur zijn er de vele vermeldingen in enkele recente bronnenuitgaven en inventarissen: GYSSELING, ed., *Corpus*; PEERSMAN, *Chronologische regestenlijst*; PUT en PEERSMAN, *Inventaris*; CAMPS, e.a., ed., *Oorkondenboek*.

104 WARLOP, nr. 86/35; RdL, 322-323; GdL, I, 341-342, 343-351; DOUXCHAMPS, 'Liedekerke', 388; VANNERUS, *Les changements*, 20, 61-62.

105 GYSSELING, ed., *Corpus*, nr. 93 (p. 173 r. 10).

106 Volgens GdL, I, 345.

107 DE LIMBURG-STIRUM, ed., *Les bouteillers*, nr. lxxxix (p. 121-122); GdL, I, 347, 351; RdL, 300 n. 1, 322-325; VANNERUS, *Les changements*, 20.

Staande-figuurzegel van Aleydis van Boelare (links), bevestigd aan haar testament van 21 november 1294 (RAB, Abdij Ninove, nr. 100). Langs haar rechterzijde het wapen van Boelare, links dat van Gavere-Liedekerke. Op haar linkerhand draagt zij een vogel. Het volledige randschrift luidt: + S AELIDIS DNA DE BONLAR (WARLOP, plaat 36).

Ridderzegel van Rasso VIIIa van Gavere (rechts), bevestigd aan hetzelfde testament. Hij draagt het wapen van Gavere-Liedekerke met de drie klimmende leeuwen. Het volledige randschrift luidt: + S RASONIS DE GAVRE DNI DE LIDEKERKE ET DE BRED A (CAMPS, Oorkondenboek, 2, 925).

Tegenzegel van ruiterszegel van Raas VIIIa van Gavere. Het wapenschild is gedeeld in twee verticale helften en bevat rechts het wapen van Gavere-Liedekerke en links dat van Breda. Het randschrift luidt: + SECRETI RASONIS DNI DE LIDEKERKE.

© Algemeen Rijksarchief; foto's Dirk Van de Perre

de aanspreking van Raas van Liedekerke door de graaf van Vlaanderen met *mon tre chier et amet singneur* lijkt een zekere genegenheid en vriendschap vanwege de graaf voor Raas te spreken, al mag men in zulke redeneringen toch niet te ver gaan. Het kan ook niet meer zijn dan een soort beleefdheidsformule, toepasselijk voor een van zijn belangrijkste leenmannen. In zijn testament van 21 februari 1313 somt *Rases, sires de Liedekerke et de Breda*, de meeste van – zo niet alle, zie hierna – zijn broers en zusters op in een volgorde die gedeeltelijk ook overeenkwam met de volgorde van hun geboorte.¹⁰⁸ Daarbij stipt hij ook aan wat zij na zijn overlijden van hem als erfenis mogen verwachten. Het is duidelijk uit wat volgt dat Raas probeerde het feodale erfrecht dat op dat moment in het graafschap Vlaanderen van kracht was te omzeilen.¹⁰⁹ Filips van Liedekerke, heer van Wulvenhout, krijgt het land van Breda. Zeger van Liedekerke, heer van Boelare, zal het land van Liedekerke mogen ontvangen. Beiden zullen echter een deel van hun inkomsten moeten afstaan, enerzijds 100 lb. torn. jaarrente voor Kateline op het Land van Breda, en anderzijds 100 lb. zwarte par. jaarrente voor Raas op het land van Liedekerke. Isabel en Johanna zullen over het land van Hubermont kunnen beschikken. Men gaat ervan uit dat deze Raas niet Raas van Herzele was, maar een broer uit het tweede huwelijk.¹¹⁰ En bijgevolg vindt Claessens het onbegrijpelijk, mede gezien het beperkte aantal mannelijke erfgenamen (zie hierna), dat Raas van Herzele, indien hij een zoon zou zijn van Raas VIIIa en een broer van Raas IXa, in het rijtje van rechthebbende broers en zusters ontbreekt.¹¹¹ Volgens RdL en GdL had Raas van Herzele al zijn deel gehad, zodat hij hier niet meer moest verschijnen. Een testament toen was immers niet te vergelijken met onze testamente. Het was in de eerste plaats een kerkelijk document waarin allerlei religieuze schenkingen en stichtingen werden opgenomen, terwijl doorgaans slechts een beperkt deel van het eigendom, namelijk

108 DE SAINT-GENOIS, *Inventaire*, nr. 1257 (p. 362); CAMPS e.a., ed., *Oorkondenboek*, nr. 1541 (p. 1341-1343); DE LIMBURG-STIRUM, ed., *Les bouteillers*, nr. xci (p. 123-128); GdL, I, Annexe viii, (p. 424-426); AVONDS, *Brabant tijdens de regering van Hertog Jan II (1312-1356). De grote politieke krisissen*, 23; RdL, 322-327, 361-362; GdL, I, 349, 363, 372; VANNERUS, *Les changements*, 41.

109 Over het mechanisme van de patrilineaire overdracht van feodale goederen, weliswaar verzacht door het zogenaamde verderdingsrecht, zie WARLOP, *De Vlaamse adel*, 410-418, en vooral BUYLAERT, *Eeuwen*, 61-63, met verwijzing naar verdere literatuur waaronder de standaardwerken van OPSOMMER en HEIRBAUT. Bij allodiale goederen en niet onder de vorm van een leen bestaande inkomsten gold dit feodale erfrecht uiteraard niet. Hier hanteerde men eerder het gelijkheidsbeginsel al kon men via deze weg ook de achterstelling van de andere kinderen, in het bijzonder de broers, enigszins teniet doen.

110 Zowel bij RdL, GdL als bij CLAESSENS, 'L'origine', 302.

111 CLAESSENS, 'L'origine', 302.

datgene wat niet onder het normale erfrecht viel, verdeeld werd onder familie en vrienden. De critici hebben natuurlijk wel gelijk wanneer zij zeggen dat alle andere broers en zusters van Raas IXa voorkomen en zelfs diverse neven en vrienden, terwijl juist die ene broer, Raas van Herzele, zou ontbreken. Het testament van Raas IXa is immers veel meer te vergelijken met een testament zoals wij dat nu kennen, nl. met een verdeling van bijna geheel de erfenis. We zullen later onze oplossing voor het hier opgeworpen probleem geven.

Kort daarop moet Raas IXa overleden zijn, want al op 29 april 1313 werden regelingen getroffen naar aanleiding van zijn overlijden, terwijl zijn broer Filips dan ook al optrad als heer van Liedekerke en Breda.¹¹² Er is voor deze Raas IXa geen enkel spoor van een huwelijk en ook kinderen worden niet genoemd.¹¹³ Op zich lijkt dat, in die tijd, vreemd voor een eerstgeborene en niet-geestelijke van een voornaam adellijk geslacht. Dit heeft natuurlijk de suggestie dat hij ziekelijk van aard was, gevoed. Als gemeenschappelijke vrienden van Raas IXa en zijn broers Filips en Zeger, die ook als testamentuitvoerders optreden, vinden we: Gerard, heer van Zottegem, heer Fastre, heer van Ligne, heer Godefrood, heer van Naeste en Rode, en Hendrik van Liedekerke.¹¹⁴ We vermoeden dat zowel de heer van Zottegem als de heer van Rode en natuurlijk ook Hendrik van Liedekerke familie waren. Of Raas begraven werd in de Sint-Bernardsabdij te Hemiksem is onzeker.¹¹⁵ Zoals het een eerstegeborene paste, nam hij het wapenschild van zijn vader met de kenmerkende drie leeuwen over.

b. Filips, de tweede zoon (1282-1319/20)¹¹⁶

Zijn naam zou teruggaan op die van zijn grootvader langs moederszijde, met name op die van Filips van Boelare, zoals dat de gewoonte was in die tijd. In een oorkonde van 22 juli 1300 noemt Raas VIIIa hem *Philippus de Liedekerke, dilectus filius noster*. In het testament van Raas IXa dat op 21 februari 1313 n.s. opgetekend werd, kreeg Filips van Liedekerke,

112 Vidimus van Raas' testament door de abt van Sint-Adriaan van Geraardsbergen op 15 december 1319: RdL, 327; GdL, I, 350-351, 366, 372-373.

113 GOETHALS, *Histoire*, 129, laat hem huwen met Aleydis van Stryen, maar daarvoor geeft hij geen enkel bewijs. Mogelijk verwacht hij haar hier met de vrouw van Stryen die huwde met Raas VIIIa in een tweede huwelijk, cf. supra; zie ook GdL, I, 350.

114 Hendrik van Liedekerke was afkomstig uit het huis Wedergraat, zoon of kleinzoon van de broer van Raas VIIIa, zijnde Jan. Cf. supra voor de identificatie.

115 GdL, I, 341: *commemoratio domini Rasonis de Gavere, domini de Breda et de Liedekerke, in choro nostro sepulti*. Maar deze annotatie kan ook op zijn vader van toepassing zijn, zie aldaar.

116 WARLOP, nr. 86/35; RdL, 322-323, e.v.; GdL, I, 372-392 (met ook veel aandacht voor de nazaten); VANNERUS, *Les changements*, 61.

die al sinds 1308 heer van Wulvenhout en Alphen was, het Land van Breda toebedeeld, zoals eerder gezegd werd. Of Raas IXa een boontje had voor hem – in tegenstelling tot de rest van zijn broers en zusters noemde hij hem expliciet *no chers et ameit freres* – blijft giswerk.¹¹⁷ Toen zijn broer Raas IXa in 1313 overleed, werd hij volgens het feodale erfrecht de nieuwe heer van Liedekerke en Breda. Is het mogelijk dat hij geïdentificeerd kan worden met Filips ‘gezegd van Akeselewal’, heer van Herzele, geciteerd op 13 december 1282?¹¹⁸ Dat zou dus betekenen dat deze zoon eerst met Herzele en het te Huerne te lokaliseren Akselwal bedeed werd, vooraleer hij andere, belangrijker bezittingen kreeg. Eens dit het geval was, kon Herzele aan jongere zonen toegeschoven worden. Filips was zowel in Vlaanderen als Brabant baanderheer. Die beide titels samen met het feit dat hij sinds 1313 ook optrad als raadsheer van de Brabantse hertog zorgden er waarschijnlijk voor dat hij een ideale scheidsrechter was in het conflict tussen de Vlaamse graaf en de hertog van Brabant (Aswoensdag 1317 n.s.).¹¹⁹ Wij kennen zijn testament van 26 juni 1318. Kort daarop, ten laatste in 1319/20, is hij overleden.¹²⁰ Hij schijnt begraven geweest te zijn in de kerk van Liedekerke.¹²¹ Op een overeenkomst tussen de graaf van Vlaanderen en de stad Mechelen van 18 maart 1318 n.s. vindt men het zegel van ridder *Philippes, sires de Liedekerke et de Breda*, weliswaar beschadigd. De drie leeuwen vallen onmiddellijk op.¹²²

117 Cf. supra over het testament. Daarentegenover staat dat Raas IXa Filips testamentair benadeelde ten voordele van Zeger.

118 WARLOP, nr. 110. Al is ook een identificatie met Filips van Aksel (1277-1298) niet helemaal uitgesloten. De heren van Aksel werden vanaf 1285 heren van Geerbrouck met als centrum (hetzelfde?) Akselwalle (*mijns heren wal van Axele*, a° 1291). Later slaagden de heren van Heestert erin Akselwalle bij het domein Heestert te voegen als achterleen. Zie WARLOP, nr. 5/15 en vooral CASTELAIN, ‘Ter Speelt’, 83 en 87.

119 Over zijn band met de Brabantse hertog: AVONDS, *Brabant tijdens de regering van Hertog Jan III (1312-1356)*. Land, 110, 117; AVONDS, *Brabant tijdens de regering van Hertog Jan II (1312-1356)*. De grote politieke krisissen, 51, 52, 65.

120 In de oorkonde van 20 juli 1320 wordt hij als overleden vermeld, zie hierna. Volgens GdL is hij gestorven voor 7 juli 1320, wanneer zijn vrouw Aleydis verschijnt als dame van Liedekerke. De zestiende-eeuwse heraut Le Boucq geeft echter een beschrijving van zijn grafsteen met de inscriptie waarop hij de overlijdensdatum 1323 las: *Chy gist Phles Sr de Liedekerke et de Bréda qui trépassa l’an 1323. Et icy gist dame Alisse de Rasseghem de Lensse et Bréda qui trépassa l’an 1343. Et ici gist dame Marie fille aud. Philippe qui trépassa l’an 1375 et aussi Jehenne dame de Rasseghem et Lensse par son père, et par sa mère de Liedekerke et de Bréda et trépassa l’an ...*, weergegeven door GdL, I, 376.

121 BRONSELAER, *Liedekerke*, 45, verwijst naar MOUSKET. *Le grand théâtre sacré du duché de Brabant*, die beweerde dat Filips aldaar in het koor begraven werd en pas overleed in 1322.

122 DE LIMBURG-STIRUM, ed., *Les bouteillers*, nr. xciii (p. 130-131); DE SAINT-GENOIS, *Inventaire*, nr. 1353; AVONDS, *Brabant tijdens de regering van Hertog Jan II (1312-1356)*. De grote politieke krisissen, 61 en 65 (met uit de stadsrekeningen van Mechelen, 1317-1318, uitgaven aan hem door de stad voor zijn inspanningen, 336 lb.); GdL, I, 375-378.

Uit zijn huwelijk, vermoedelijk met Sofie van Zottegem,¹²³ liet hij alleen drie dochters na. Zijn oudste dochter Aleydis, genoemd naar haar grootmoeder langs vaderszijde, Aleydis van Boelare, vrouw van Raas VIIa, erfde Liedekerke en Breda. Zij huwde met Gerard, heer van Ressegem (Rassegem) en Lens, baanderheer van Vlaanderen en pair van Henegouwen.¹²⁴ Op 20 juli 1320 erkende die laatste in naam van zijn vrouw Aleydis, ‘dochter van wijlen mijnheer Filips van Liedekerke en Breda’, dat volgens een geschreven overeenkomst het kasteel en de versterking van Liedekerke afgestaan moesten worden aan de graaf van Vlaanderen. Hierin passeren ook zijn zonen Huon en Gillebert van Ressegem de revue.¹²⁵ Gerard verkocht het Land van Breda uiteindelijk in 1327 aan de hertog van Brabant. Tevoren, in 1325, had hij ook al Oosterhout aan Willem van Duvendoerde overgelaten.¹²⁶ Hiermee verdween een belangrijk oorspronkelijk erfgoed uit de handen van de familie vGvL. De laatste vermelding van Gerard en Aleydis dateert van 25 maart 1336 n.s.¹²⁷ Beiden stierven na 1336. Toch zou het nog tot 1349 duren vooraleer hun dochter Johanna en haar man Arnulf van Gavere-Hérimez, achterkleinzoon van Arnulf, jongere broer van Raas VIIa, als heren van Liedekerke, Ressegem en Lens verschenen.

De twee andere dochters van Filips waren Margriete van Liedekerke, die eerst huwde met Diederik van Walcourt en nadien met Jan van Leefdaal, en Marie van Liedekerke, dame van Rozendaal en Bodegem (1353-1363). Zij zou kanunnikes geweest zijn in het kapittel van Sainte-

123 Alleen door historici en genealogen, maar niet door officiële documenten, wordt deze naam gegeven. Zij zou een achterkleindochter van Marie van Gavere, de zus van Raas VII geweest zijn. Zie over deze en nog andere speculaties: GdL, I, 377; VANNERUS, *Les changements*, 20.

124 Over Gerard van Ressegem, die in 1310 heer van Lens werd door het overlijden van zijn kinderloos gebleven neef Jan de Lens, zie ook NAZET, *Inventaire d'archives*, viii. Volgens verschillende auteurs (Butkens, Houwaert, Joigny) zou Gerard gesproten zijn uit de familie van de oude heren van Zottegem, het gebied dat naderhand overging op de familie Van Edingen. Hij zou eerst gehuwd zijn met Margriete van Nevele, dochter van Willem. Rassegem is tegenwoordig Ressegem. Lens ligt in Henegouwen.

125 *Gérars, sires de Rasseghem et de Lens, barons à demisielle Aelis, fille jadis Mons. Philippe, seigneur de Liedekerke et de Breda*.

126 RdL, 374. Op 22 juli 1300 had Raas VIIa deze heerlijkheid van zijn oom Gerard teruggekocht en haar als borg gesteld voor zijn aanstaande huwelijk met Hedwige van Stryen, cf. infra. Wellicht is Oosterhout nadien overgegaan in handen van Filips van Liedekerke, de schoonyader van Gerard. Van Ressegem zat blijkbaar in grote financiële moeilijkheden, cf. ook het aangaan van leningen, zie RdL, 379.

127 GdL, I, 392: op basis van een later necrologium van de abdij van Ninove op 1335, 27 juni: *commemoratio nobilis viri Gerardi, toparchae de Leeuwis et Liedekercka uxorisque suae Aliciae, qui in iis parochiis exonerarunt bona nostra a censibus dominalibus quibus gravata erant*.

Waudru, maar zou ook gehuwd geweest zijn met Jean de Montigny.¹²⁸

Volgens bepaalde genealogische werken zou Filips na het overlijden van zijn eerste vrouw opnieuw in het huwelijk getreden zijn.¹²⁹

c. Zeger (Sohier), de derde zoon (1312-1317)¹³⁰

Zeger kreeg zijn voornaam uit de familie van zijn grootmoeder langs vaderszijde: Margriete van Edingen, de vrouw van Raas VII, was de dochter van Zeger, heer van Edingen. Op 18 februari 1312 n.s. schreef Raas IXa aan de graaf van Vlaanderen dat hij aan *Sohyer, mon frère*, Boelare had gegeven. Meteen vroeg hij de graaf om Zeger daarin als leenman te willen erkennen.¹³¹ We vermoeden dat dat verzoek werd ingewilligd, want in zijn testament van 21 februari 1313 n.s. duidde Raas IXa zijn broer aan als *Soyhiers de Lijdekerke, sires de Boulars*. Het feit dat Zeger pas na Filips opgesomd wordt, laat er geen twijfel over bestaan dat Zeger jonger was dan Filips. In datzelfde testament wordt aan Zeger door zijn broer, na diens dood, het land van Liedekerke overgelaten.¹³² Toch werd deze clausule van het testament na het overlijden van Raas IXa niet uitgevoerd, wellicht omdat ze niet strookte met het feodale erfrecht, waardoor Liedekerke toch naar de tweede broer in lijn, met andere woorden Filips, ging.¹³³ Zeger blijkt hiervoor op 29 april 1313 wel een soort compensatie gekregen te hebben, nl. een jaarlijkse rente van 500 lb, te innen op diverse goederen te Breda.

Zeger was ook heer van Schendelbeke. Of hij dit na het overlijden van zijn moeder in 1294 werd, zoals RdL gelooft, is verre van zeker, vermits de oudste vermelding daarvan slechts van 25 april 1317 dateert.¹³⁴ Over de herkomst van dit domein schrijft RdL dat dit komt doordat Filips van Boelare Ymeina van Schendelbeke als vrouw had, die Schendelbeke als erfenis meekreeg na 1282 en voor 1294.¹³⁵ Deze laatste datum verwijst

128 Cf. infra met de vraag of niet zij in de plaats van Isabel van Liedekerke tussen 1340 en 1349 abdis is geweest in Nijvel. Over Marie van Liedekerke, zie ook RdL, 381. Is het toeval dat 2 zusters in het clarissenklooster van Gent Margriete en Marie van Liedekerke heetten? Cf. infra.

129 GdL, I, 377, nl. met Marie van Coudenberge (1331), maar zonder kinderen na te laten, als wij tenminste Butkens en Houwaert mogen geloven. Nadat zij weduwe werd, huwde zij volgens dezelfde bronnen Hector Vilain, voogd van Temse en burggraaf van Rupelmonde. Dit laatste huwelijk schijnt bevestigd te worden door de oorkonde van 10 maart 1331 n.s., datum waarop die Hector met zijn vrouw Marie, vrouw van Liedekerke, Breda en Temse, een schenking bekrachtigde aan het gasthuis van Temse, *dat wi van nieuws ghefundert* hadden.

130 RdL, 323-331; GdL, I, 351-357. Te beginnen met Zeger worden niet langer kinderen van Raas VIIIa in de studie van Warlop vermeld.

131 Over deze akte, cf. supra.

132 Over dit testament, cf. supra.

133 Slechts in een latere periode zal men er in slagen het feodale leenerrecht (cf. supra) via een instestaatregeling te omzeilen, cf. BUYLAERT, *Eeuwen*, 52.

134 *Sygerus de Liedekerke, dominus de Boulario et de Schendelbeke*: RdL, 268.

135 RdL, 114, 267-271.

naar het testament van Aleydis van Boelare, waarin Schendelbeke ter sprake komt. Het is een feit dat Schendelbeke een belangrijke plaats inneemt in dit testament: het bevat een jaargetijdestichting in de kerk daar en belangrijke uitdelingen op basis van inkomsten uit bezittingen te Schendelbeke.¹³⁶ Er zijn wel wat bedenkingen te maken bij de toeschrijving van Schendelbeke aan Ymeina, op basis waarvan RdL ook verleid wordt tot allerlei boude veronderstellingen, zoals de oorspronkelijke koppeling van Schendelbeke en Herzele ten gevolge van een huwelijk tussen Olivier van Schendelbeke en een zogenaamde Mabile van Herzele, die de zuster van Ymeina geweest zou zijn.¹³⁷ Dat verplicht ons om, in functie van ons verder onderzoek, dieper op de casus Schendelbeke in te gaan. Problematisch ten aanzien van RdL's beweringen is dat er nog Schendelbeken voorkomen na het testament van Aleydis, en dit zeker tot het einde van de dertiende eeuw, al was Jan van Schendelbeke (1243-1283) de laatste die zich ook effectief met de titel 'heer van' liet aanspreken.¹³⁸ Warlop spreekt van deze Ymeina, maar deelt haar op geen enkele wijze in bij de familie Van Schendelbeke.

RdL beschouwt in het testament van Aleydis van Boelare de genoemde *dominum Gerardum de Aa, dilectum fratrem meum* als de zoon van haar zogezegde tweede man, Leon van Aa, heer van Pollare. *Frater* zou dan eerder als een beleefheidsaanspreektitel beschouwd moeten worden. Maar deze 'Aa' staat (al dan niet foutief geschreven) voor de stad 'Ath'. M.a.w. deze Gerard was niemand anders dan haar schoonbroer – *frater* was een gebruikelijke term voor schoonbroer in die tijd¹³⁹ – Gerard, broer van haar man Raas VIIa, die bijgevolg kasteelheer van Ath was.¹⁴⁰

Er zijn bovendien andere pistes denkbaar voor de wijze waarop de heerlijkheid Schendelbeke in het bezit van Zeger of zijn onmiddellijke voorzaten is overgegaan.¹⁴¹ In feite geeft RdL, zonder het goed te beseffen, zelf al een aanduiding. Net zoals zovele edelen, zeker de kleine, moesten ook de heren van Schendelbeke goederen verkopen. Zo verkocht Gillis van Schendelbeke in 1274 al verscheidene eigendommen aan de familie De Ghellinck. Nadien viel ook zijn kasteel dit trieste lot te beurt. Moge-

136 Cf. supra.

137 Wij zullen hierna zien dat het bezit van Herzele binnen de familie vGvL niets met Schendelbeke te maken had.

138 RdL geeft namen op tot 1289, zie echter WARLOP, 198, met de melding van Ada van Schendelbeke, abdis van Brayelle d'Annai (tot 1298). Misschien zijn er nog latere sporen van Van Schendelbeken, maar het werk van Warlop gaat niet voorbij het jaar 1300.

139 Cf. infra.

140 Cf. supra, waar deze Gerard wordt besproken.

141 Het wapenschild van Schendelbeke uit de dertiende eeuw gaat steeds uit van een klimmende leeuw: WARLOP, *The Flemish Nobility*, nr. 195; RdL, 115.

lijk volgde mettertijd ook de verkoop van de heerlijkheid Schendelbeke, door hem of een erfgenaam. Daarom nog niet noodzakelijk aan Aleydis, al is er in haar testament van 1294 sprake van bezittingen aldaar en al is deze locatie er prominent in aanwezig. Schendelbeke vormde in elk geval geen oud familiaal erfgoed binnen de familie vGvL, zodat ook hier het doorschuiven naar een niet-eerstgeboren zoon te verklaren valt. Misschien was het ook niet zo omvangrijk, zeker wanneer men het vergelijkt met de andere bezittingen, zodat eerdere leden van de familie vGvL er niet mee pronkten door het in hun titulatuur op te nemen. Dat kan natuurlijk bij de latere leden van de familie Van Liedekerke veranderd zijn, zeker wanneer een bezit als Schendelbeke in relatieve zin uitgroeide tot een van hun belangrijkste bezittingen. Het is evident dat men zich dan wel graag ‘heer van Schendelbeke’ ging laten noemen.

Wanneer Zeger op 25 april 1317 een kapelanijs stichtte, vernemen we ook dat hij gehuwd was met een zekere Johanna. Later, vanaf 1325, zien we dat dit Johanna van Nevele was, een telg uit een vooraanstaand adellijk geslacht. Wellicht is Zeger kort na de kapelanijsstichting overleden. *Jehanne van Nevele, vrouwe van Boulaer ende van Schendelbeke*, nam op 3 maart 1343 n.s. maatregelen ten voordele van het zielenheil van haar broer Robrecht, heer van Nevele. Hun enige dochter en erfgename, Mathilde (Mahaut), huwde ten laatste op 1 december 1330 met Niklaas/Colard van Belle, heer van Belœil.¹⁴² Ze voerde ook het wapen met de drie leeuwen.¹⁴³ Daarna trad zij nog in het huwelijk met Gerard van Thorotes, heer van Honnecourt. Op 13 augustus 1350 vroeg Johanna van Nevele haar dochter Mathilde van Liedekerke, vrouw van Honnecourt, Boelare en Rosoit om een schenking goed te keuren. Johanna's laatste optreden vinden wij in een vonnis van 2 augustus 1354 aangaande een conflict dat zij had met Jan van Gavere-Hérimez, heer van Ayshove, echtgenoot van Margriete van Longueval, vrouwe van Nevele. Deze was de kleindochter van Robrecht van Nevele, zelf een broer van genoemde Johanna van Nevele.¹⁴⁴ Op 26 augustus 1357 vinden wij *Machtelt van Liedekerke, vrouw van Torote, van Boulaer en van Roinçoe*. Enige weken later, op 13 september, trachtte zij Boelare aan haar tweede man te verkopen.

Zeger wordt in het necrologium van Ninove op 4 mei herdacht: *III nonas maii S. Monicæ ... domini Sygeri de Liedekerke, militis, domini*

142 Mei 1335: *messire Colard de Balluel, sire de Rosoy et de Boulers et dame Mahaut de Liedekerke sa femme*, zie GdL, I, 358, wat erop wijst dat de naam Van Liedekerke telkens op de kinderen overging.

143 VANNERUS, *Les changements*, 22.

144 RdL, 331 e.v.; GdL, I, 357-360 (met erfgenamen) en Annexe X (p. 429-430) geeft een stamboom van de familie Van Nevele. Over de heren van Nevele, zie ook TRIO, *Een middelgrote norbertijnengemeenschap*, passim.

*de Boelaer, cui debemus officium.*¹⁴⁵ Zijn wapen is te vinden op een zegel uit 1307 met de typische drie leeuwen, eigen aan de Van Liedekerkes.¹⁴⁶

d. Isabel en e. Johanna¹⁴⁷

Ysabayus et Jehane, nos chers sereurs, werden ze genoemd door Raas IXa in zijn testament van 21 februari 1313; hij liet hen het land van Hubermont en alles wat daartoe behoort, na. Hubermont was gelegen te Ellezelles in Henegouwen. Isabel zou twee derden van alle opbrengsten daar ontvangen, terwijl Johanna slechts een derde zou krijgen, wat erop wijst dat Isabel de oudste was. Kwam een van hen te overlijden, dan zou de andere het volledige land van Hubermont ontvangen. Wanneer beiden overleden zouden zijn, dan wilde Raas IXa dat het genoemde land van Hubermont gebruikt zou worden voor stichtingen en schenkingen ten bate van zijn zielenheil, dat van zijn broers en zussen en van zijn voorgangers.

Isabel trad eerst in in het kapittel van Sainte-Waudru te Bergen (1304), om een tweetal jaren later naar dat van Nijvel over te stappen: *Isabiau de Liedekerke, canoinesse de Nivele*. Uit de brede tijds kloof tussen haar intrede in 1306 en een mogelijk abbatiaat op basis van de annotatie *Mademoiselle de Liedekerke*, dat door RdL gesitueerd wordt tussen 1340 en 1349 en gekenmerkt werd door vele moeilijkheden,¹⁴⁸ durven we ervoor opteren om eerder de dochter van Filips van Liedekerke als abdis te zien figureren.¹⁴⁹ De laatste vermelding dateert van kort na 27 februari 1349, wat erop wijst dat ze kort nadien gestorven is. Johanna was mogelijk vanaf 1316 kanunnikes te Bergen in Sainte-Waudru. Een laatste vermelding van haar dateert van 29 mei 1329, naar aanleiding van de vermeerdering van een door haar ingestelde kapelanij aldaar.¹⁵⁰

Met de vraag of er nog een tweede Raas uit het huwelijk van Raas VIIIa en Aleydis van Boelare is voortgesproten, raken wij de kern van de discussie. Dit zal pas exhaustief behandeld worden nadat wij eerst nog een aantal andere zaken hebben besproken, waaronder het tweede huwelijk dat Raas VIIIa aanging na het overlijden van zijn eerste vrouw, die al in 1294 gestorven was.

145 VAN DE PERRE, ed., 'Het necrologium', 90; GdL, I, 355.

146 CAMPS, e.a., ed., *Oorkondenboek*, II, nr. 1477 (p. 1221-1222); RdL, 317, 323. Dit wordt ook bevestigd door een wapenboek in de Bibliothèque nationale te Parijs, zie RdL, 319.

147 RdL, 321, 326, 336-344, 397, 400, 449; GdL, I, 314, 363-365.

148 GdL, I, 380-381.

149 Cf. supra.

150 GdL, I, 364.

3. Het huwelijk van Raas VIIIa met Hedwige van Stryen en hun vermeende kinderen¹⁵¹

Dit huwelijk zou kort na 22 juli 1300 plaatsgevonden hebben, de datum waarop Raas VIIIa de douarie ter waarde van 5000 lb. tournois tegenover zijn verloofde *domina Hedwigi, filiae nobilis domini Wilhelmi, quondam domini de Strine*, liet vastleggen. Hedwige was een jongere dochter van Willem, heer van Stryen, en (mogelijk) Hedwige van Renesse. Als waarborg werden allerlei eigendommen opgesomd die bij niet-betaling in handen van Hedwige en hun eventuele kinderen zouden overgaan. Uit dit huwelijk zouden de in het testament van Raas IXa, dat dateert van 21 februari 1313, vermelde Raas en Kateline voortgekomen zijn.

Kijken we eerst naar de wijze waarop beiden door hun broer Raas IXa in die laatste wilsbeschikking worden genoemd en bedacht met bepaalde inkomsten na zijn dood: a) zijn zuster Kateline (*Katerine no soeur*) krijgt 100 lb. torn. op het land van Breda; b) Raas IXb: *safs chou qu'il et ses oyrs dovent payer à Rasson no frere et à ses oyres, d'an en an à tout jouer*. Het gaat om een jaarlijks bedrag van 100 lb. zwarte par. erfelijke rente die hun broer Zeger op zijn erfenis, zijnde het land van Liedekerke, aan Raas moet betalen.¹⁵² Het feit dat Kateline, een vrouw, voor Raas komt, zou er in eerste instantie kunnen op wijzen dat Kateline ouder was. Toch verbinden wij daar best geen al te grote conclusies aan, omdat de volgorde van hun beider namen vooral te maken heeft met de rubriek waarin zij vallen. Eerst komt Filips van Liedekerke, tweede zoon na Raas IXa, en de schenking aan hem van het domein Breda. Het is precies op dat domein dat de 100 lb. voor Kateline geheven moeten worden, terwijl pas daarna Zeger aan bod komt met het Land van Liedekerke, waaruit de 100 lb. voor Raas betaald moeten worden.

Op basis waarvan hebben RdL en GdL, in navolging van vroegere studies,¹⁵³ steevast zowel broer Raas en zus Kateline als kinderen van Raas VIIIa en zijn tweede vrouw Hedwige van Stryen gezien, ook al is het zo dat – zoals RdL stelt – *aucun document ne nous dit expressément*

151 RdL, 294-296, 371-382; GdL, I, 321, 337-338, 365-369; VANNERUS, *Les changements*, 42, 61. RdL meent dat er nog een tweede dochter was, die hij identificeert met een bestaande zuster van Raas van Herzele, die dan volgens hem zelf weer gehuwd was met Wouter van Herzele. We zullen hierna zien dat deze gedachtengang fout is.

152 Zie testament onder Raas IXa. Is het een toeval dat Raas IXb precies op Liedekerke, het oude familiale kerndomein, inkomsten verwerf?

153 Terloops hier ook de theorie van VANNERUS, *Les changements*, 22, 32, 41-42, 61, die zeker GdL en RdL heeft geïnspireerd. Volgens hem is de Raas uit het testament van 1313 gelijk aan de Raas van Liedekerke vermeld in de akten die dateren uit 1334, 1340 en 1343 (zie hierna). In zijn wapenschild (a° 1340) meende hij een verwijzing te zien naar zowel een afkomst Van Liedekerke als Van Stryen. Raas zou bijgevolg eerder gestorven zijn dan 16 januari 1343.

*que Catherine et Rasse soient nés d'Adewyne de Stryen?*¹⁵⁴ Vooreerst is er volgens deze auteurs hun leeftijd. Wanneer zij verschijnen in de laatste wilsbeschikking van hun broer uit 1313 moeten ze nog kinderen zijn, aangezien ze nog in 1343 voorkomen.¹⁵⁵ Hedwige, die niet in het testament van 1313 voorkomt, moet dan reeds overleden zijn en Raas IXa wilde dus voor zijn minderjarige broer en zus een bepaald inkomen verzekeren. Dan is er de materieel precaire financiële situatie van beide kinderen. Daar zij geen kinderen uit het eerste huwelijk waren, vielen hen ook geen belangrijke erfdelen in de vorm van heerlijkheden te beurt. Er is inderdaad een Raas van Liedekerke te vinden die als schildknaap in dienst van de graaf van Henegouwen en Holland opduikt in documenten van 1334, 1336 en 1340.¹⁵⁶ Hij was dus verplicht om een militaire carrière uit te bouwen om te slagen in het leven (zie hierna). Maar het zijn vooral twee andere feiten die volgens bovengenoemde auteurs de beider precieze afkomst van Raas en Kateline ondersteunen. In het testament van Raas IXa uit 1313 verschijnt Fastré, heer van Ligne, als een van de verwanten. Hij was de zoon van Jan I en Isabel van Stryen-Zevenbergen, de dochter van Willem van Stryen-Zevenbergen. Aangezien er geen enkele directe verwantschap bestond tussen hem en de familie vGvL, kan zijn aanwezigheid alleen maar verklaard worden door het feit dat hij zijn jonge neef en nicht juridisch moest bijstaan bij het verlijden en de uitvoering van het testament.¹⁵⁷ Nog betekenisvoller is het tweede feit. Wanneer Kateline kinderloos komt te overlijden in 1355, zien we een nicht van Hedwige van Stryen, Alijt van Putte, van de overledene een tiende te Raamsdonck erven. Aangezien Alijt erfde, moet zij een nicht geweest zijn van Kateline en was Kateline de dochter van Hedwige, van wie Alijt een nicht was. De tiende van Raamsdonck was een goed dat van de Van Stryens kwam, en het ging na het kinderloze overlijden van Kateline opnieuw naar de familie van de erfgename. Vervolgens wijst RdL op het zegel van Raas, dat min of meer conform was aan dat van zijn broer Filips, vooraleer hij heer werd van Breda, nl. met de drie leeuwen en ook met een verwijzing naar Stryen.¹⁵⁸ Op 10 juni 1318 beloofde Filips van Liedekerke, heer van

154 RdL, 371.

155 Cf. infra.

156 Er is natuurlijk nog een andere Raas van Liedekerke in die periode, nl. de zoon van Zeger van Liedekerke, heer van Beaufort (cf. supra), die mogelijk in zijn jonge jaren niet meteen 'heer van Beaufort en Kruike' genoemd werd.

157 Over de familie Van Stryen, zie de verwijzingen bij RdL, 372 n. 6.

158 Zegel van 25 januari 1319: RdL, 372-373.

Liedekerke en Breda, aan zijn broer Raas 2000 lb. zwarte par.¹⁵⁹ Volgens RdL kwam dit overeen met de helft van het bedrag van de waarborg die Hedwige van Stryen had gekregen en die na haar dood verdeeld werd over haar twee kinderen, Raas en Kateline.

Dan horen wij niks meer tot juli 1334. De hertog van Brabant, die kort tevoren Breda had gekocht, stelde *Rasse de Lyedekerke, notre cher ecuyer et vassal* in ruil voor een nog te betalen bedrag van 2000 lb. par., tijdelijk aan als bezitter van de dorpen Wulvenhout, Baerle, Alphen en Ghilze (allen in de buurt van Breda), totdat de som vereffend zou zijn. Herinneren wij eraan dat Filips van Liedekerke nog heer van Wulvenhout en Alphen geweest was, maar dat die dorpen door de verkoop van Breda in handen van de hertog van Brabant beland waren.¹⁶⁰ Er is ten slotte nog de akte van 16 januari 1343 waarin *Kateline van Liedekerke, vrouw van Moerseel* of Moorsel, de erfenis van haar ondertussen overleden *Rasen, weghe van Liedekerke, ons broeder* regelde. Er is hierin geen sprake van kinderen van Raas. Voor zover geweten is, was hij dan ook ongehuwd.¹⁶¹ Kateline van Liedekerke deed hierbij afstand van haar erfenisrecht, omdat zij wilde dat al de bezittingen van haar broer gebruikt zouden worden voor zijn zielenheil. Daarom droeg zij de abt van Tongerlo op om twee bezegelde brieven, waarvan hierna sprake is, over te dragen aan respectievelijk Willem van Duvencoerde en de hertog van Brabant. De eerste betrof de schenking door Filips van Liedekerke aan zijn broer Raas van de 2000 lb. par. (cf. akte van 1318). De tweede was de oorkonde waarin de hertog van Brabant tijdelijk de vier dorpen had overgedragen aan Raas (cf. akte van 1334). Het feit dat Kateline alleen handelde in de liquidatie van de erfenis van haar broer Raas, zonder inspraak van de erfgenamen uit het andere bed van Raas VIIIa, bevestigde dat zij en haar broer uit het tweede bed kwamen.¹⁶² Kateline van Liedekerke was gehuwd met Wouter van Axel, heer van Moorsel, die stierf in 1349.¹⁶³ Zijzelf kwam te overlijden in 1355. Zij lieten, voor zover bekend, geen kinderen na, waardoor de bezittingen terugkeerden naar verwanten uit de familie Van Stryen.

159 ... *dilecto fratri meo Rasoni bis mille librarum* ...: RdL, 375 en Annexe xxix (p. 530). Vgl. met de latere gemiddelde jaarinkomsten van een edelman, geschat op ca. 2.000 lb. par.: BUYLAERT, *Eeuwen*, 97-123. Zie ook WARLOP, *De Vlaamse adel*, 382.

160 Met bewijsvoering ondergraaft RdL, 382 en Annexe xxvi (p. 562), de bewering van GdL, I, 369, dat Raas van Liedekerke ook heer van Wulvenhout is geweest.

161 Deze Raas als heer van Wulvenhout zou eventueel volgens GdL twee bastaardzonen gehad hebben, nl. Raas en Arnulf. Volgens Goethals gaat het dan weer om bastaardzonen van Raas IXa.

162 Zie ook nog het zegel van Kateline in de akte van 1343, volgens RdL gedeeld Van Stryen en Van Liedekerke.

163 Over de adellijke familie Van Axel, zie BUYLAERT, *Repertorium*, 30-31, met een Wouter van Axel als ridder in 1316.

Toch zijn er tegen deze mooie reconstructie en bewijsvoering, die vooral op het conto staat van RdL, enkele serieuze bezwaren. In het testament van Raas IXa worden Kateline en Raas op dezelfde manier ‘broer’ en ‘zus’ genoemd als de andere, met zekerheid gekende, broers en zussen. Er wordt ook op geen enkele manier verwezen naar het feit dat zij kinderen zouden zijn uit het huwelijk van Raas VIIIa met Hedwige van Stryen. Dat er helemaal geen poging gedaan wordt om hen op dusdanige wijze te onderscheiden van de broers en zussen uit het eerste huwelijk, lijkt ons vreemd. Al is er nooit enig direct bewijs geleverd dat het geplande huwelijk tussen Raas VIIIa en Hedwige van Stryen zich ook effectief voltrokken had, toch willen wij dit wel aannemen. Daar wijzen zowel de aanwezigheid van telgen uit de familie Van Stryen (zoals Fastre in 1313) als de bezittingen van die familie (via bv. een bruidsschat) in de erfenis van de familie vGvL op. Maar dit wil wel nog niet zeggen dat de twee in het testament van Raas IXa genoemde kinderen, Kateline en Raas, ook effectief uit dit huwelijk gesproten zouden zijn. In elk geval waren de bezittingen die dienden als borg voor de 5000 lb. tournois ten gunste van Hedwige van Stryen enkele jaren later, ten laatste in 1312, opnieuw in handen van de heren van Liedekerke en Breda.¹⁶⁴ Het zou erop kunnen wijzen dat die betaling ondertussen gebeurd was. Dat Kateline en Raas veel minder kregen dan de andere zussen en broers heeft wellicht gewoon te maken met het feit dat zij veel later geboren werden dan de andere kinderen van Raas VIIIa. De belofte van de 2000 lb. op 10 juni 1318 door Filips van Liedekerke, heer van Liedekerke en Breda, ten aanzien van zijn broer Raas, slaat ons inziens helemaal niet op de douarie van Raas VIIIa aan Hedwige van Stryen, maar – veel logischer – op het bedrag dat Raas IXa testamentair in 1313 had vastgelegd. Nadat zijn broer Raas IXa gestorven was, diende Filips als enige erfgenaam van Breda en Liedekerke (zie hoger) ook de uitvoering van dat testament na te komen. De 100 lb. par. zwarte munt hoeft daarom niet helemaal gelijk te zijn aan de nu voorziene 2000 lb. zwarte par.¹⁶⁵ Over enige verplichting van Filips ten opzichte van Kateline wordt er niet gesproken.

Dit alles opent de weg om zowel in de Kateline als in de Raas uit het testament van 1313 twee kinderen te zien die uit het eerste bed zijn voortgekomen.¹⁶⁶ Zoals wij later zullen zien, zijn ook de hierboven aan-

164 Zie RdL, 380-381. Ook Rozendaal, dat via de erfenis van Raas VIIIa in handen kwam van Marie, dochter van Filips van Liedekerke, die zowel in 1353 als 1363 vrouwe van Rozendaal was. RdL bewijst dat Kateline van Liedekerke nooit vrouwe van Rozendaal is geweest, in tegenstelling tot wat GdL beweert.

165 Toch geen klein bedrag, als wij het vergelijken met de 800 lb. in eenzelfde munt die Raas IXa in 1312 uit het Land van Liedekerke ontving, cf. supra.

166 Toeval of niet, maar er is een Kateline van Herzele gesignaleerd in 1338, cf. supra.

gebrachte vermeldingen van 1318 en 1319 met betrekking tot Raas van Liedekerke helemaal inpasbaar, wanneer die figuur gelijkgesteld wordt met de hierna behandelde Raas van Herzele. De akten van 1334 en 1343 hebben volgens ons dan weer betrekking op twee kinderen van Raas van Herzele/Liedekerke, van wie wij hierna zullen betogen dat zij in dat latere verhaal passen. De zoon zal immers nog altijd als erfgenaam van zijn vader aanspraak kunnen maken op die 2000 lb. die Filips op het Land van Breda, dat ondertussen aan de hertog verkocht was, had gevestigd. Terloops weze gezegd dat we met deze nieuw bewandelde weg het soms geopperde feit dat Raas VIIIa drie zonen zou hebben gehad met de naam Raas,¹⁶⁷ iets wat door sommigen als problematisch wordt gezien,¹⁶⁸ voorlopig niet meer aan de orde is.

(Deel 2 volgt in nr. 2 van deze jaargang)

Paul Trio

KULAK

E. Sabbelaan, 53

8500 Kortrijk

167 O.a. bij RdL en Vannérus, *Les changements*, 43.

168 CLAESENS, 'L'origine', 301-2: *Bien qu'unique dans les annales d'une famille dont le prénom était presque un nom de tribu et qui a souvent compté deux Rasse dans une même portée, il ne s'agit là que d'un indice assez faible.... L'irruption d'un troisième Rasse entre les deux apparaît assez insolite.*

BIBLIOGRAFIE¹⁶⁹**Gebruikte Afkortingen**

BTFG: Belgisch tijdschrift voor filologie en geschiedenis.

GdL: LIEDEKERKE, Guy de, *Histoire*, I en II.

HMGOG: *Handelingen van de Maatschappij voor geschied- en oudheidkunde te Gent* (en oudere benamingen)

OD: *Opera diplomatica*

RAA: RIJKSARCHIEF ANTWERPEN

RAG: RIJKSARCHIEF GENT

RAK: RIJKSARCHIEF KORTRIJK

SAG: STADSARCHIEF GENT

SAG, *NdP*, Herzele = STADSARCHIEF GENT, *fonds Napoléon De Pauw*, nrs. 2313 en 2856

(Herzele, van)

RdL: LIEDEKERKE, Raoul de, *La maison*, I (het tweede deel hiervan is in deel I van onze studie

niet van pas gekomen)

vGvL: Van Gavere-Van Liedekerke

vLvH: Van Liedekerke-Van Herzele

WARLOP nr.: WARLOP, *De Vlaamse adel*, II, band 1-2 (Bijlagen: alfabetisch repertorium van edele geslachten (midden 9de – einde 13de eeuw)

Uitgegeven bronnen

BERGMANS, P., *Armorial de Flandre, dit de Munich (Flandre, 1562)*, Brussel, 1955.

BLOMMAERT, e.a., *Gent. Predikheerenkerk* (Graf- en gedenkschriften der Provincie Oost-Vlaanderen, 2de reeks. Kloosterkerken, Gent, Dl. 1), Gent, 1866.

BUYLAERT, Frederik, e.a., 'De adel ingelijst. "Adelslijsten" voor het graafschap Vlaanderen in de veertiende en vijftiende eeuw', *Handelingen van de Koninklijke commissie voor Geschiedenis*, 173 (2007) 47-187.

CAMPS, H.P.H., e.a., *Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312*. Dl. 1: *De meierij van 's-Hertogenbosch (met de heerlijkheid Gemert)*; Dl. 2: *De heerlijkheden Breda en Bergen op Zoom* (Rijks geschiedkundige publicatiën), 2 dln., Den Haag, 1979-2000.

CERUTTI, F.F.X., *Middeleeuwse rechtsbronnen van stad en heerlijkheid Breda*, Dl. 1, Utrecht, 1956.

CROENEN, Godfried, *De oorkonden van de familie Berthout, 1212-1425* (Koninklijke Commissie voor Geschiedenis -4°, 75), Brussel, 2006.

DE BUYSSCHER, Maurits, 'Rentenboek van het hospitaal te Herzele', *Het Land van Aalst*, 5 (1953) 276-281. /

DE GHELLINCK D'ELSEGHEM VAERNEWYCK, *Chartes et documents van Vaernewijck*, 3 vols., Gent, 1899-1919.

DE LIEDEKERKE BEAUFORT, Christian, *Le comte Hilarion. Souvenirs et biographie du premier comte de Liedekerke Beaufort*, 2de ed., Parijs, 1972.

DE LIMBURG-STIRUM, Thierry, *Codex diplomaticus Flandriae inde ab anno 1296 ad usque 1327 ou Recueil de documents relatifs aux guerres et dissensions suscitées par Philippe-le-Bel, roi de France, contre Gui de Dampierre, comte de Flandre*, 2 dln., Brugge, 1889.

DE LIMBURG-STIRUM, Thierry, *Les bouteillers héréditaires de Flandre, Preuves*, Brugge, s.d.

DE SMET, J.J., 'Codex diplomaticus abbatie Ninoviensis', in *Recueil des chroniques*

¹⁶⁹ Onuitgegeven bronnen worden enkel in de voetnoten opgenomen: Het teken '/' na een bibliografische annotatie wijst erop dat daarin niets bruikbaar gevonden werd.

de Flandre, Dl. 2, (Collection des chroniques belges inédites), Brussel, 1841, 751-983.

DE PAUW, Napoléon, *Dit es thesouch van dien dat Pieter Boe ende Leuz sijn broeder ontcracht waren den here vor Sinte Verrilden kerke te Ghent (Gerechtelijk onderzoek van eenen opstand en een mirakel) (1306)* (Maatschappij der vlaamsche bibliophilen, 4de reeks, 9), Gent, 1890.

DE PAUW, Napoléon, *Cartulaire historique et généalogique des Artevelde* (CRH -4°), Brussel, 1920.

DE PAUW, Napoléon en VUYLSTEKE, Julius, *De rekeningen der stad Gent. Tijdvak van Jacob van Artevelde 1336-1349*, 3 dln. Gent, 1874-1885.

DE POTTER, Frans, *Petit cartulaire de Gand*, Gent, 1885.

DE POTTER, Frans, *Second cartulaire de Gand*, Gent, s.d.

DE REIFFENBERG, F.A.F. e.a., *Monuments pour servir à l'histoire des provinces de Namur, de Hainaut et du Luxembourg* (CRH -4°), Brussel, 1844-1874.

DOEHAERD, René e.a., *Cijnsgronden te Herzele, 14de eeuw. 1: Het cijnsboek van de heerlijkheid; 2. Het goederen en cijnsboek van Saint-Ghislain* (Herzele Dossier 5), Brussel, 1978.

GAILLIARD, Corneel, *Le Blason des armes suivi de l'armorial des villes, châtellenies, cours féodales, seigneuries et familles de l'ancien comté de Flandre*, Jean VAN MALDERGHEM en Léopold VAN HOLLEBEKE, Brussel, 1866.

GYSELING, Maurits m.m.v. PIJNENBURG, Willy, *Corpus van Middelnederlandse teksten (tot en met het jaar 1300)* (Bouwstoffen voor een woordarchief van de Nederlandse taal), Den Haag, 1977-1987.

GYSELING, Maurits, 'Een rentmeestersrekening voor een Gents patriciër uit de eerste helft van de 14e eeuw', *Handelingen van de Koninklijke commissie voor geschiedenis*, 116 (1951) 245-265. /

HABETS, Joseph, *De archieven van het kapittel der hoogadellijke rijksabdij Thorn*, 2 dln., s.l., 1888-1889.

LAMBERT, Véronique, *De oorkonden van het Sint-Donatianskapittel te Brugge, 9de eeuw-1300*. Band I (Koninklijke Commissie voor geschiedenis), Brussel, 2008.

MIRAEUS, A. *Opera Diplomatica et historica*, 2de uitgave, Brussel, 1723-1748.

PIRENNE, Henri, *Le soulèvement de la Flandre maritime de 1323-1328. Documents inédits publiés avec une introduction* (Académie royale. Commission royale d'histoire), Brussel, 1900.

PRIMS, Floris, 'Acten betreffende de familiën Berchem en Ranst', *Bijdragen betreffende de geschiedenis van het hertogdom Brabant*, 17 (1936) 1-5.

PRIMS, Floris, 'Les premiers seigneurs de Berchem', *De Schakel*, (1950) nr. 1, 33-37.

SERRURE, Constant Philippe, *Cartulaire de Saint-Bavon à Gand*, s.l., [1836].

VAN DE PERRE, Dirk, 'Het necrologium van de Sint-Cornelius- en Sint-Cyprianusabdij van Ninove. Tekstuutgave van de oudste twee necrologia (1185/1188-1651 en 1652-1694) met inleiding en annotaties', *Analecta Praemonstratensia*, 84 (2008) 5-249.

VAN DEN NIEUWENHUIZEN, Jozef, *Oorkondenboek van kerkelijke instellingen te Antwerpen (1232-1355)*, Antwerpen, s.d.

VAN LOKEREN, A., *Chartes et documents de l'abbaye de Saint Pierre au Mont Blandin à Gand depuis sa fondation jusqu'à sa suppression*, 2 vols., Gent, 1871.

VUYLSTEKE, J. *Gentsche stads- en baljuwrekeningen, 1280-1326*, Gent, 1900.

VAN WERVEKE, Alfons met inleiding door VAN WERVEKE, Hans, *Gentse stads- en baljuwsrekeningen (1351-1364)* (KCG -4°), Brussel, 1970.

WARLOP, Ernest, *Wapenboek van Vlaanderen. Stedelijke Openbare Bibliotheek van Kortrijk, Fonds Goethals-Vercruyse Codex nr. 350, f° 199 v° - 227 r°*, Handzame, 1972.

WYFFELS, Carlos m.m.v. DE SMET, Jos., *De rekeningen van de stad Brugge*

(1280-1319). Deel 1: 1280-1302. *Eerste Stuk; Tweede stuk: indices* (KCG. Verzameling van onuitgegeven Belgische kronieken en van onuitgegeven documenten betreffende de geschiedenis van België, 62), Brussel, 1965-1971.

Inscriptions funéraires et monumentales de la Flandre Orientale, Gent, 1860-1870.

Studies

ASAERT, Gustaaf en WYFFELS, Antoon, *Inventaris van het Archief van de familie de Potter d'Indoye en aanverwante families*, Brussel, 1969. /

AVONDS, Piet, *Brabant tijdens de regering van Hertog Jan II (1312-1356). De grote politieke krisissen* (Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren, jg. 46, 114), Brussel, 1984.

AVONDS, Piet, *Brabant tijdens de regering van Hertog Jan III (1312-1356). Land en instellingen* (Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren, jg. 53, 136), Brussel, 1991.

BALTHAU, Eric, 'Buitenstedelijk grondbezit ten oosten van Gent op het einde van de 13de eeuw: de goederen van Maria van Wetteren, echtgenote van Boudewijn de Pape', *Castellum: tijdschrift van de vrienden van het Slot van Laarne*, 12 (1995) 3-22.

BARAITRE, Ingrid, *Het geslacht van Ranst in de heerlijkheid Cantecroy (1296-1503). Genealogische, ambtelijke en feodale aspecten*, Onuitg. licentieverhandeling, KU Leuven, 1990.

BERCHEM, René VAN, 'Les premiers seigneurs de Berchem', *De Schakel*, (1949) nr. 4; (1950) nr. 1, 2-23.

BLOCKMANS, Frans, 'Een patricische veete te Gent op het einde der XIIIe eeuw (voor 1293 tot 10 juni 1306)', *Handelingen van de Koninklijke commissie voor geschiedenis*, 99 (1935) 573-692.

BLOCKMANS, Frans, *Het Gentsche stadpartriciaat tot omstreeks 1302* (Rijksuniversiteit te Gent. Werken uitgegeven door de Faculteit van de Wijsbegeerte en Letteren, 85), Antwerpen en 's-Gravenhage, 1939.

BLOCKMANS, Frans, 'Peilingen nopens de bezittende klasse te Gent omstreeks 1300', *BTFG*, 15 (1936) 496-516; 16 (1937) 632-665. /

BLOCKMANS, Willem P., *De volksvertegenwoordiging in Vlaanderen in de overgang van middeleeuwen naar nieuwe tijden (1384-1506)* (Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren, jg. 40, 90), Brussel, 1978.

BOONE, Marc, *Gent en de Bourgondische hertogen ca. 1384-1453. Een sociaal-politieke studie van een staatsvormingsproces* (Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren, jg. 52, 133), Brussel, 1990.

BRONSELAER, Maurits, *Liedekerke, van vroeger tot nu*, Liedekerke, 1970.

BUNTINX, Jan, *De audiëntie van de graven van Vlaanderen. Studie over het centraal grafelijk gerecht (c. 1330-c. 1409)* (Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren, jg. 11, 10), Brussel, 1949.

BUNTINX, Jan, *Inventaris van het archief der familie de Preudhomme d'Hailly en der aanverwante families*, Brussel, 1950. /

BUTKENS, F.C., *Trophées du duché de Brabant*, Den Haag, 2de uitg., 2 dln., 1724-1726.

BUYLAERT, Frederik, *Eeuwen van ambitie. De adel in laatmiddeleeuws Vlaanderen* (Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen

en Kunsten, nieuwe reeks, 21), Brussel, 2010.

BUYLAERT, Frederik, *Repertorium van de Vlaamse adel (ca. 1350-ca. 1500)* (Historische monografieën Vlaanderen, 1), Gent, 2011.

CASSIMAN, A., 'Stichting van het klooster van de Rijke Claren te Gentbrugge', *Franciscana*, 8 (1953) nr. 1-2, 1-29.

CASTELAIN, Rik, 'Ter Speelt – Geerbroucken Axelwalle (13^e tot 16^e eeuw). De geschiedenis van een middeleeuws landgoed in Huerne en omgeving', *Handelingen van de Geschied- en oudheidkundige kring van Oudenaarde, van zijn kastelnij en van den Lande tusschen Maercke en Ronne*, 35 (1998) 79-115.

CLAESSENS, Henriette, 'L'orgine des comtes de Liedekerke', *Le parchemin*, 68, nr. 346 (2003) 292-307.

COESSENS, O., 'De heren van Herzele', *Jaarboek van de Zottegemse Culturele kring*, (1962-1963) 33-75.

COPPEJANS-DESMEDT, Hilde, *Inventaris van het archief van de familie Desmanet de Biesme en van de aanverwante families*, Brussel, 1965.

CORIJN, H., 'Het finantieel verval van de Middeleeuwse adel in bijzonder van de familie van Gistel en Gavere', *Bijdragen stad Deinze*, 29 (1962) 143-177.

CROENEN, Godfried, *Familie en macht. De familie Berthout en de Brabantse adel*, Leuven, 2003.

DAELEMANS, Frans, *Bronnen over Herzele. Archief en bibliografie* (Herzele dossiers, 2), Brussel, 1975.

DE BORCHGRAVE, Emile, 'Les sires de Gavre', in: *Biographie nationale*, vol. 7, kol. 529-534.

DE BUYSSCHER, Maurits, *Bijdrage tot de geschiedenis van Herzele*, Herzele, 1972.

DECAVELE, Johan en VANNIEUWENHUYSE, Johan, *Archiefgids, Dl. 2: Oud archief*, Gent, 1983.

D'HANE-STEENHUYSE, E. en HUYTTENS, J., *La noblesse de Flandre du Xe au XVIIIème siècle*, 2 dln. Brussel, 1863-1864.

DE KEYSER, Bertien, *De lange weg naar Kluisbergen, 1: Bijdrage tot de historie van Kluisbergen: Berchem – Ruien – Kwaremont – Zulzeke*, 1978.

DE LIEDEKERKE, Guy, *Histoire de la maison de Gavre et de Liedekerke*, 2 dln., Brussel, 1957-1969.

DE LIEDEKERKE, Jacques e.a., 'L'origine des comtes de Liedekerke. A propos de l'article de Mme Henriette Claessens', *Le parchemin*, 71, nr. 365 (2006) 391-395.

DE LIEDEKERKE, Raoul, *La maison de Gavre et de Liedekerke. Histoire de la ligne directe depuis l'origine jusqu'à nos jours. Dl. 1: Les Rasse*, Brugge, 1961 (Dl. 2: *Lignée des Rasse*, Brugge, 1969, was niet van toepassing).

DE LIEDEKERKE BEAUFORT, Christian en DOUXCHAMPS-LEFEVRE, Cécile, *Inventaire des fonds Neny et Desandrouin des archives de Noisy-Vêves* (ARA en ARP, *Miscellanea archivistica*, 36), Brussel, 1983. /

DE LIMBURG-STIRUM, Thierry, *Le chambellan de Flandre et le sire de Gistelles*, Gent, 1868.

DE LIMBURG-STIRUM, Thierry, *Les sceaux de la famille de Gavre*, Brussel, 1891.

DE LIMBURG-STIRUM, Thierry, 'Les seigneurs de Gavre', *La noblesse Belge. Annuaire de 1923*, 1 (1925) 1-71.

DENYS, J., *Inventaris van het archief van de familie de Moerman d'Harlebeke en van de aanverwante families* (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de provinciën. Rijksarchief te Gent), Brussel, 1975. /

DENYS, J., *Inventaris van het archief van de familie Van Pottelsberghe en van de aanverwante families* (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de provinciën. Rijks-

archief te Gent), Brussel, 1983. /

DE POTTER, Frans en BROECKAERT, Jan, 'Herzele', in: IDEM, *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen*, 5de reeks, Dl. 2, Gent, 1900, 1-70.

DEROLEZ, Albert, *Inventaris van de handschriften in de universiteitsbibliotheek te Gent*, Gent, 1977.

DE SAINT-GENOIS, Joseph, *Inventaire analytique des chartes des comtes de Flandre, avant l'avènement des princes de la Maison de bourgogne, autrefois déposées au Château de Rupelmonde, et conservées aujourd'hui aux archives de la Flandre-Orientale; précédé d'une notice historique sur l'ancienne trésorerie des chartes de Rupelmonde et suivi d'un glossaire de notes et d'éclaircissements*, Gent, 1843-1846.

DE SAINT-GENOIS, Joseph, *Monumens anciens* (Archives générales du Royaume et Archives de l'Etat dans les provinces. Reprints, 109), 4 vols., Brussel, 1998 (anast. herdruk van 1782-1816).

DES MAREZ, Guillaume, *Etude sur la propriété foncière dans les villes du moyen-âge et spécialement en Flandre avec plans et tables justificatives* (Université de Gand. Recueil de travaux publiés par la faculté de philosophie et lettres, 20), Gent-Parijs, 1998.

DE SMET, A., 'Het kasteel te Gavre', *Zottegems Genootschap voor Geschiedenis en Oudheidkunde*, 4 (1989) 205-210. /

DOUXCHAMPS, Hervé, 'Liedekerke, Maison de Gavre, Comté de Flandre (Gavresur-l'Escaut), (1033), 1144' (Les quarante familles belges les plus anciennes subsistantes), *Le parchemin*, 67 (2002) nr. 341, 376-396.

DUMOLYN, Jan en VAN TRICHT, F., 'Adel en nobilitiseringsprocessen in het laatmiddeleeuwse Vlaanderen: een status quaestionis', *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, 65 (2000) 197-222.

DUQUET, Frans, *Zo was Herzele*, Schellebelle, 1986.

D'URSEL, Baudouin, 'Gavre 1736', *Le parchemin*, 75, nr. 389 (2010) 351-368.

FRIS, Victor, 'Contributions à la biographie gantoise', *Bulletijn der maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent*, 15 (1907) 62-90.

FRIS, Victor, 'Note pour servir à l'histoire du patriciat gantois', *HMGOG*, 17 (1909) 277-307.

GAILLARD, V., *Inventaire analytique des chartes des comtes de Flandre, autrefois déposées au chateau de Rupelmonde et récemment retrouvées aux archives à l'ancien conseil de Flandre à Gand*, Gent, 1857.

GHYSELS, Guy, *Het Rijke Klarenklooster van Gentbrugge (1285-1450): een propografische benadering van de familia*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, KU Leuven, 1988.

GOETHALS, Félix-Victor, 'Histoire généalogique de la maison de Gavre', in: IDEM, *Dictionnaire généalogique et héraldique des familles nobles du Royaume de Belgique*, III, Brussel, 1850, s.p.

GOETSCHALCKX, P.J., *Geschiedenis van Schooten, Merxem en Sint Job int Goor*, Dl. 1, Ekeren-Donck, 1919.

GOETSCHALCKX, P.J. en PRIMS, Floris, 'Jaargetijdenboek der kapelannen van O.L.V. te Antwerpen', *Bijdragen betreffende de geschiedenis van het hertogdom Brabant*, 14 (1922-1923) - 17 (1926), passim. /

GRAMAYUS, J.-B., *Antiquitates ducatus Brabantiae*, Brussel, 1708.

GYSELING, Maurits, *Inventaris van het adelsarchief Piers de Raveschoot*, Brussel, 1956.

HAEMERS, Jelle en MERLEVEDE, Dries, 'Le commun de esmeut. Een onderzoek naar het politieke optreden van het "gemeen" in het kader van de Gentse opstand (1379-1385)', *Belgisch tijdschrift voor filologie en geschiedenis*, 88 (2010) 177-204.

HEINS, A., 'Les dessins des dalles tumulaires attribués à Arendt Van Wynendaele, conservés à la Bibliothèque de la ville de Gand', *BMGOG*, 17 (1909) nr. 6, 175-178.

HOUTART, Jean-François, *Anciennes familles de Belgique* (Recueil de l'office généalogique et héraldique de Belgique, 61), Brussel, 2008.

JEQUIER, Léon en VAN BERCHEM, René, 'Sceaux et armoiries de la maison de Ranst et de Berchem du XIIIe au XVIe siècle', *Archivum Heraldicum supplément*, 94 (1980) 1-48.

KERVYN DE LETTENHOVE, Joseph, *Histoire de Flandre*, 7 dln., Brugge, 1847.

KITTELL, Ellen E., *From ad hoc to routine. A case study in medieval bureaucracy* (University of Pennsylvania Press. Middle Ages series), Philadelphia, 1991.

LARDINOIS, Ph., 'Symptomen van een middeleeuwse clan: de erfachtige lieden te Gent in de 1e helft van de 14e eeuw', *HMGOG*, n.r. 31 (1977) 65-76.

LEENAERTS, Remy J., *Algemeen genealogisch-heraldisch repertorium voor de Zuidelijke Nederlanden*, Torhout, 8 dln., 1985-1988 (dln. 1-5: anastatische herdruk, 1ste druk, 1969-?).

LEJOUR, Ernestine, *Famille de Gavre (1166-1862)* (Algemeen Rijksarchief. Toegangen in beperkte oplage 52), Brussel, 1989 (anast. herdruk van 1938).

LEJOUR, Ernestine, *Inventaire détaillé des archives de la famille de Herzelles* (Algemeen Rijksarchief. Toegangen in beperkte oplage, 257), Brussel, 1995 (heruitgave van inventaris uit 1942).

LINDEMANS, Leo, *Voorouders in de middeleeuwen*, s.l., 2de uitg., 1996.

MARECHAL, Joseph, *Inventaris van het archief der familie Jacopszen*, Brussel, 1949. /

NAZET, Jacques, *Inventaire d'archives de la famille d'Egmont-Pignatelli concernant la terre et pairie de Lens (Hainaut) (conservées aux Archives départementales de la Somme à Amiens) xiiiè-xviiiè siècles* (ARA en ARP Miscellanea archivistica, 11), Brussel, 1974.

MERCKELBACH VAN ENKHUIZEN, L., 'Reimerswaal-Roosendaal', *Oudheidkundige Kring 'De Ghulden Roos'*, 19 (1959) 48-60.

NICHOLAS, David, *The domestic life of a medieval city: women, children, and the family in fourteenth-century*, Lincoln-Londen, 1985.

NICHOLAS, David, *The metamorphosis of a medieval city. Ghent in the age of the Artevelde, 1302-1390*, Leiden, 1987.

NICHOLAS, David, *Town and countryside: social, economic, and political tensions in fourteenth-century Flanders* (Rijksuniversiteit te Gent. Werken uitgegeven door de Faculteit van de Letteren en de Wijsbegeerte, 152), Brugge, 1971.

NOWE, Henri, *Les baillis comtaux de Flandre. Des origines à la fin du XIVe siècle* (Mémoires publiés par l'Académie royale de Belgique. Classe des lettres, etc. Collection in-8°, 2e série, 25), Brussel, 1928.

OLYSLAGER, W.A., *750 jaar begijnen te Antwerpen*, Kapellen, 1990.

OPSOEMMER, Rik, 'Omme dat leengoed es thoochste dinc van der weerelt'. *Het leenrecht in Vlaanderen in de 14de en 15de eeuw* (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de provinciën. Studia, 60), 2 dln., Brussel, 1995.

PEERSMAN, Catharina, *Chronologische regestenlijst* (Oorkonden abdij Ninove), ter perse.

PREVENIER, Walter, 'Confiscatie van Gentse leliaards in 1314-1316', in: Luc STOCKMAN e.a., red., *Liber amicorum Achiel De Vos*, Evergem, 1989, 155-159.

PREVENIER, Walter, 'Motieven voor leliaardsgezindheid in Vlaanderen in de periode 1297-1305', *De Leiegouw*, 19 (1977) 273-288.

PRIMS, Floris, *Geschiedenis van Berchem tot bij de aanvang der XXste eeuw*, Berchem, 1949.

PUT, Eddy en PEERSMAN, Catharina, *Inventaris van het archief van de Sint-Cornelius- en Sint-Cyprianusabdij te Ninove (met inbegrip van archieven van het leenhof Ten Berge in Woubrechtghe en de laathoven van de abdij in Ninove en Kattem, 1092-1796 (1812))* (Rijksarchief te Beveren. Inventarissen 161), Brussel, 2008.

PYCKE, Jacques, *Répertoire biographique des chanoines de Notre-Dame de Tournai, 1080-1300* (Université de Louvain. Recueil de travaux d'histoire et de philologie, 6e série, 35), Louvain-la-Neuve en Brussel, 1988.

ROGGHE, Paul, 'Het Gentsche stadsbestuur van 1302 tot 1345 en een en ander betreffende het Gentsche stadspatriciaat', *HMGOG*, n.r. 1 (1944) 135-163.

SIMONS, Walter, *Stad en apostolaat. De vestiging van de bedelorden in het graafschap Vlaanderen (ca. 1225-ca. 1350)* (Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren, jg. 49, 121), Brussel, 1987.

STOCKMANS, J.-B., *Geschiedenis der gemeente Berchem*, Antwerpen, 1886 (anast. herdruk, Brussel, ARA, 1975).

STROOBANT, Corneille, 'Notice historique et généalogique sur les seigneurs de Faucuwez, Ittre, Samme et Sart', *Bulletin et annales de l'Académie d'archéologie de Belgique*, 4 (1847) 420-467.

TAVERNIER-VEREecken, C., *Gentse Naamkunde van ca. 1000 tot 1253. Een bijdrage tot de kennis van het oudste Middelnederlands* (Bouwstoffen en studiën voor de geschiedenis en de lexicografie van het Nederlands, 11), Tongeren, 1968.

TEBRAKE, William, *A plague of insurrection. Popular politics and peasant revolt in Flanders, 1323-1328* (University of Pennsylvania Press. Middle Ages series), Philadelphia, 1993. /

TRIO, Paul, 'De augustijnen in Gent tijdens de late middeleeuwen (tot ca. 1500)', in: Werner GROOTAERS, red., *Zeven eeuwen augustijnen. Een kloostergemeenschap schrijft geschiedenis*, Gent, 1996, 51-67.

TRIO, Paul, *De Gentse broederschappen (1182-1580). Ontstaan, naamgeving, materiële uitrusting, structuur, opheffing en bronnen* (Verhandelingen der Maatschappij voor geschiedenis en oudheidkunde te Gent, 16), Gent, 1990.

TRIO, Paul, 'Een middelgrote norbertijnengemeenschap in de Gentse marge 1136/1138-ca. 1580', in: J. DECAVELE e.a., red., *De oude abdij van Drongen. Elf eeuwen geschiedenis*, Drongen en Leuven, 2006.

TRIO, Paul, *Volksreligie als spiegel van een stedelijke samenleving: de broederschappen te Gent in de late middeleeuwen* (Symbolae Facultatis litterarum et philosophiae Lovaniensis, Series B, 1), Leuven, 1993.

VAN BERCHEM, René, *La terre et seigneurie de Ranst en Brabant. Morcellements et féodalisation*, Genève, 1971.

VAN BERCHEM, René, 'Les premiers seigneurs de Berchem', *De schakel*, 4 (1940) 107-127; 5 (1950) 2-32.

VAN DEN EECKHOUT, Jean-Marie, *Armorial de la Flandre médiévale*, 2 dln., Sint-Niklaas, 2009.

VAN DEN EECKHOUT, Jean-Marie, *Heren en ridders in het 14de eeuwse Vlaanderen. Wapenboek de Coninck. Een studie van het manuscript K.B. Albertina Brussel fonds F.V. Goethals n° 676 f° 41-51*, 2de druk, Sint-Niklaas, 2004.

VAN DEN NIEUWENHUIZEN, Jozef, *Kapelaniewezen en kapelannen te Antwerpen van de oorsprong tot 1477*, 2 dln., onuitgegeven doctoraat, KU Leuven, 1963.

VAN DE PERRE, Dirk, 'Het Aalsterse geslacht 'Van Popperode', de graven van Vlaanderen en de Ninoofse abdij', *Het Land van Aalst*, 60 (2008) 210-216.

VAN DE PERRE, Dirk, 'Het kapittelboek van de Ninoofse abdij (1185-1652)',

Analecta praemonstratensia, 83 (2007) 128-155.

VAN DE PERRE, Dirk, 'Twee attestaties van Otto IV van Wedergrate (ca. 1312), *Het Land van Aalst*, 58 (2006) 78-80.

VAN DE PERRE, Dirk, 'De oudste bisschoppelijke en grafelijke oorkonden van de abdij van Ninove (1138-1167)', *Analecta praemonstratensia*, 77 (2001) 54-93.

VAN DE PERRE, Dirk, 'De berg en het hof van Wedergrate te Denderwindeke', *Het Land van Aalst*, 38 (1986) 45-65.

VAN DE PERRE, Dirk en VAN HAUWE, Rik, 'De geschiedenis van Denderwindeke. Deel II: De middeleeuwse heren (ca. 1100-1487)', *Het Land van Aalst*, 44 (1992) 1-70.

VANDERMAESEN, Maurice, *De besluitvorming in het graafschap Vlaanderen tijdens de veertiende eeuw. Bijdrage tot een politieke sociologie van de raad en van de raadsheren achter de figuur van Lodewijk II van Nevers (1322-1346)* (Bronnen en Bijdragen tot de Vlaamse geschiedvorming, 6), 3 dln., Brussel, 1999.

VAN ERMEN, Eduard, *De landelijke bezittingen van de heren van Wezemaal in de middeleeuwen*, Dl. 1: *Tot de dood van Jan I (1166-1417)* (Belgisch centrum voor landelijke geschiedenis, 68), Leuven, 1982.

VAN HAMMEN, J., 'Genealogische rol betreffende het geslacht van Berchem ca. 1260-1414, opgemaakt en geschreven 1 november 1414', *Taxandria*, 30 (1923) 268-279.

VAN HONACKER, Karin, *Het archief van de familie de Herzelles* (Rijksarchief te Antwerpen. Inventarissen 50), Brussel, 2002. /

VANNERUS, Jules, *Les changements d'armoiries et de nom dans le groupe familial Gavre-Liedekerke au treizième et au quatorzième siècle*, Luik, 1960 (oorspronkelijk verschenen in *La noblesse, annuaire de 1946-50*, red. De Schaetzen de Schaetzenhoff).

VAN ONGEVALLE, Hilde, *De baronnen en de baronnie van Boelare van ca. 1377 tot 1563. Met een onderzoek naar de heerlijke rechten*, onuitg. licentiaatsverhandeling, KU Leuven, Moderne geschiedenis, 1987.

VAN WERVEKE, Alfons, *De Gentsche stadsfinanciën in de middeleeuwen* (Koninklijke Academie van België, coll. in-8°, reeks 2, 34), Brussel, 1934.

VERBRUGGEN, J.-F., *Het leger en de vloot van de graven van Vlaanderen vanaf het ontstaan tot in 1305* (Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren, 38), Brussel, 1960.

VERHELST, Jules, *Inventaris van het familiearchief Coppens d'Eeckenbrugge* (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de provinciën. Rijksarchief te Gent), Brussel, 1973. /

VERSCHAEREN, Jules, *Inventaris van het archief van de Sint-Adriaansabdij te Geraardsbergen* (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de provinciën. Rijksarchief te Ronse), Brussel, 1974.

WARLOP, Ernest, *Inventaris van het Fonds d'Ennetières*, Brussel, 1981.

WARLOP, Ernest, *De Vlaamse adel voor 1300*, 2 dln., Handzame, 1968.

WARLOP, Ernest e.a., *Moorsele: heerlijkheid, kasteel en kasteelheren*, Kortrijk, 1986.

WARLOP, Ernest, *The Flemish nobility before 1300*, 2 dln., 4 vols., Kortrijk, 1976.

WYFFELS, Carlos, *Rijksarchief Gent. Inventaris van de oorkonden der graven van Vlaanderen. Chronologisch gerangschikt supplement*, S.d., s.l.

Websites

Stadsarchief Gent: oud archief (<http://www.gent.be/eCache/THE/2/122.html>)

GESCHIEDKUNDIGE
VERENIGING
HET LAND VAN AALST

LOSSE NUMMERS - OUDE JAARGANGEN - PUBLICATIES

Los nummer: € 5 • Volledige jaargang: € 18

H. VAN ISTERDAEL, e.a., Bibliografie van de Gemeenten van het Land van Aalst (1950-1983), 2 banden - 915 blz.: € 30

G. VANDE WINKEL, W. VERNAEVE, Systematisch register op de jaargangen 1 - 50 van het geschiedkundig tijdschrift Het Land van Aalst 1949 -1998, Aalst, 1999 - 158 blz.: € 6

Horenbaultkaart (1596) van het "Land van Aalst" - kleurendruk - 1988: € 25
Sanderuskaart van het "Land van Aalst" - kleurendruk - 1998: € 5

Vijf reproducties van Sanderusprenten - kleurendruk - 1998-2000

- Waterkasteel - Moorsel
- Kasteel - Zandbergen
- Abdij Ten Roosen - Aalst
- Miniemenklooster - Geraardsbergen
- Kasteel - Idegem

per stuk: € 2,5

volledige reeks in mapje: € 10

Stadsplattegronden van Aalst (1), Ninove (2) en Geraardsbergen (2) van Jacob van Deventer (1565) - kleurendruk - 2008.

per kaartblad: € 12

volledige reeks van 5 bladen: € 50

De prijzen zijn te verhogen met de verzendingskosten. Vooraleer te bestellen, neem eerst contact op met Marc Uyttersprot: uyttersprot.marc@skynet.be

De verzending gebeurt na storting van het verschuldigde bedrag op rekeningnummer 393-0303276-46 van Het Land van Aalst, Asserendries 118, 9300 Aalst

DE RIEMAECKER
printing
B V B A

Nukerkeplein 9 • B-9681 Nukerke
Tel. 055 21 14 04 • Fax 055 21 20 00
info@deriemaecker.be • www.deriemaecker.be

Op de kaft is de penning van "Het Land van Aalst" (1617) weergegeven. Op de voorzijde staat het wapenschild van de twee steden Aalst en Geraardsbergen, op de achterzijde dat van de vijf baroniën Rode, Gavere, Zottegem, Boelare en Schorisse.

- Bij de nieuwe jaargang 3-4
- H. BRUYLAND
Petrus Franciscus Van den Broeck (1791-1850). Ridder in het Légion d'Honneur
en voorzitter van de Napoleonisten te Aalst 5 - 18
- G. VAN BOCKSTAELE
Wat stellen de 18de-eeuwse bas-reliëfs in de Hospitaalkerk van
Geraardsbergen voor? 19 - 28
- P. TRIO
Een nieuwe grondslag voor het onderzoek naar de middeleeuwse
adellijke familie Van Gavere-Van Liedekerke-Van Herzele (Deel 1) 29 - 76

